

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

I International Science Conference
«Science, scientists and learning:
contemporary challenges of 2024»

September 02-04, 2024

Krakow, Poland

SCIENCE, SCIENTISTS AND LEARNING: CONTEMPORARY CHALLENGES OF 2024

Abstracts of I International Scientific and Practical Conference

Krakow, Poland
(September 02-04, 2024)

UDC 01.1

ISBN – 9-789-40375-844-2

The I International Scientific and Practical Conference «Science, scientists and learning: contemporary challenges of 2024», September 02-04, 2024, Krakow, Poland. 100 p.

Text Copyright © 2024 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2024 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Bouchra N., Bushmanov S.A. Modern trends in the formation of architecture of resort hotels. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference. Krakow, Poland. Pp. 7-8.

URL: <https://eu-conf.com/en/events/science-scientists-and-learning-contemporary-challenges-of-2024/>

TABLE OF CONTENTS

ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
1.	Bouchra N., Bushmanov S.A. MODERN TRENDS IN THE FORMATION OF ARCHITECTURE OF RESORT HOTELS	7
2.	Kosmii M., Luzhnyi S., Zhyhaliuk S. THE INFLUENCE OF GREEK COLONIES ON THE DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE IN CRIMEA	9
3.	Morabih M., Malik N.O. ARCHITECTURAL TECHNIQUES OF THE FORMATION OF COMMUNITY HEALTH CENTERS IN SMALL CITIES IN MOROCCO	11
4.	Veligotska Y.S., Rhoulzadi A. ARCHITECTURAL TECHNIQUES IN THE FORMATION OF MEDICAL UNIVERSITIES IN MOROCCO	13
ART HISTORY		
5.	Лазечко Н.В. УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРН-АВАНГАРД В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МУЗИКИ 20-21СТ.	15
BIOLOGY		
6.	Khromykh N., Liashenko O., Kremena A. PHYTOCHEMICAL VARIABILITY OF SORBUS INFLORESCENCES AND ITS CHEMOTAXONOMIC SIGNIFICANCE	18
7.	Мінаєва Г.М. ПЕРШІ ВІДОМОСТІ ПРО МІКРОВОДОРСТІ СУПРАЛІТОРАЛІ ПІЩАНОГО ПЛЯЖУ В М. ХЕРСОН	22
CULTUROLOGY		
8.	Калабура Т.В. ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГАСТРОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА YOUTUBE-КАНАЛАХ	25

ECONOMY		
9.	Стаматін Г.В. УПРАВЛІНСЬКИЙ ПЕРСОНАЛ: СТРАТЕГІЇ ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ МОТИВУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ	28
GOVERNANCE		
10.	Грушецький В.В. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	31
HISTORY		
11.	Turdiboyeva G. FACTORS INFLUENCING THE PREVALENCE OF JUVENILE DELINQUENCY	34
12.	Jomurodov L.I. FACTORS CAUSING INFECTIOUS DISEASES IN UZBEKISTAN	38
JURISPRUDENCE		
13.	Вереша Р.В. ПРАВНИЧА РЕКОДИФІКАЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	43
MANAGEMENT, MARKETING		
14.	Троян В.І., Рудаченко О.О., Угоднікова О.І. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	46
15.	Хомідов М.Х. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ В МАРКЕТИНГУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	48
MEDICINE		
16.	Polianskyi I., Melnyk I., Moskaliuk V. GENETIC RESEARCH IN SURGERY AS A NEW DIRECTION OF PERSONALIZED MEDICINE	52

17.	Рева Т.В., Басняк Д.Я., Топорівська Є.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОТИВІРУСНИХ ПРЕПАРАТІВ ПІД ЧАС ЛІКУВАННЯ ЗАСТУДИ	55
18.	Фітькало О.С. СКРИНІНГОВЕ ЛАБОРАТОРНЕ ОБСТЕЖЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З ПТСР ІЗОЛЬОВАНОГО, КОМБІНОВАНОГО ПЕРЕБІГУ ТА АЛКОГОЛЬНОЮ АДИКЦІЄЮ	58
PEDAGOGY		
19.	Uzakbayev N. HOW TO DEVELOP READING LITERACY IN COMPUTER SCIENCE LESSONS THROUGH SOLVING NON-STANDARD PROBLEMS?	61
20.	Нагорна Г.О. РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МУЗИКАНТА	65
21.	Галущенко В.І., Куруч О.О. КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	67
PHILOLOGY		
22.	Голікова Н.С. ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ	72
23.	Шовкопляс Ю.О. ІМЕННИКИ ІСПАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	75
PHILOSOPHY		
24.	Tashbaeva G.Y. DEVELOPMENT OF RELATIONS BETWEEN THE STATE AND RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN UZBEKISTAN	78
PSYCHOLOGY		
25.	Даут Т.А. СТРЕССПЕН КУРЕСУ СТРАТЕГИЯСЫ	81

26.	Фесун Г.С., Фесун А.Л. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ	86
TECHNICAL SCIENCES		
27.	Saienko N., Slita A. PASSIVE FIRE PROTECTION IN HYDROCARBON FIRE CONDITIONS	94
28.	Клімов М.В., Ліснюк В.Л., Буячок Т.В. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ У ТЕХНОЛОГІЯХ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ	97

MODERN TRENDS IN THE FORMATION OF ARCHITECTURE OF RESORT HOTELS

Bouchra Naili

Master's degree

O. M. Beketov National University
of Urban Economics in Kharkiv, Ukraine

Bushmanov Serhii An.

lecturer

O. M. Beketov National University
of Urban Economics in Kharkiv, Ukraine

In recent years, architecture of resort hotels has undergone significant transformations, driven by evolving consumer preferences, technological advancements, and a growing focus on sustainability. Modern resort hotel design emphasizes creating immersive, memorable experiences through experiential architecture, sustainable practices, biophilic design, and adaptive reuse of existing structures.

Experiential architecture is at the heart of this evolution, as guests increasingly seek unique, sensory-rich environments. Resort hotel architects are responding by designing spaces that evoke emotions and stimulate the senses, incorporating features such as open-air atriums with greenery, tranquil water features, and interactive installations that engage guests from arrival to departure. For example, the Alila Villas Uluwatu in Bali offers a stunning cliffside infinity pool that merges seamlessly with the horizon, creating an unforgettable visual experience [1]. Similarly, the Six Senses Ninh Van Bay in Vietnam is designed to immerse guests in its natural surroundings, featuring villas nestled among rocks, jungles, and beaches, where architecture blends seamlessly with the environment [2]. This approach not only enhances the guest experience but also sets resort hotels apart in a competitive market.

Sustainability has become a crucial focus, with resort hotel architects integrating eco-friendly features to reduce environmental impact. This includes the use of locally sourced materials, passive heating and cooling systems, and renewable energy sources. For instance, the Brando Resort in French Polynesia is powered entirely by renewable energy sources, including solar power and deep seawater air-conditioning systems [3]. Moreover, the Singita Kruger National Park in South Africa utilizes sustainable building materials and energy-efficient systems to minimize its environmental footprint [4]. Resort hotels are also implementing green roofs, living walls, and water conservation measures, appealing to environmentally conscious travelers who prioritize responsible tourism.

Biophilic architecture, which seeks to reconnect guests with nature, is also gaining traction in resort hotels. By integrating natural elements like daylight, organic materials, and expansive views of the surrounding landscape, resort hotels create spaces that promote well-being and a deep connection to the environment. The Soneva

Fushi resort hotel in the Maldives, for instance, features villas made from sustainable materials, with large windows and open spaces that offer uninterrupted views of the ocean and lush vegetation [5]. This approach extends to outdoor areas, where nature trails, botanical gardens, and wellness amenities encourage exploration and relaxation in harmony with nature.

Adaptive reuse is another trend shaping modern resort hotels, as architects repurpose historic buildings and industrial spaces into unique hospitality destinations. This not only preserves architectural heritage but also reduces the environmental impact of new construction. The Aman Venice in Italy, a luxurious resort hotel set in a 16th-century palazzo, is a prime example of how adaptive reuse can offer guests an authentic, historically rooted experience [6]. Similarly, the Fogo Island Inn in Canada transformed a once-declining fishing community into a cultural and ecological haven by repurposing local materials and integrating community-driven initiatives [7].

Nowadays also very useful is creating of *unique authentic environment*. Rather than large, uniform hotels, there's a trend towards boutique resorts with unique, themed accommodations. Some resorts focus on avant-garde or design-driven concepts, where the architecture itself is a central part of the experience, often collaborating with renowned architects or designers.

These trends reflect a commitment to innovation, sustainability, and guest-centric design in the formation of resort hotels. By embracing experiential architecture, sustainable practices, biophilic design, and adaptive reuse, resort hotels are creating luxurious accommodations that foster a deeper connection with nature, culture, and the surrounding community. By integrating these trends, resorts can create unique, memorable environments that appeal to the contemporary traveler, while also being responsible stewards of the environment and respectful of local cultures.

List of references

1. Alila Villas Uluwatu. – Access mode: <https://www.alilahotels.com/uluwatu/>
2. Six Senses Ninh Van Bay. – Access mode: <https://www.sixsenses.com/en/resorts/ninh-van-bay>
3. The Brando Resort. – Access mode: <https://thebrando.com/>
4. Singita Kruger National Park. – Access mode: <https://singita.com/lodge/singita-kruger-national-park/>
5. Soneva Fushi. – Access mode: <https://www.soneva.com/resorts/soneva-fushi/>
6. Aman Venice. – Access mode: <https://www.aman.com/resorts/aman-venice>
7. Fogo Island Inn. – Access mode: <https://fogoislandinn.ca/>

THE INFLUENCE OF GREEK COLONIES ON THE DEVELOPMENT OF ARCHITECTURE IN CRIMEA

Kosmii Mykhailo,
D.Arch., Professor
King Danylo University

Luzhnyi Stanislav
Ph.D. student
King Danylo University

Zhyhaliuk Serhii
student
King Danylo University

Greek colonies established in the territory of Crimea had a significant impact on the development of the region's architecture. They brought with them new architectural styles, technologies, and materials that became the foundation for the further development of local architecture. In this article, we will examine the main aspects of the influence of Greek colonies on the architecture of Crimea, using scientific sources.

Historical Context

Greek colonization of Crimea began in the 7th century BC and lasted until the 4th century BC. The Greeks founded numerous city-states, such as Chersonesus, Panticapaeum, Theodosia, and others. These cities became centers of trade, culture, and science, which contributed to the development of architecture.

Architectural Styles and Technologies

Greek colonies brought with them classical architectural styles such as Doric, Ionic, and Corinthian orders. These styles were used in the construction of temples, theaters, agoras, and other public buildings. For example, in Chersonesus, the remains of a Doric temple have been preserved, which is a vivid example of Greek architecture [1].

Use of Materials

The Greeks introduced new building materials such as marble and limestone, which were used for the construction of monumental structures. These materials were more durable and aesthetically pleasing compared to local materials. For example, in Panticapaeum, the remains of marble columns have been found, indicating a high level of building technique [2].

Influence on Local Architecture

Greek colonies had a significant impact on the development of local architecture. Local architects adopted Greek technologies and styles, adapting them to local conditions. This led to the emergence of a unique architectural style that combined elements of Greek and local architecture. For example, in Kerch, buildings have been found that combine Greek orders with local decorative elements [3].

Influence on Military Architecture

Greek colonies also influenced the development of military architecture in Crimea. They built fortresses and fortifications that were used for protection against enemies. These fortifications had a complex defense system, including walls, towers, and gates. For example, in Chersonesus, the remains of fortifications have been preserved, indicating a high level of military architecture [1].

Influence on Religious Architecture

Greek colonies also influenced the development of religious architecture in Crimea. They built temples dedicated to Greek gods, which became centers of religious life. These temples had a complex architectural structure, including colonnades, pediments, and sculptural decorations. For example, in Panticapaeum, the remains of a temple dedicated to Apollo have been found, which is a vivid example of Greek religious architecture [2].

Influence on Decorative Art

Greek colonies also influenced the development of decorative art in Crimea. They introduced new techniques and styles that were used for decorating buildings. For example, in Chersonesus, mosaics have been found that indicate a high level of decorative art [4].

Conclusion

Greek colonies had a significant impact on the development of architecture in Crimea. They brought with them new architectural styles, technologies, and materials that became the foundation for the further development of local architecture. Greek architectural traditions were adapted to local conditions, leading to the emergence of a unique architectural style that combined elements of Greek and local architecture. The influence of Greek colonies can be seen in public, military, and religious buildings that have been preserved to this day.

References:

1. Motsia, K. (2016). Antychna spadshchyna u voiennomu mystetstvi krymskoi Tavryky v epokhu serednovichchia. *Eminak*, (1 (2)), 21-27.
2. Chekanov, V. Yu. (2018). Tsyvilizatsiinyi kod Krymu: davnohretska kolonizatsiia. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni VI Vernadskoho. Serii: Istorychni nauky*, (29 (68), № 3), 57-61.
3. Nikolchenko, Yu. M., & Holovko, O. V. (2015). Hreko-rymska antychna arkhitektura Pivnichnoho Prychornomia ta yii tradytsii. *Mizhnarodnyi visnyk: Kulturolohiia. Filolohiia. Muzykoznavstvo*, (1), 58-63.
4. Akchurina-Muftiieva, N. (2008). Vytoky natsionalnykh tradytsii dekoratyvnoho mystetstva krymskykh tatar (Vid naidavnishykh chasiv do zavoiuvan Zolotoi Ordy). *Aktualni problemy mystetskoi praktyky i mystetstvoznavchoi nauky*, (1), 93-101.

ARCHITECTURAL TECHNIQUES OF THE FORMATION OF COMMUNITY HEALTH CENTERS IN SMALL CITIES IN MOROCCO

Morabih Mohamed

Master's degree

O. M. Beketov National University of Urban Economics
in Kharkiv, Ukraine

Malik Natalia Oleksiivna

lecturer

O. M. Beketov National University of Urban Economics
in Kharkiv, Ukraine

Nowadays architecture of community health centers means the built healthcare environment that offers itself for community, use or stimulates the community participation, in a profound social, inclusive sense. The architectural design of community health centers in small Moroccan cities necessitates a careful integration of local cultural elements, environmental responsiveness, and functional efficiency. Traditional materials and techniques, such as the use of clay, stone, and wood, are essential in ensuring that the structures resonate with the local environment and community, thereby preserving cultural heritage while ensuring environmental harmony [1].

Based on the analysis of modern centers in Morocco, modern architectural techniques for the formation of these objects in small cities of Morocco were discovered, which are based on the needs of this type of city with a small population and the peculiarities of architectural and urban planning needs.

For example, architectural technique as national traditional planning structure such as courtyards, a hallmark of Moroccan architecture, serve as multifunctional spaces providing natural ventilation, reducing reliance on mechanical cooling, and facilitating social interaction among community members [2]. These courtyards also enhance the aesthetic appeal and contribute to the mental and physical well-being of users.

Also important to use *gender-sensitive design*. For example, in Moroccan society, it's important to consider cultural norms, including the need for gender-segregated spaces in certain areas, such as waiting rooms or consultation spaces.

Using of *passive design strategies* are critical in minimizing energy consumption and optimizing natural resources. For instance, the orientation of buildings is crucial for maximizing natural light while mitigating heat gain. A north-south orientation minimizes direct sunlight exposure, reducing the demand for artificial cooling systems [3]. The use of materials with high thermal mass, such as stone or earth, is instrumental in regulating indoor temperatures, thus ensuring comfort for patients and staff (4).

Using *sustainable design* incorporating systems for rainwater harvesting and greywater recycling is essential, particularly in areas facing water scarcity. Utilize solar

panels for energy generation, and design the building for energy efficiency to reduce operational costs. Integrating green spaces or gardens can provide therapeutic environments for patients and staff while contributing to the sustainability of the building.

Using scalability and flexibility. A modular design allows the health center to expand or adapt as the community grows. This is particularly important in small cities where population growth might necessitate future expansion. Rooms and spaces should be designed for multi-purpose use. For example, a consultation room could be used for both medical consultations and community health education.

According to the small city important to use *urban planning considerations*. The health center should connect well with public spaces, providing easy access for the community. Urban planning should consider walkability, public transport routes, and the creation of pedestrian-friendly environments.

Compliance with local zoning laws and regulations is critical. This includes understanding setbacks, height restrictions, and land use policies that may impact the design and placement of health centers.

The architectural techniques employed in the design of community health centers in small Moroccan cities must prioritize cultural integration, environmental sustainability, and functional efficiency. Designing community health centers in small Moroccan cities requires a balance between modern healthcare needs and the traditional architectural and urban planning principles of the region. By respecting local culture, climate, and community dynamics, health centers can become not just places of healing but integral parts of the social fabric.

List of references

- 1.Knapton, C. M. Moroccan Architecture: Traditional and Modern Influences.
- 2.Guenther, R., & Vittori, G. (2007). Sustainable Healthcare Architecture.
- 3.Sinclair, C., & Architecture for Humanity. (2012). Design Like You Give a Damn: Building Change from the Ground Up.
- 4.Kruger, A., & Seville, C. (2012). Green Building: Principles and Practices in Residential Construction.
- 5.Asquith, L., & Vellinga, M. (2006). Vernacular Architecture in the 21st Century: Theory, Education and Practice.
- 6.Neuman, D. J. Designing for Community Health: Integrated Architecture for Social Infrastructure.

ARCHITECTURAL TECHNIQUES IN THE FORMATION OF MEDICAL UNIVERSITIES IN MOROCCO

Veligotska Yuliia Sergiivna,

PhD of Architecture, Associate Professor
O. M. Beketov National University of Urban Economics
in Kharkiv, Ukraine

Rhouzlati Amine

Master's degree
O. M. Beketov National University of Urban Economics
in Kharkiv, Ukraine

The growing need for a medical university in Morocco reflects the country's commitment to advancing healthcare education and meeting the demands of a rapidly evolving medical landscape. Establishing such a university requires a nuanced approach that combines contemporary needs with respect for the country's environmental context and should reflect both the functional requirements of a modern educational institution and the cultural, climatic, and contextual specifics of Morocco.

Designing a medical university in Morocco requires careful planning to blend local culture, adapt to the environment, and work well. Using traditional materials like clay, stone, and wood is key to making buildings that fit in with the local area and community. Also, the university's design should integrate elements of Moroccan architecture, such as the use of arches, courtyards (riads), mashrabiya (lattice screens), and traditional tile work (zellige). These elements can be reinterpreted in a contemporary manner to create a space that feels both modern and rooted in local tradition. Traditional Moroccan architecture often revolves around central courtyards, which can serve as communal spaces where students and faculty gather, study, or relax. These courtyards also provide natural ventilation and light, reducing the need for artificial systems [1].

Incorporate symbolic references to Moroccan culture, such as patterns or forms inspired by Islamic geometry, which can be used in facades, flooring, or even in the landscaping design. Consider incorporating iconic design elements that make the medical university a landmark within the city. This could be a distinctive building, a central tower, or a dramatic entrance that symbolizes the university's mission and identity.

Another is using architectural environmental techniques. The way buildings respond to their surroundings is particularly vital in the design of a medical university, where maintaining optimal conditions for education, research, and patient care is paramount.

Next important architectural techniques are based on functionality. Medical universities should be organized into distinct zones, such as academic areas, research facilities, administrative buildings, student housing, and recreational spaces. This helps in managing the people's flows while ensuring that each function has a dedicated space.

Also using central “spine” that connects the main academic buildings and can be a wide pedestrian walkway lined with greenery, seating areas, and public art, encouraging interaction and movement across the campus.

Techniques of clustering of departments helps to foster interdisciplinary collaboration. For example, the faculties of medicine, pharmacy, and public health could be located near each other to encourage joint research and shared resources.

Employing passive design strategies can significantly enhance the university's functionality while reducing energy consumption. For instance, positioning buildings along a north-south axis minimizes direct sunlight, creating a stable environment essential etc. Additionally, in a medical university where precise temperature control is crucial for labs, classrooms, and patient areas, using thick walls made of materials like stone or earth with high thermal mass helps maintain consistent indoor temperatures. [2]. Morocco's climate, incorporate passive architectural techniques such as thick walls for thermal mass, narrow windows, shaded outdoor spaces, and cross-ventilation to naturally cool and reduce energy consumption.

The way a medical university is laid out and how flexible it is playing a key role in how well it does. The design should make it easy to separate different school functions, like classrooms, labs, offices, and student areas. This separation helps things run and cuts down on the chance of spreading germs in places where medical training happens. It's a good idea to use a design that can be changed around so the university can keep up with new ways of teaching and advances in technology as time goes on [4].

By thoughtfully integrating traditional architectural elements with modern sustainability practices, Morocco can create a medical university that not only meets the needs of today but also preserves cultural heritage and ensures adaptability for the future.

List of references

1. Philippe Saharoff and Bernard Touillon - Moroccan Architecture: Traditional and Modern (2008).
2. Janet E. B. Stuart - Architectural Design and Climate: An Overview (2020).
3. Michael and R. D. (Robin) Koenig - Ventilation and Airflow in Buildings: Methods for Performance Analysis (2007).
4. Herman Hertzberger - Lessons for Students in Architecture (1991).

УКРАЇНСЬКИЙ МОДЕРН-АВАНГАРД В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МУЗИКИ 20-21СТ.

Лазечко Назар Володимирович

аспірант кафедри музикознавства та
методики музичного мистецтва
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Авторська музична творчість першої половини ХХ століття стала найяскравішим відображенням нової наукової та естетичної картини світу, сформованої динамікою епохи великих змін. Митці цього періоду тонко відчували вплив філософських і художніх ідей свого часу. ХХ століття відзначилось значними культурними змінами, радикальним оновленням науки, творчості та технологій. Це століття принесло сплеск експериментів і пошуків індивідуального самовираження в мистецтві. Соціокультурні перетворення Новітнього часу мали суттєвий вплив на музичну культуру, спричинивши появу нового типу художнього мислення, який включав трансформацію уявлень про світ і людину, а також нові творчі орієнтири та критерії мислення.

В епоху Нового часу відбулися швидкі зміни в технологіях і промисловості, які спричинили трансформацію суспільного життя, що викликало необхідність нових форм вираження в мистецтві. Парадигмальні зміни в суспільстві суттєво вплинули на мислення митців, що призвело до появи нових стилістичних новацій, індивідуальних засобів самовираження за допомогою мистецтва. Вплив цих процесів у культурній сфері був двояким: він не лише спричинив радикальні перетворення, але й сприяв еволюційному збагаченню та оновленню естетичної лінії музичного мистецтва і композиторської творчості, заснованих на традиціях новоевропейської художньої свідомості, принципах антропоцентризму та духовно-етичних ідеях.

На початку ХХ століття, в умовах культурних трансформацій, утверджується нова філософська концепція мистецтва, що відображає модерністський світогляд і інноваційні практики авангардного мистецтва. Це мистецтво віддзеркалює радикальні зміни у сприйнятті світу і людини в епоху Новітнього часу.

Авангард у мистецтві (від франц. *avant-garde* – передовий загін) є значущим і масштабним явищем культури ХХ століття, яке виникло на тлі глобалізаційних процесів і кризи новоевропейської духовної свідомості. Авангардні течії кардинально відрізняються філософсько-естетичними принципами і художньою поетикою від попередніх епох. Як самостійне явище, що формує "ідейно-художню матрицю століття" і спричиняє "зміну тексту всієї світової культури" [3], авангард найяскравіше відображає неklasичну парадигму

мислення епохи Новітнього часу. Сучасні гуманітарні науки аналізують специфіку авангарду з різних теоретичних та аналітичних підходів.

Український авангард, хоча й тісно пов'язаний із загальноєвропейським, не просто наслідував його, а розвивався одночасно, створюючи власні стильові напрями. Українські митці-авангардисти, засвоївши новації західних колег, розробили свої унікальні естетичні концепції та обґрунтували нові авангардні напрями у мистецтві, такі як архипентура Олександра Архипенка, кубофутуризм Олександра Богомазова, неовізантинізм Михайла Бойчука, супрематизм Казимира Малевича та конструктивізм Анатолія Петрицького.

В рамках авангарду, який проголошує посилення суб'єктивізму в творчості та естетизацію ідеї радикального новаторства, відображаючи водночас поляризовані тенденції та кризові явища суспільства, виникає нова філософія, естетика і психологія творчості, що порушує традиційні зв'язки в музично-комунікативній системі. Як зазначає Б. Сюта: «Параметри авангардного мислення позначені на усіх рівнях музичної цілісності – архітектонічному, художньо-композиційному, що ідентифікується не лише як замкнена річ та завершене ціле, але й як індивідуалізована відкрита конструкція» [4, 56 с]

В українській музиці ХХ століття виділяються два періоди активного захоплення ідеями авангардизму: 1920-ті — початок 1930-х років і 1960-ті роки. У цей час музична творчість відзначалася інтенсивним освоєнням нових естетичних і творчих ідей, запозичених із західноєвропейської практики, а також використанням нових виражальних засобів і технік композиції. Серед представників міжвоєнного авангардизму в Україні можна назвати Бориса Лятошинського, Юрія Кофлера, Стефанію Туркевич-Лукиjanович, Зиновія Лиська та Костянтина Шиповича. У 1930-х — 1950-х роках музичний авангардизм в Україні не мав можливостей для розвитку через несумісність з естетичною платформою соціалістичного реалізму, який був єдиним офіційно дозволеним художнім напрямом в СРСР. Лише в середині 1960-х років українські композитори отримали можливість ознайомитися з авангардними здобутками західноєвропейських колег.

Українська музична культура другої половини ХХ століття є багатогранною та охоплює кілька різних поколінь композиторів, кожне з яких вносить свої унікальні елементи. Зокрема митці 1960-х років (В. Бібик, Л. Грабовський, В. Годзяцький, В. Сильвестров, Є. Станкович та інші) сформували вектор інноваційного розвитку української музики, запровадивши ідеї європейського авангарду та постмодернізму. Їхня творчість характеризується підвищеним інтересом до філософсько-етичних питань та духовних пошуків, а також до джерел європейської й національної культури.

Композитори 1970-х років такі як Ю. Алжнев, В. Зубицький, В. Камінський, І. Карабиць та інші, впровадили нові стилістичні підходи, продовжуючи розвивати традиції, закладені попереднім поколінням, та інтегруючи нові тенденції постмодернізму. Творці 1980-х – початку 1990-х років: Г. Гаврилець, І. Гайденок, О. Козаренко, Ю. Ланюк, І. Небесний, В. Рунчак та інші, працюють у різних художніх напрямках, таких як неоавангард,

неоромантизм, «нова фольклорна хвиля» та «нова сакральність». Їхня музика відображає як індивідуальні творчі пошуки, так і глибокі зв'язки з традиціями європейської та української культур.

Композитор і музикознавець О. Козаренко звертає увагу на важливість національних пріоритетів у творчості сучасних українських композиторів. Він підкреслює, що ці «пріоритети проявляються як на естетичному рівні, так і в інтонаційно-мовних сегментах музики». За його словами, основним постмодерним центром сучасної української музики є категорія національного, яка ґрунтується на етнотрадиційних джерелах і підтримується неофольклорною тенденцією. Остання, завдяки розвитку оригінальних авторських підходів до роботи з фольклором у контексті неоавангарду, сприяє збереженню та збагаченню «національного семіозису» [2, с. 13].

Отже епоха Новітнього часу, з її глибоким транскультурним сприйняттям світу та швидкими змінами соціальної структури (перехід від індустріального до постіндустріального суспільства), суттєво вплинула на музику і творчість композиторів. Ці зміни відобразилися як у самій музиці, так і в способі її сприйняття. Культурні трансформації другої половини ХХ століття привели до виникнення нових творчих концептів і інтеграційних музично-художніх явищ, які поєднують внутрішньомузичні та зовнішньомузичні елементи. Ці явища відображають інноваційний контекст постмодерної реальності та досвід, здобутий у соціальній і духовній сферах, який композитори переломлюють крізь призму власної індивідуальності.

Список літератури

1. Берегова О. Тенденції постмодернізму в камерних творах українських композиторів 80 – 90-х рр. ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. мистецтв. / НМАУ ім. П. І. Чайковського. К. : НМАУ, 2000. 20 с
2. Козаренко О. Національна музична мова в дискурсі постмодернізму // Наук. записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка Тернопіль, 1999. Серія : Мистецтвознавство. № 2. С. 9 – 16.
3. Коновалова І. Феномен композитора в часопросторі європейської музичної культури ХХ століття: модуси теоретичного осягнення : монографія. Х. : ТОВ «Планета-Принт», 2018. 480 с.
4. Сюта Б. Музична творчість 1970 – 1990-х років: параметри художньої цілісності. К. : Грамота, 2006. 256 с)

PHYTOCHEMICAL VARIABILITY OF *SORBUS* INFLORESCENCES AND ITS CHEMOTAXONOMIC SIGNIFICANCE

Khromykh Nina

PhD, Senior Researcher
Oles Honchar Dnipro National University

Liashenko Olena

Postgraduate student
Oles Honchar Dnipro National University

Kremena Alla

Head of the sector
State Enterprise "Dniprostandartmetrologiya"

The genus *Sorbus* L. (family *Rosaceae*) unites more than 250 plant species, many of which are well known in ethnomedicine for their anti-inflammatory, vascular-protective, anti-diabetic and even cancer-preventing properties [1]. The characteristic feature of this polyphyletic genus are the genetic and morphological diversity and extremely complex taxonomical relationship due to the ability of plants to backcrossing and apomixis, repeated polyploidization, homo- and heteroploidy hybridization [2]. The phytochemical composition of the genus *Sorbus* plants shows no less diversity of compounds of different classes, including polyphenols, in particular flavonoids, phenolic acids, terpenoids, nitrogen-containing compounds, fatty acids and their derivatives, etc. [3]. The specific combinations of these phytocompounds inherent in certain plants determine their beneficial properties for human health, and at the same time can determine the identity of plant species [4].

Research on the phytochemical composition of *Sorbus* plants has mostly concerned leaves and fruits, with the greatest attention to the diversity of phenolic compounds, while plant inflorescences remain the least studied part of plants. Profiling of the phenolic composition carried out for the extracts of inflorescences of *Sorbus aucuparia* different varieties and hybrids allowed to establish the degree of relationship between the studied plants [5]. The aim of our work was to identify the chemotaxonomic value of non-phenolic phytocompounds in the inflorescences of *Sorbus aria* and several natural hybrids for which this species is one of the parental forms.

The inflorescences of *S. aria* (L.) Crantz., *S. latifolia* (Lam.) Pers., *S. hybrida* L., and *S. intermedia* (Ehrh.) Pers. was collected in the Botanical Garden of Oles Honchar Dnipro National University (48°26'7" N, 35°2'34" E; Dnipro city, Ukraine) in May 2023. The extracts were prepared by maceration of air-dried inflorescences in hexane (1:10 w/v). Phytochemical profiling of the hexane extracts was made by GC-MS assay using chromatographic system Shimadzu-GC-MS (QP 2020 EI, Japan).

Multivariate statistical proceeding of the obtained results was performed by principal component analysis (PCA) and multivariate scaling methods using the software package Statistica 10.1. StatSoft Inc. (USA).

According to PCA results, certain groups of phytochemicals from a total pool of 50 metabolites had the strongest correlation with differences between inflorescences of *Sorbus* plants (Fig. 1).

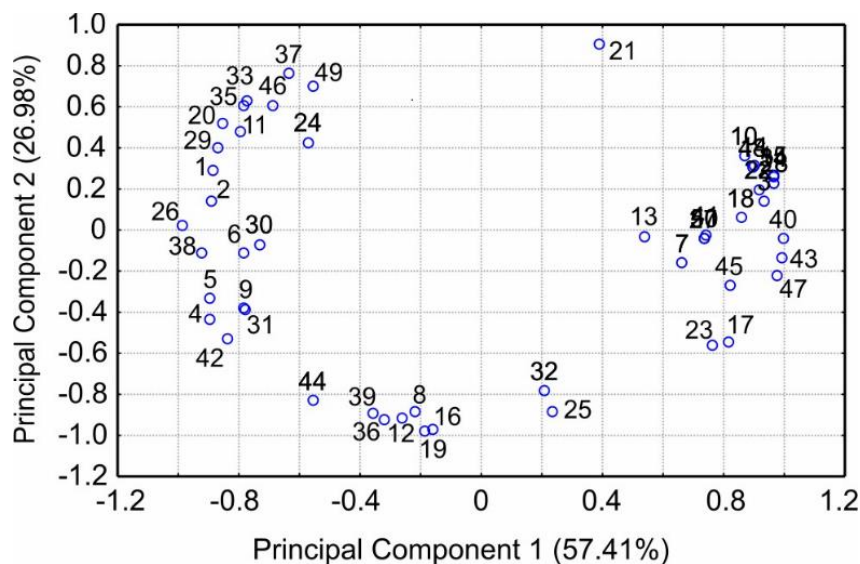

Fig. 1. PCA scatter plot 2D of the phytoconstituents of *S. aria*, *S. latifolia*, *S. hybrida*, and *S. intermedia* inflorescences

In *S. aria* inflorescences, heptatriacontanol, lupeol, octacosanol, triarachine, pentadecanal, and 2-methylhexacosane had the greatest influence on the uniqueness of the phytochemical composition.

Regarding the inflorescences of *S. latifolia*, PCA identified 2-propenoic acid, pentadecyl ester, linoleic acid, 7-hexadecenal, urs-12-ene, hexadecanoic acid, 8,14-cedranoxide, and ethyl isoallochololate as the most significant metabolites.

The uniqueness of the phytochemical composition of *S. hybrida* inflorescences, according to PCA, was determined by such metabolites as octadecanal, heptacosanol, 24-norursa-3,12-diene, hexahydrofarnesyl acetone, 3,5-dehydro-6-methoxypivalate-cholest-22-ene-21-ol, 13-heptadecynol, and butanedioic acid, 2-cyano-2,3-dimethyldecyl ester.

As for the *S. intermedia* inflorescences, the metabolites olean-12-ene-3,28-diol, hentetracontanol, methylinosine, nonacosane, diisooctyl phthalate, 2-propenoic acid, 1,2-ethanediyl ester, 6-methyloctadecane and tetratetracontane made the greatest contribution to the phytochemical differences.

Cluster analysis was used to establish homogeneous groups of phytochemicals in inflorescences of different plant species and to estimate the Euclidean distance between the studied *Sorbus* species and natural hybrids (Fig. 2).

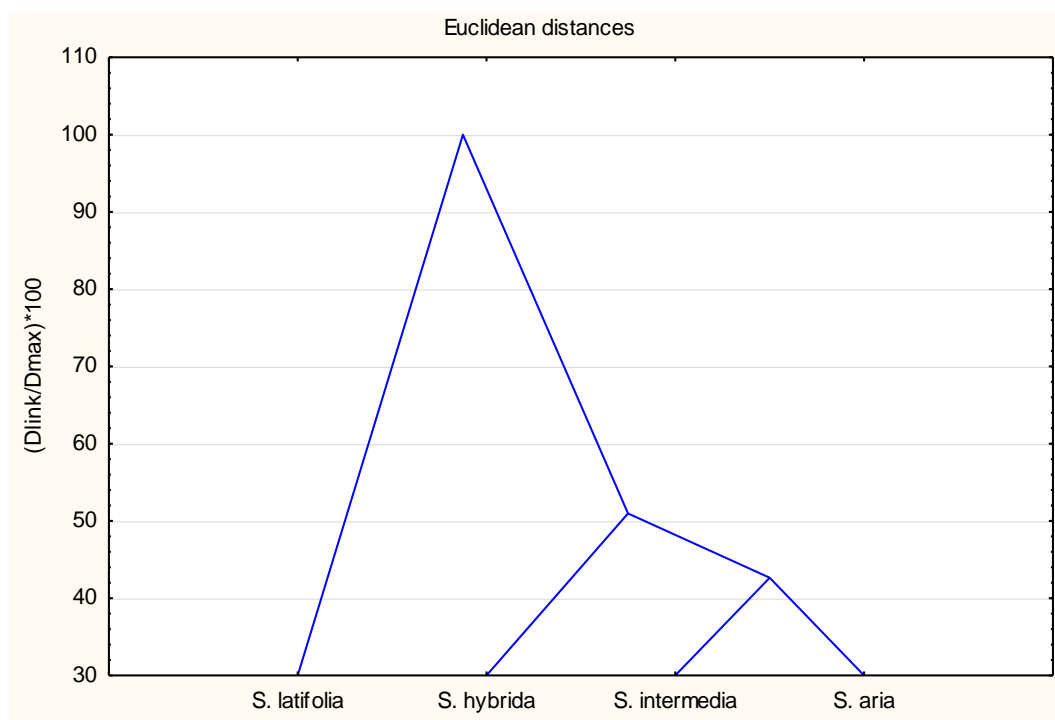

Fig. 2. Tree Diagram indicating Euclidean distances between the studied *Sorbus* species

The Euclidean distances between the studied *Sorbus* species determined by cluster analysis show the greatest relatedness between the species *S. aria* and the natural hybrid *S. intermedia*, smaller affinity between *S. aria* and *S. hybrida*, and the smallest affinity between *S. aria* and *S. latifolia*. To assess the relevance of the established dependence, the obtained results were compared with known data on the genetic composition of hybridogenic taxa of the genus *Sorbus*.

The species *S. hybrida* is known to have formed as a result of natural hybridization between the species *S. aucuparia* and the natural triple hybrid *S. intermedia*. Regarding *S. intermedia*, it is believed that the most likely evolutionary scenario for the formation of this natural hybrid could have occurred through three-parent (*S. aria*, *S. aucuparia* and *S. torminalis*) hybridization [6]. Finally, the species *S. latifolia* is a natural hybrid between the two species *S. aria* and *S. torminalis*. Therefore, the heterogeneity of the phytochemical composition of *Sorbus* inflorescences may reflect the heterogeneous genetic composition of the studied natural hybrids.

Today, the taxonomy of the genus *Sorbus* L. is far from being finalized, however, in a new taxonomic system built on the basis of molecular phylogenetic analysis, it is proposed to separate the genus *Aria* (Pers.) Host and introduce the hybridogenic species *S. intermedia* and *S. latifolia* into its composition [7]. Thus, the results of the multivariate analysis of non-phenolic phytochemicals of *Sorbus* inflorescences are consistent with the data obtained using other methods, which testifies to the chemotaxonomic significance of phytochemical profiling and the expediency of this line of research.

References

1. Sołtys, A., Galanty, A. & Podolak, I. (2020). Ethnopharmacologically important but underestimated genus *Sorbus*: a comprehensive review. *Phytochemistry Reviews*, *19*, 491–526. <https://doi.org/10.1007/s11101-020-09674-9>
2. Hamston, T. J., de Vere, N., King, R. A., Pellicer, J., Fay, M. F., Cresswell, J. E., & Stevens, J. R. (2018). Apomixis and hybridization drives reticulate evolution and phyletic differentiation in *Sorbus* L.: implications for conservation. *Frontiers in Plant Sciences*, *871*, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpls.2018.01796>
3. Tahirovic, A., Mehic, E., K Josevski, N., & Bašić, N. (2019). Phenolics content and antioxidant activity of three *Sorbus* species. *Bulletin of the Chemists and Technologists of Bosnia and Herzegovina*, *53*, 15–21. <https://doi.org/10.35666/ghtbh.2019.034>.
4. Fahim, J. R., Darwish, A. G., Zawily, A. L. I., Wells, J., Abourehab, M. A. S., Desoukey, S. Y., & Attia, E. Z. (2023). Exploring the volatile metabolites of three *Chorisia* species: Comparative headspace GC–MS, multivariate chemometrics, chemotaxonomic significance, and anti-SARS-CoV-2 potential. *Saudi Pharmaceutical Journal*, *31*(5), 706–726. <https://doi.org/10.1016%2Fj.jsps.2023.03.012>
5. Zymone, K., Raudone, L., Žvikas, V., Jakštas, V., & Janulis, V. (2022). Phytoprofilng of *Sorbus* L. Inflorescences: A Valuable and Promising Resource for Phenolics. *Plants (Basel)*, *11*(24), 3421. <https://doi.org/10.3390/plants11243421>.
6. Németh, C., Papp, N., Nosková, J., & Höhn, M. (2020). Speciation by triparental hybridization in genus *Sorbus* (Rosaceae). *Biologia Futura*, *71*, 209–222. <https://doi.org/10.1007/s42977-020-00003-x>
7. Fedoronchuk, M. M. (2022). Checklist of flora of Ukraine. 4: Rosaceae family (Rosales, Angiosperms)]. *Chornomors'k. bot. z.*, *18*(4), 305 – 349. <https://dx.doi.org/10.32999%2Fksu1990-553X%2F2022-18-4-1>

ПЕРШІ ВІДОМОСТІ ПРО МІКРОВОДОРОСТІ СУПРАЛІТОРАЛІ ПІЩАНОГО ПЛЯЖУ В М. ХЕРСОН

Мінаєва Г.М.

Молодший науковий співробітник
Інститут морської біології НАН України

Інтерстиціальна по насиченості біогенним і мінеральними сполуками відноситься до категорії найвищої трофності [Зайцев, 2008]. В біотопі розвиваються багаточисленні рослинні і тваринні мікроорганізми, потрапляння яких в водойму впливає на біоту прибережного мілководдя, оскільки здатне призвести до масового розвитку окремих видів та “цвітіння” води [Гаркуша, 2012]. На теренах Дніпровсько-Бузької гирлової області водоростеві угруповання порових вод до тепер не вивчалися. Нами вперше отримані оригінальні дані щодо мікрофлори піщаного пляжу на р. Дніпро.

Дослідження проводили на о. Малий Потьомкінський, який розташований в межах м. Херсон в травні–вересні 2021 р. Проби мулової води з лунок і дніпровської води (на відстані 1 м від берега) відбирали одночасно і опрацьовували згідно [Бондаренко, 2012; Романенко, 2006].

В фітоценозі супраліторалі виявлено 56 водоростей, представлених 65 видами і внутрішньовидовими таксонами, включно з номенклатурним типом виду (ввт) з 5 відділів, які відносились до 8 класів, 13 порядків і 33 родів. Видове багатство мікрофлори формували переважно Bacillariophyta (73,8% загальної кількості водоростей), значно менша частка належала Chlorophyta (13,8%), Cyanoprokaryota (6,1%), Euglenophyta (4,6%) і Streptophyta (1,5%). Провідну роль в формуванні альгоценозу відігравали класи Bacillariophyceae – 32 ввт (49,2%), Fragilariophyceae – 15 ввт (23,1%), Chlorophyceae – 9 ввт (13,8%), що склали 84,5% загальної кількості водоростей. На рівні порядків насиченістю видами виділялись Fragilariales (15 ввт), Cymbellales (11 ввт), Bacillariales (8 ввт), Naviculales і Thalassiophysales (по 6 ввт), в сумі – 70,7% видового різноманіття водоростевого угруповання. За кількістю видів, різновидів і форм домінували роди *Nitzschia* (8 ввт), *Gomphonema*, *Cymbella* (по 5 ввт), *Fragilaria*, *Navicula* *Amphora* (по 4 ввт), що формували 46% загального списку мікроводоростей.

Еколого-географічна характеристика домінуючих в фітоценозі діатомових водоростей показала, що переважна більшість з них бентосні (65%), олігогалобні (62%), алькаліфільні (60%) космополіти (75%).

Представники діатомової флори домінували на всіх рівнях таксономічної ієрархії, а також в формуванні показників кількісного розвитку. Середня величина рясності і біомаси водоростей в досліджений період становила 5510 тис. кл/дм³ і 3,890 мг/дм³, діатомові склали відповідно 54,5% і 84,2%.

Максимальна кількість таксонів рангом нижче роду в інтерстиціальній воді зафіксована влітку і досягла 40 ввт, коли температура дніпровської води на мілководді становила 23,5–24,2⁰С; діатомові переважали в формуванні видового

різноманіття (32 ввт, 80%), чисельності (1221 тис. кл/дм³, 59%) та біомаси (1,693 мг/дм³, 66%) мікрофлори дослідженого біотопу. Помітно впливали на показник чисельності водоростей цианіди *Oscillatoria limnetica* Lemm. і *O. amphibia* Ag. ex Gom. (665 тис. кл/дм³, 32%), а на біомасу – евгленові *Euglena granulata* (Klebs) Schmitz і *Petalomonas sp.* Stein (0,610 мг/дм³, 24%). Середні кількісні показники альгоугруповання в цей сезон склали 2070 тис. кл/дм³ і 2,575 мг/дм³ відповідно.

Зниження температури води в вересні (до 18,0⁰C), скорочення світлового дня і перепади денних і нічних температур майже не вплинули на таксономічну структуру альгоценозу в інтерстиціалі порівняно з літом, а показники розвитку навіть зросли. В осінніх пробах виявили 35 ввт водоростей; як і влітку, більшість з них – представники діатомової флори (26 ввт, 74,0%). Чисельність і біомаса фітопсамону характеризувались такими величинами – 8950 тис. кл/дм³ і 5,205 мг/дм³ (в тому числі діатомеї – 4787 тис. кл/дм³, 54% і 4,861 мг/дм³, 93%). Рясність водоростей восени зросла за рахунок вегетації *Microcystis pulverea* Forti, частка якого в загальній чисельності сягала 40% (3612 тис. кл/дм³). Величину біомаси біотопу визначали крупноклітинні водорості родів *Cymbella* і *Amphora*, вагома частка в її формуванні належала *C. affinis* Kütz. – 12,5%, *A. libyca* Ehr. – 12,1%, *C. cuspidata* Kütz. – 11%.

Видовий склад фітопланктону в р. Дніпро бідніший ніж в муловій воді, в планктоні річки на мілководді пляжу було знайдено 46 ввт водоростей з 6 відділів (Cyanoprokaryota, Euglenophyta, Dinophyta, Chrysophyta, Bacillariophyta, Chlorophyta). Основу таксономічного різноманіття рослинного планктону формували діатомові (43%) і зелені (33%) водорості. Чисельність і біомаса фітопланктону становила 393 тис. кл/дм³ і 0,379 мг/дм³.

Порівняння структурних показників мікрофлори в інтерстиціалній і дніпровській воді показало, що в річці вони значно нижчі, ніж в супраліторалі: питоме видове багатство – в 1,4, рясність – в 14,0, біомаса – в 10,3 рази. Суттєво відрізнявся і видовий склад альгофлори біотопів – коефіцієнт флористичної спільності (за Серенсенем) коливався в межах 0,12–0,17.

Загалом, водоростеві угруповання в обох біотопах формувались полідомінантними комплексами, про що свідчать досить високі індекси Шеннона – 4,07 біт/екз. та 4,19 біт/г – в інтерстиціалній воді і 3,22 біт/екз. та 2,65 біт/г – в дніпровській, а також про те, що більш сприятливі умови для розвитку мікрводоростей склалися в контактній зоні.

Список літератури

1. Зайцев Ю.П. Сообщество микроорганизмов поровых вод песчаных пляжей Черного моря. Факты и гипотезы // Мікробіол. і біотехнол. – 2008. – № 2. – С. 8–19.
2. Гаркуша О.П. Водоросли супраліторали песчаных пляжей одесского побережья Черного моря / О.П. Гаркуша, Б.Г. Александров, Н.Ю. Гончаров // Альгология. 2012. – Т. 22, № 1. С. – 70–83.

3. Бондаренко Н.А. Микроводоросли прибрежной зоны озера Байкал / Н.А. Бондаренко, И.О. Белых, Н.Ф. Логачева [и др.] // Известия Иркутского гос. Ун-та: Серия “Биология. Экология”. – 2012. – Т. 5, № 3. – С. 88–102.
4. Методи гідроекологічних досліджень поверхневих вод / [О. М. Арсан, О. А. Давидов, Т. М. Дьяченко та ін.]; за ред. Романенко В. Д. – К.: ЛОГОС, 2006. – 108 с.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГАСТРОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА YOUTUBE- КАНАЛАХ

Калабура Тарас Володимирович,
аспірант,
ПВНЗ «Київський університет культури»

Одним із важливих інструментів популяризації та розвитку української гастрономічної культури сьогодні є YouTube-канали.

Так, головна редакторка SHUBA й авторка кулінарного блогу «Котлетка» Маша Сердюк склала свій список україномовних YouTube-каналів про їжу, до якого потрапило 20 каналів із відео рецептами, порадами від рестораторів, кулінарними мандрівками тощо [6]. Необхідно зазначити, що серед тих YouTube-каналів, які виокремлює авторка, не всі концентруються виключно на українській кухні. З-поміж тих, які концентруються, відзначимо: «Автентична Україна», дуже атмосферний канал про життя в українському селі, на якому лише приготування їжі в сільських умовах й ASMR-звуки, які супроводжують кулінарний процес, а також усі відео супроводжуються субтитрами, які пояснюють кроки господині; «Закарпатська господиня» – канал п. Ольги із Закарпаття з дуже простими й зрозумілими рецептами на щодень, закарпатською говіркою, на якому вся їжа готується із простих, доступних продуктів, а серед рецептів можна знайти безліч випічки, перші та другі страви, салати та закуски, консервацію, соуси, а також давно забуті старовинні страви; кулінарний канал Євгена Клопотенка, на якому він ділиться рецептами популярних страв різних кухонь світу, а також розповідає, як приготувати давно забуті автентичні українські страви; канал гастрономічного проекту *izhakultura*, мета якого — розвиток і популяризація дослідження харчової культури в Україні (Олена та Артем Брайченки прагнуть зберегти й донести давні кулінарні техніки, народні рецептури, регіональні харчові практики, які є частиною нашої нематеріальної спадщини), на ньому можна подивитися науково-освітні лекції на гастрономічну тематику, а також відеозаписи ефірів авторської програми Олени Брайченко «У своїй тарілці» на Радіо Культура; канал телеведучого Костянина Грубича, якого вважають одним із перших фудблогерів сучасної України, що ще у 2005 р. почав досліджувати українські кулінарні традиції, знімаючи сюжети для програми «Смачна країна», після чого випустив книгу з однойменною назвою та завів YouTube-канал; «Файна кухня» – кулінарний канал Наталі Машіки, на якому вона викладає автентичні українські страви, де можна зустріти рецепти, які передавалися з покоління в покоління, рецепти з старовинних книг та сучасні українські рецепти тощо.

Я. Жадан у своїй статті «Молодий гастрономічний YouTube. Нові шоу про їжу, які цікаво подивитися» для «The Village Україна» розповідає про молодий український гастрономічний YouTube та нові шоу останніх років. Серед трьох згаданих YouTube-каналів, – Kitchen Club, Hungry Eyes TV та YouTube канал

Міші Кацуріна, – звісно ж на окрему увагу заслуговує останній, на якому відомий київський ресторатор Міша Кацурін разом із Антоном Птушкіним подорожує Україною, розповідаючи про українську гастрономічну традицію в регіонах. «Наразі Кацурін і Птушкін уже відзняли шоу про їжу в найбільших містах країни – Києві, Одесі, Дніпрі та Харкові. Одночасно вони рухаються регіонами – серед випусків: мандрівки Полтавщиною, Галичиною та Закарпаттям» [2].

У публікації «Культові страви, стрит-фуд, ресторани. Сім українських YouTube-проектів про їжу» редакторка Анастасія Конорчук теж відзначає кілька каналів, які розвивають й популяризують українську гастрономічну культуру. Так, це канал «Наші Бесаги», який пропонує контент для шукачів красивої культури, українського духу та атмосфери смачної їжі. Це YouTube-канал про українські страви, автентіку, традиції та рецепти. Тут є безліч естетичних та захопливих роликів про приготування культових страв, як от хліб та вареники, а є й забуті, які стали «кулінарними історизмами». Відзначається і вже згаданий проєкт Міши Кацуріна, який разом з А. Птушкіним подорожують регіонами та містами України, щоб показати глибину культури та гастрономічне різноманіття. У відео знаходимо смачні маршрути: від найдешевших генделіків на вокзалі та точки із шаурмою до вишуканих ресторанів сучасної української та інших кухонь. Блогери пропонують куштувати нашу країну на смак і разом із ними дізнаватися більше про її спадщину. Звісно ж, це оригінальне кулінарно-літературне шоу «Енеїда», ведучим якого був Євген Клопотенко, що нині закрите, однак раніше воно виходило кількома сезонами на каналі Суспільного. Його суть – до Клопотенка приходили дослідники, етнологи та письменники й розповідали про відомих українських особистостей, які знайомі. Якщо вам цікаво дізнатися невідомі факти про життя національних легенд, як от Микола Лисенко, Леся Українка, Казимир Малевич та багато інших. Як вони жили, і головне, що їли та пили — з'ясовували у цьому шоу [3].

І взагалі хотілося б зауважити, що завдяки адаптації певних англомовних шоу як от «Мастер-шеф» (англ. MasterChef) зараз на українському телебаченні левову частку ефірного часу займають кулінарні видовища. Наприклад, тільки на телеканалі «СТБ» є вісім шоу спрямованих на приготування їжі:

- «Пекельні борошна з Євгеном Клопотенком» (25.03.23, 1 сезон, 14 епізодів);
- «Україна: кулінарний фронт» (25.02.23 1 сезон, 4 епізоди);
- «Прокинься з Ектором» (15.09.19, 2 сезони, 30 епізодів);
- «Страва честі» (10.03.19 – 26.05.19, 1 сезон, 12 епізодів);
- «Все буде смачно» (26.10.2013 – 29.05.2016, 3 сезони, 205 епізодів);
- «Мастер-шеф Діти» (03.02.2016 – 30.05.2017, 2 сезони, 52 епізоди);
- «Мастер-шеф Професіонали» (02.03.2019 – продовжується, 4 сезони, 70 епізодів);
- «Мастер-шеф» (30.08.2011 – 24.12.2021, 12 сезонів, 237 епізодів).

У своїй роботі Т. Рогова (Захарс) наголошує: «Кулінарне шоу окрім розважальної, рекреативної функції має будуватися за канонами просвітницької програми...» [5]. Враховуючи соціокультурну та політичну ситуацію останніх років, можна помітити, що україномовного контенту на YouTube стає все більше.

Журналістка «Дзеркало тижня» Фаїна Вауліна зазначає: «В Україні легко набереться достатня кількість глядачів та підписників. Потрібно просто звести між собою ці два табори. Але і без того українськомовного контенту в ютубі – хоч греблю гати. При чому на будь-який смак – тільки дивилися б» [1].

На сайті «Маніфест» у розділі «Кулінарія» підкреслюється: «Ютуб-канали про кулінарію – це велика кількість каналів, які надають рецепти та інформацію про різні аспекти кулінарного мистецтва. Вони можуть бути корисними для любителів готувати, які шукають нові ідеї та рецепти, або для тих, хто працює у ресторанній сфері і хоче покращити свої навички». Також представлено рейтинг україномовних каналів про кулінарію, у якому виокремили двісті шістьдесят три кріейтори українського YouTube [4]. За підрахунками джерела, лідерами за кількістю підписників стали:

- Tandem AT;
- Nataliya Mashika;
- Liza Glinskaya;
- Лілія Цвіт;
- Ievgen Klopotenko [7].

Отже, поряд з кулінарними телевізійними проектами YouTube-канали виступають важливими ретрансляторами та інструментами популяризації української гастрономічної культури у XXI ст.

Список літератури

1. Вауліна Ф. Цікаво про науку, кіно та мандри: список україномовних YouTube-каналів. Zn.ua. 25.01.2020 URL: <https://bit.ly/3Ne1qo7>
2. Жадан Я. Молодий гастрономічний YouTube. Нові шоу про їжу, які цікаво подивитися. The Village Україна. 2024, 10 травня. URL: <https://www.village.com.ua/village/food/food-guide/350583-molodiy-gastronomichniy-youtube-novi-shou-pro-yizhu-yaki-tsikavo-podivitisya>
3. Культові страви, стрит-фуд, ресторани. Сім українських YouTube-проектів про їжу. NV. 2024, 22 травня. URL: <https://nv.ua/ukr/food/eat/ukrajinskiy-yutub-pro-jizhu-yaki-roliki-pro-gastronomiyu-ta-zakladi-v-ukrajini-varto-pereglyanuti-50420627.html>
4. Маніфест – рейтинг ютуб-каналів українською мовою. Manifest. URL: <https://manifest.in.ua/rt/cooking/>
5. Рогова (Захарс) Т. Іміджеве наповнення портфеля кулінарних шоу. Світ соціальних комунікацій: 2013. Т. 51 С.115-118.
6. Сердюк М. Що подивитися про їжу: 20 українських YouTube-каналів про гастрономію. Shuba, 2023, 7 жовтня. URL: <https://shuba.life/articles/11528-sho-podivitisya-pro-yizhu-ukrayinski-youtube-kanali-pro-gastronomiyu>
7. Тютюнник А. Що таке #хештег і як його використовувати? Sikt.kubg.edu.ua. 11.12.2015. URL: <https://bit.ly/466euEZ>

УПРАВЛІНСЬКИЙ ПЕРСОНАЛ: СТРАТЕГІЇ ВИЗНАЧЕННЯ НАПРЯМІВ МОТИВУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

Стаматін Геннадій Вячеславович

аспірант кафедри менеджменту, логістики та інновацій
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця

В умовах воєнних дій підприємства стикаються з проблемою пошуку та приваблення кваліфікованого персоналу, особливо на управлінських посадах. Від рівня умотивованості управлінського персоналу залежить ефективність ухвалення управлінських рішень щодо діяльності підприємства, тобто його результативність. В свою чергу, умотивованість необхідно забезпечувати і ставити у відповідність до результату діяльності управлінського персоналу зокрема та працівників в цілому. Щодо менеджерів, така умотивованість повинна базуватися на певних стратегіях управління, які доцільно узгоджувати із загальними стратегіями управління підприємством. Тому питання стратегічного управління менеджерами є актуальними і такими, що вимагають проведення подальших досліджень для їх вирішення.

Дослідженню проблем управління діяльністю управлінського персоналу підприємств, менеджерів всіх ланок управління приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні науковці [1 – 4]. Проте питання різновидів стратегій управління їх умотивованістю за надбаними результатами у співставленні з лояльністю до підприємства є недостатньо повно і комплексно розкритими. Тому доцільно розвинути пропозиції щодо різновидів стратегій управління діяльністю менеджерів середнього рівня управління підприємств.

Аналіз діяльності промислових підприємств на прикладі промислових та наукових праць вчених, які досліджують проблеми управління персоналом, дозволяє зробити висновок, що приймаючи стратегічні рішення щодо умотивованості менеджерів доцільно ґрунтуватися на їх досягненнях, тобто результатах діяльності, що мають об'єктивне підґрунтя за своєю сутністю, та ставленні до підприємства, яке доцільно ототожнити з лояльністю, природа якої є суб'єктивною і при однакових набутих менеджерами результатах може суттєво відрізнятися. Цю обставину необхідно враховувати в процесі управління діяльністю управлінським персоналом при визначенні заходів матеріальної та нематеріальної мотивації, в процесі інвестування в персонал, виборі кандидатур на заміщення ключових посад в управлінні підприємством.

Використовуючи ці два запропонованих критерії, стратегічні рішення щодо винагород, просування менеджерів доцільно ухвалювати, визначаючи високу та низьку ступінь результативності їх роботи та лояльності. В цьому разі, вибір стратегій управління діяльністю менеджерів доцільно здійснювати за допомогою

матриці, що складається з чотирьох квадрантів з різним ступенем результативності та лояльності.

Стратегії управління персоналом взагалі та керівниками підрозділів, менеджерів зокрема відносяться в основному до функціональних стратегій, хоча, водночас, вони мажуть бути й конкурентними, в разі, коли підприємство вважає за доцільне формувати конкурентні переваги за рахунок персоналу. Узагальнюючи здобутки вчених в галузі стратегічного управління та адаптуючи їх до предметної області щодо управлінського персоналу, сукупність стратегій управління персоналом доцільно представити у виді класифікації за основними класифікаційними ознаками, що відповідають як результатами, яких досягли працівники, так і їх ставленню до підприємства.

Використовуючи для позиціонування працівників (менеджерів) матричний метод за двома запропонованими критеріями: досягнуті результати діяльності і лояльність всі наведені види стратегій можна розподілити за квадрантами матриці, ідентифікуючи їх за двома рівня, які мають якісні ознаки: високий і низький. Таким чином, матриця буде мати чотири квадранти. Приклад позиціонування стратегій за двома першими класифікаційними ознаками є таким.

Квадрант, що характеризується низькими результатами діяльності менеджерів, як особистих так і колективних, та низьким рівнем лояльності їх до підприємства. Основними причинами, які обумовили ситуацію, що склалася, можуть бути низький рівень професійної підготовки менеджерів, відсутність в них управлінських здібностей та нехтування здобутками підприємства.

За умов високого рівня мотивації з боку підприємства, низькі результати діяльності менеджера та його лояльності обумовлюють необхідність завершення відношень з даним працівником, оскільки його перебування на посаді не є ефективним. Чіткі виконання поставлених завдань, пересічний контроль діяльності підрозділу керівниками відділів, що взаємодіють з дослідним. Загалом, заходи керівництва доцільно спрямувати на пошук нової кандидатури на посаду менеджера, тобто основною стратегією є скорочення.

Квадрант, що характеризується низькими результатами діяльності менеджерів та високим рівнем їх лояльності до підприємства. Відданий керівник, який розділяє інтереси колективу та підприємства, намагається здійснювати управлінські функції, але з певних причин результативність його діяльності не є високою. Якщо менеджер в процесі свого вдосконалення виявляє здатність швидко реагувати на зміни в підприємницькому, соціальному середовищу, намагається й надає дієві пропозиції щодо реалізації проблем, які присутні на практиці, він має працювати на підприємстві на протязі тривалого відрізка часу за умов отримання позитивних результатів як особистої діяльності так і діяльності своїх підлеглих. Основною стратегіями є стратегія стабільності та стратегія навчання (підвищення кваліфікації і перекваліфікації). Квадрант, що характеризується високими результатами діяльності менеджера та низьким рівнем його лояльності до підприємства. Типову ситуацію, характерну для більшості позиціонованих в даний квадрант менеджерів, можна описати таким

чином. Ефективне управління персоналом обумовлене його професійними якостями та великим досвідом. Наявність таких якостей обумовлює високий рівень конкурентоспроможності працівника, що передбачає наявність в нього пропозицій щодо зміни місця працевлаштування. Тому за таких умов доцільно визначити причини нелояльного ставлення працівника до підприємства, якщо вони обумовлені незадоволеністю оплатою праці, керівництвом, умовами та інтенсивністю роботи, кар'єрою, оточенням, розробити заходи щодо підвищення рівня його лояльності до підприємства. Основні стратегії – зростання, матеріального і морального мотивування. Квадрант, що характеризується присутністю у менеджерів з високим рівнем результатів діяльності та лояльним відношенням до підприємства. Наявність саме таких працівників на підприємстві має велике значення, оскільки їх діяльність сприяє підвищенню економічних та соціальних результатів діяльності та забезпечує високий рівень економічної безпеки підприємств. Максимальна кількість таких керівників свідчить про ефективну роботу відділу управління персоналом. Основні стратегії – розвитку, кар'єрного зростання.

З викладеного матеріалу можна зробити висновок, що позиціонування менеджерів підприємства за запропонованими ознаками є доцільним, особливо в умовах воєнних дій, оскільки підприємства зацікавлені у таких управлінцях, які будуть продуктивними і відданими. Тоді підприємства будуть отримувати додатковий прибуток від ухвалення кваліфікованих управлінських рішень. Тому менеджери підприємства будуть умотивовані як до отримання високих результатів діяльності підрозділами, якими вони керують та відданими і патріотично налаштованими до вітчизняних підприємств.

Список літератури:

1. Богиня Д. П. Методологічні засади формування мотиваційного механізму конкурентоспроможності робочої сили. Мотиваційні механізми формування конкурентоспроможності робочої сили: Зб. Наук. Праць. Київ: Ін-т економіки НАН України, 2018. С. 10-27
2. Бондарь Н. Н. Сучасні тенденції розвитку підприємств. URL: <http://www.trn.ua/articles/4724>
3. Гринько І. М. Вдосконалення матеріальної мотивації праці в системі управління промисловими підприємствами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuiv.gov.ua>
4. Ерфан В.Й., Мателешка Н.Т., Ворон М.В. Мотивація персоналу на підприємствах в сучасних умовах господарювання. – Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія 2 «Економіка». – 2019. – Вип. 2(48). – С. 191– 194.
5. Собінова Т. М. Стимули та мотиви в управлінні персоналом. Економіст. 2017. № 3. С. 45-46.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грушецький В.В.

Здобувач наукового ступеня доктора філософії,
Херсонський національний технічний університет

В умовах воєнного стану, коли нація стикається з серйозними викликами та загрозами, роль громадського контролю за діяльністю органів влади набуває особливого значення. Громадський контроль забезпечує прозорість і підзвітність дій уряду, що є критично важливим для збереження довіри громадян до державних інституцій. Водночас, воєнний стан вимагає від органів влади швидких і ефективних рішень, що може призводити до обмеження доступу до інформації та зниження рівня залучення громадськості. В таких умовах особливо важливо розробити та впровадити ефективні механізми громадського контролю, які будуть враховувати специфіку кризових ситуацій, зокрема, воєнних дій.

У сучасних умовах реформування законодавства, приведення його у відповідність до європейських норм і викликів сьогодення, питання здійснення громадського контролю за діяльністю безпекових служб набуває особливої актуальності. Громадський контроль є важливою складовою реалізації демократії, оскільки він дозволяє громадянам брати активну участь у державному управлінні, вирішенні суспільних і державних справ, а також впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, що є особливо важливим у період воєнного стану.

При органах державної влади створено Громадські ради, активізовано висвітлення їхньої діяльності в ЗМІ та соціальних мережах, функціонують "гарячі" лінії та чат-боти для повідомлення інформації, а на території підрозділів Національної поліції та інших безпекових служб встановлено цілодобове відеоспостереження, а патрульні поліцейські використовують нагрудні відеокамери. Проте питання громадянського контролю за діяльністю безпекових служб залишається актуальним [3].

З початку військової агресії Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, в Україні введено воєнний стан. Воєнний стан, продовжений кілька разів, передбачає залучення громадян до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, а також на протидію агресії. Згідно із законом «Про основи національного спротиву», громадяни України активно долучаються до оборони держави через рух опору та територіальну оборону, які складаються з військової, цивільної та військово-цивільної складових [2].

У період воєнного стану контроль за діями руху опору можуть здійснювати волонтери та громадські організації, які фіксують порушення і повідомляють про них через "гарячі" лінії, чат-боти, або офіційні сторінки державних органів.

Відповідальність за порушення може наставати як негайно за "законами воєнного часу", так і після завершення військових дій на території України.

Воєнний збройний конфлікт характеризується не лише бойовими втратами, а й прийняттям тактичних та стратегічних рішень військовим командуванням і безпековими службами, що потребує чіткого контролю. Для гарантування прав військовослужбовців і посадових осіб, прийнято низку законів, серед яких Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану», який набрав чинності 21 березня 2022 року [1].

Попри правові обмеження, які запроваджуються під час воєнного стану, громадський контроль за діяльністю безпекових органів залишається важливим елементом захисту прав людини. Воєнний стан не дає карт-бланшу на порушення прав, і громадськість повинна оперативно реагувати на будь-які незаконні обмеження, зберігаючи пильність і захищаючи демократичні принципи навіть у складних умовах.

Так, громадський контроль в умовах воєнного стану стикається з кількома ключовими викликами. По-перше, обмеження доступу до інформації через військові та безпекові потреби створює бар'єри для повноцінного здійснення контролю. Це вимагає від громадськості та громадських організацій нових підходів до отримання та перевірки інформації, зокрема через цифрові платформи та співпрацю з незалежними медіа.

По-друге, прискорення процесів прийняття рішень, яке характерне для умов воєнного стану, може призводити до зниження рівня підзвітності органів влади. Щоб цьому запобігти, необхідно розробити механізми швидкого реагування та моніторингу дій уряду. Одним з таких механізмів може стати створення незалежних антикризових комісій, до складу яких входитимуть представники громадських організацій, експерти та активісти.

По-третє, важливим аспектом забезпечення громадського контролю є підтримка громадянської активності та залучення широких верств населення до процесів контролю. В умовах воєнного стану це може бути досягнуто через мобілізацію громадян навколо спільних цілей, таких як захист прав людини та забезпечення безпеки. Важливо також розвивати цифрові платформи для збору та аналізу інформації, що дозволить громадянам активно брати участь у процесах контролю навіть у складних умовах.

Забезпечення ефективного громадського контролю за діяльністю органів влади в умовах воєнного стану є важливою складовою збереження демократичних цінностей та довіри до державних інституцій. Для цього необхідно адаптувати існуючі механізми контролю до умов кризових ситуацій, розвивати цифрові платформи для збору та аналізу інформації, а також підтримувати активну участь громадян у процесах контролю. Незважаючи на всі виклики, громадський контроль може і повинен залишатися важливим елементом системи державного управління, забезпечуючи підзвітність і прозорість дій уряду навіть у найскладніші часи.

Література

1. Громадський контроль за діяльністю безпекових органів в умовах воєнного стану. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadskyj-kontrol-za-diyalnistyuu-bezpekovyh-orhaniv-v-umovah-vojennoho-stanu>.

2. Кравчук, Мар'яна. “Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану”. Актуальні проблеми правознавства, no. 1, June 2023, pp. 42-46, <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1558>.

3. Муртіщева А. О. Окремі аспекти функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 416-419.

FACTORS INFLUENCING THE PREVALENCE OF JUVENILE DELINQUENCY

Gulmira Turdiboyeva,
Independent researcher
Karshi State University
Uzbekistan

Annotation: This article presents analytical information about the factors that influenced the spread of delinquency among minors in the Republic of Uzbekistan.

Key words: Republic of Uzbekistan, minors, crime, law making, law.

In the early years of independence, various difficulties and problems in the life of the state and society served to increase various forms of delinquency among minors. These problems affected the youth twice as much as other members of the society. Because in addition to the transition period in society, they themselves also experienced the transition period related to their youth.

When the system of the former USSR fell into disarray, the structures and committees that bound our youth into communities disappeared. Moreover, many associations and clubs made up of our talented youth have become paid. Discotheques were closed and the number of mosques increased. It is no secret that the lack of jobs in one or another region of our country causes interruptions in the employment status of our youth. We have seen in practice that the creation of gaps in the minds of our young people causes many losses in moral education. We should not forget this lesson even for a minute.

The strengthening of the legislation and the effectiveness of the activities of the state and public organizations in this regard are low, and in this regard, the obligations assigned to the family and neighborhood were not fulfilled satisfactorily in many places. This had a serious impact on the general situation of juvenile delinquency and crime prevention in our country. In 1992, compared to 1991, the number of schoolchildren involved in crime increased by 2 percent (1496-1525). One out of every six minors studied at a vocational school, one out of every three did not work or study.

The situation of juvenile delinquency and crime continued to be alarming during this period. The lack of legal knowledge necessary for minors in life, the fact that they did not create the ability to listen to the law in teenagers, which causes their legal consciousness to decrease instead of developing, as a result, the cases of not being able to answer for their actions have increased. For example, in a question-and-answer session conducted with students of a number of secondary schools and technical vocational schools in Tashkent, "Which body has the right to make laws in the Republic of Uzbekistan?" 50 percent of 2,000 students could not answer the question correctly, and 28 percent of students did not know from what age to be held criminally liable, etc. The students of the 30th secondary school in Namangan district were asked "What

responsibility is assigned to the violator of the law?" 62 percent of students said that they do not know about responsibility and its types.

The low level of educational work, the fact that officials do not pay attention to all the serious issues related to the education of teenagers, and that they do not conduct individual interviews with each teenager have had an impact on the situation of crime among students.

In 1992, 1,869 teenagers who were not engaged in useful work were involved in crimes in Uzbekistan, and 1,442 of them were included in the list of the juvenile inspectorate. Public education authorities, the commission and inspectorate dealing with juvenile affairs, the forgiveness and impunity of many students' actions, which were out of the control of public representatives, had a negative impact on their re-education. Serious juvenile delinquency was on the rise. For example, in 1991, the indicator in this regard increased from 342 to 420 in 1992. For example, Toshev, who was born in 1977 and was a student of the 1st Vocational-Technical Educational Institution in Bukhara District, was sentenced to 3 years of imprisonment for stealing personal property of citizens. No special work was conducted with him, his behavior was not controlled, as a result, Toshev was again brought to criminal responsibility for stealing state and private property of citizens 3 times from February 1992 to 1993.

In 1992, a national program aimed at preventing delinquency among minors was developed by more than 15 ministries and institutions in Uzbekistan, and it was approved by the Cabinet of Ministers. But this national program was not sufficiently implemented in life.

Another point of concern was the fact that although the number of children brought to the internal affairs bodies for offenses has increased, the number of cases of sending the relevant action documents to the relevant authorities has decreased significantly. At the same time, the measures of influence applied to their parents have also decreased, and suggestions about the use of influence methods, such as limiting parental rights and depriving their children of upbringing, have been given to the relevant authorities very rarely. If a total of 65 persons were deprived of parental rights in the Republic, most of them were citizens of the capital. In other regions (Samarkand, Jizzakh, Fergana, Andijan, Namangan, Surkhandarya, Kashkadarya and Khorezm regions) such measures were not applied at all.

Previously, the work with juveniles who committed crimes and were registered preventively was also weakened. In particular, 90 such persons committed repeated crimes, and every third of them was not even assigned a public educator. The analysis of practical cases and on-site inspections showed that there were several organizational deficiencies and practical errors in the activities of internal affairs bodies in this direction. For example, local internal affairs bodies did not have complete and accurate data on juvenile delinquency. The statistical report in this regard did not include the necessary indicators on this issue. Only the total number of young offenders and persons who committed one or two types of administrative offenses were included in it. Among them are children who were brought to the police because of missing and neglected children. Therefore, the total number and types of all offenses, the social

structure and age of the children who committed them, that is, the information about the crime situation remained unclear.

In Article 7 of the Law "On the Basics of State Policy Regarding Youth in the Republic of Uzbekistan", the right to take educational measures against minors, including the imposition of fines, is given only to judicial authorities. However, internal affairs bodies imposed fines on children who committed administrative offenses.

Another reason for delinquency among children is the fact that they commit crimes without studying anywhere, without engaging in useful work, falling under the influence of the "street". The situation has become more complicated due to the irresponsibility of the leaders of regional, district, city public education departments and departments, and in most cases, parents have neglected to educate their children. For example, more than 58,000 of the minors brought to the internal affairs agencies in the Republic in 1996 were students of schools and vocational-technical educational institutions, about 17,000 of them dropped out of school, were unemployed, 2,500 consumed alcohol, 6,700 of them voluntarily they were children who left their homes or special educational institutions.

The increasing number of unsupervised parents of minors in various nightclubs has also contributed to the rise in youth delinquency rates. A total of 426 people were arrested for allowing minors to be in places of entertainment (recreation) at night, including 51 restaurants, cafes, bars, 14 night clubs, 311 computer lounges and internet clubs, and 50 other entertainment (recreation) According to the relevant article of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, an administrative case was initiated against the leaders of the places, until today a fine of 149 million 94 thousand 64 soums was collected from 382 of them.

1137 parents were prosecuted for failure to fulfill their obligations regarding education, 253 parents were prosecuted for preventing their child from receiving compulsory education under the relevant articles of the Code of Administrative Responsibility.

When studying the activities of the commissions dealing with minors under the regional authorities, the work plans have been repeatedly repeated. In addition, many of the works included in the plan have not been completed. The regional commission did not provide any practical assistance to the committees dealing with minors under district and city governments. The reports of the chairpersons of regional commissions were not listened to during the ceremonial public meetings, the state of crime and criminality was summarized, and ideological and educational speeches about achievements and shortcomings were almost never held through the press and regional television.

In conclusion, it should be noted that juvenile delinquency is mainly caused by the father or mother going abroad to work abroad and leaving their children without supervision, family disagreements and divorces, neglect of children's education due to some parents' addiction to alcohol, the influence of some older offenders among schoolchildren. falling into the scope, the cooperation of citizens with the self-management bodies in some schools was not properly established, and in some cases,

the officials were not fully involved in dealing with the students who were placed under preventive control.

List of used sources and literature:

1. Aloviddinov M, «Tarbiyada uzilish bo‘lmasligi kerak» deydi buxoro viloyat prokurorining birinchi o‘rinbosari, adliya katta maslahatchisi olimjon aslonov // Huquq, 2000 yil 29 noyabr.
2. Mustafoyev B, Yoshlar orasida qonunbuzarlikka qarshi kurash va uning oldini olish choralari / Davlat, jamiyat, oila va yoshlar tarbiyasi muammolari respublika konferensyasi materiallari). -T.: O‘zbekiston, 1997.-34 b.
3. National archive of Uzbekistan(NA Uz), Fund M-13, list 1, case 466, sheet 6.
4. NA Uz, Fund M-76, list 1, case 240, sheet 10.
5. NA Uz, Fund M-76, list 1, case 240, sheet 11.
6. NA Uz, Fund M-76, list 1, case 240, sheet 50.
7. NA Uz, Fund M-76, list 1, case 240, sheet 51.

FACTORS CAUSING INFECTIOUS DISEASES IN UZBEKISTAN

Jomurodov Lazizbek Islomovich,
researcher
Karshi State University
Uzbekistan

Abstract: The climate, natural conditions, ecology of a certain area, the quality and scope of public utilities, clean drinking water and sewage are the factors that seriously affect the development of the world health and medical field. These include the state of supply, sanitary-epidemic service. 17-20 percent of human health depends on climate and natural conditions. Factors such as the increase in the number of cities, the development of the industrial sector, and the increase in the number of cars also have a negative impact on environmental air pollution.

Key words: Ecology, environment, toxic pesticides, mineral fertilizers, sanitation.

Environmental problems and environmental pollution have been one of the main obstacles in the development of the health sector. Large-scale negative ecological changes in the environment began in the 17th century, and by the beginning of the 20th century, 20 percent of the earth's ecological systems were destroyed. By the second half of the 20th century, the share of partially and completely damaged ecosystems exceeded 63 percent. In order to combat these problems, influential international organizations have tried to implement certain actions. For example, on June 5, 1972, the first World Conference of the United Nations (UN) devoted to the problem of ambient air was held in Stockholm. Representatives of 113 countries participated in it, and the idea of ecologically oriented socio-economic development was put forward. At the conference, June 5 was announced as the International Day of Nature Protection. In 1978, the World Conservation Strategy was adopted at the General Assembly of the International Union for Conservation of Nature (IUCN) held in Ashgabat. In 1982, the UN adopted the Universal Charter of Nature Protection. In these important documents, the principles of nature protection and the main directions intended for many years were determined. In the developed western countries, there was a strong public movement against environmental pollution, the first environmental laws were adopted, and about a thousand organizations dealing with environmental and development issues were formed.

In the 20th century, global climate warming became one of the most serious threats to human life. The sea level dropped by more than 17[1]

Especially in Central Asia, the environmental situation worsened year by year. The drying up of the Aral Sea began in the 60s of the 20th century. Millions of tons of salt, sand and dust rose from over 3.3 million hectares of drained land and poisoned the region. Unresolved problems accumulated as a result of the aggravation of the

ecological situation, had a serious negative impact on the social sphere, in particular, on the health sector. Due to the policy of the Soviet government regarding the development of protected lands and the strengthening of the monopoly of cotton, serious changes took place in the nature of Uzbekistan. The necessary measures to stabilize the ecological situation were not taken.

After the policy of cotton monopoly, the amount of cotton fields increased. For example, in 1966, 1,625,000 hectares of cotton were planted in Uzbekistan, while in 1980, this figure was 1,969 million hectares [2].

From the 60s of the 20th century, a wide path was opened to the cotton monopoly with the slogans "We do not obey the demands of nature, our goal is to overcome it." According to the statistical data of 1954, 63% of raw cotton grown in the USSR was accounted for by Uzbekistan [3].

The Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union on August 6, 1956 "On irrigation and development of Mirzachol reserve lands in the Uzbekistan SSR and Kazakhstan SSR to increase cotton production" [4] and the USSR Council of Ministers in 1958 "On further expansion and acceleration of irrigation and development of deserts in the Uzbekistan SSR, Kazakhstan SSR and Tajikistan SSR" [5] new lands In the 1960s, 300,000 hectares of protected land were developed in Mirzachol. Also, the lands of Central Fergana, Karshi and Sherabad deserts were appropriated as a result of the cotton monopoly policy [6]. Decision No. 431 of the Council of Ministers of the USSR and the Central Committee of the Communist Party of Uzbekistan dated August 1, 1963 "On the development and irrigation of protected lands in the Karshi desert" was adopted. The accelerated development of the Karshi desert and the development of new lands made it possible to plant cotton on 1172 hectares more land in 1966 than in 1965 [7].

50 km³ of water was taken from Amudarya and Syrdarya to irrigate the newly developed cotton fields in the island regions [8]. During the last years of Soviet power, the irrigated areas in Uzbekistan increased by 56% compared to 1970. These processes continued in the neighboring republics. This caused the amount of water flowing from Amudarya and Syrdarya to the Aral Sea to decrease year by year [9]. In the instructions, it was emphasized that during the application of toxic chemicals, it is necessary to wear special clothes and determine the areas of application [10]. But these rules remained only on paper. Mineral fertilizers and toxic pesticides were stored in the open air in violation of the rules of storage, and only 336 or 40 percent of 993 warehouses in the republic where mineral fertilizers and toxic pesticides are stored met sanitary requirements [11].

One of the important areas of protecting public health and protecting the environment from the harmful effects of pesticides is the development and implementation of a biological method of pest control. In 1981, 1993.6 thousand hectares were cultivated with biological methods. In 1982, compared to 1981, pesticides decreased by 1877.3 tons, and 10 kg of pesticides were used per 1 ha of cultivated area (previously it was 25 kg).

Due to the implemented measures, the degree of contamination of soil and plant products with residual amounts of pesticides has partially decreased compared to 1980.

In 1982, 22 agricultural airfields, 25 pesticide warehouses, and 150 farms were banned for violating pest management regulations [12].

There were large fertilizer warehouses in the provinces. For example, 1,270-ton model mineral fertilizer warehouses and 10 biological laboratories, 7 4,270-ton warehouses (4 2,000-ton warehouses in the plan) and 7 line biological laboratories were put into use in collective farms of the Tashkent region. There were 107 sample warehouses for 90.5 thousand tons, 33 for 94.5 thousand tons, 128 sheds for 65.8 thousand tons, and 77 sample toxic fertilizer storage warehouses in the region.

In recent years, there has been an increase in the volume of biological control of pests and a decrease in chemical treatment, including the use of aviation. For the first time, in 1983, the biological seed method was successfully introduced to production, which was used on an area of 3,000 hectares. In 1982, the amount of planting of such crops increased to 914.2 hectares of working area or 99 thousand hectares of protected physical area (50 percent of the total cotton area). In 1982, there were 19 biofactories with 39 mechanized lines and 68 collective-farm biological laboratories.

In 1988, the Supreme Soviet of the Karakalpakstan ASSR and the Council of Ministers announced the decision to establish water protection zones on both sides of the Amudarya. Such activities could have a positive effect on the growth of orchards. But these areas were allocated as new cropland.

Attention was paid to the use of mineral fertilizers to increase cotton productivity. For example, in 1951, 0.9 million tons of mineral fertilizers were used in the republic, and in 1980, its amount exceeded 5 million tons. Highly toxic chemicals were used to shed cotton leaves and control pests. The increase of mineral fertilizers from year to year had a serious negative impact on the health of the population. In Uzbekistan, up to 600 kg of chemicals were used per hectare of land. It was 20-30 times higher than the norms accepted in the world [13].

In 1963-1964, the Uzbek government made a number of decisions on the use of toxic chemicals. On January 15, 1965, the board of the Ministry of Health of Uzbekistan discussed this issue. On April 10, 1967, the decision No. 156 of the Central Committee of the Communist Party of Uzbekistan and the Council of Ministers of the Uzbek SSR "On the implementation of measures to protect the health of the population when working in the air using pesticides" was adopted. On July 10, 1965, the Chief Sanitary Doctor of the USSR special regulations on the storage, transportation and use of toxic chemicals used in agriculture. In this regard, work was carried out on the introduction of the use of agricultural chemicals and mineral fertilizers in the regions. At the meeting of the Council of Ministers of the Uzbek SSR in April 1967, it was considered unsatisfactory that the measures being taken to protect public health in connection with the increase of toxic chemicals in agricultural areas.

In 1983, 614 fines were levied for violation of sanitary standards and regulations in the storage, transportation and use of pesticides, 126 objects were ordered to operate, 396 persons were suspended from work, 9 cases were transferred to investigative bodies. 87 warehouses were banned from importing pesticides. It is true that such measures, although partially, served to ensure the ecological safety of cultivated areas.

But even during this period, due to the continued use of toxic chemicals in the cotton fields of Uzbekistan, the rate of various diseases increased among the population [15].

In addition, toxic air emitted from industrial enterprises in Uzbekistan had a negative impact on the spread of diseases. During the last years of Soviet ASZÜ power, Uzbekistan was at the top of the country in terms of air pollution. Only 1.4 percent of industrial enterprises in the republic met ecological requirements. Industrial enterprises released about 1.3 million tons of toxic substances into the atmosphere. The level of air pollution in districts and cities such as Tashkent, Angren, Almalyk, Andijan, Kokan, Navoi, Fergana, Chirchik, Karshi, Mubarak, Nishon did not meet the sanitary standards at all. In Uzbekistan, no serious importance was attached to nature conservation and environmental cleanliness. Only by 1988, the State Committee for Nature Protection was [16].

Toxic substances released from industrial enterprises have poisoned land and water resources and had a serious negative impact on the work of the health sector. To conclude, research shows that the main factor in the spread of infectious diseases in Uzbekistan was the climate, ecology, quality of public utilities and deficiencies in the activities of state sanitary control bodies. Since the 60s of the 20th century, the problems of the Aral Sea, the development of the Karshi desert due to the cotton monopoly policy, and the excessive use of toxic chemicals contributed to the deterioration of the ecological situation and the spread of infectious diseases among the population. Only by the 80s of the 20th century, due to the use of biological methods instead of toxic chemicals, the level of contamination of soil and plant products with the residual amount of pesticides was achieved, but during this period, in Uzbekistan, industrial enterprises released toxic air has also adversely affected the spread of disease, making it the highest in the country for ambient air pollution. Due to the low level of sanitary-epidemic service and medical culture, Uzbekistan has become one of the largest centers of epidemics in the country.

Although some measures were taken in Uzbekistan to lay drinking water pipes and expand the sewage network, but during the Soviet era, due to the accumulation of problems in these areas in every city and district, among the population was the basis for the frequent spread of various infectious diseases.

References:

1. “Nature and Resources” – «Природа и ресурсы». –1999. –№2.
2. Shayxov E.T. va boshqalar. Paxtachilik. – Toshkent: “Mehnat”, 1990. – B.189.
3. Shleyxer A.I. Paxtachilik. 1-qism. – Toshkent: O‘zbekiston SSR davlat nashriyoti, 1958. – B.44.
4. Курбанов Ш.С. Из истории создания материально-технической базы для орошения и освоения земель голодной степи (1956-1961 годы). // Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. –Т.: ЎзССР ФА нашриёти, 1964. – №1. –.19; Об орошении и освоении Голодной степи // Сборник материалов. - Ташкент : Госиздат УЗбССР, 1956. С. 9-10.
5. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР, 6 августа 1956 г. Об орошении и освоении целинных земель Голодной степи в Узбекской ССР и

Казахской ССР для увеличения производства хлопка/ Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. В 5 т.: Сб. док. за 50 лет. Т. 4. 1953-1961 гг. – М.: Политиздат, 1968. (92)

6. Jo‘rayev N. O‘zbekistonda xotin-qizlarga munosabat (XX asrning 20-80-yillari misolida). –Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2013. – B.201

7. Jabborova I.X. Qashqadaryo vohasida yangi yerlarning o‘zlashtirilishi va sug‘orish tizimi tarixi (XX asrning 50-80-yillari misolida).: Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) diss.avtoreferati. – Qarshi, 2023.– B.15-18.(55)

8. Камалов С.К. Аральский кризис и некоторые проблемы социально-экономического развития Каракалпакстана // Сб. Медико-экологические проблемы Приаралья и здоровье населения.- Нукус, 1991.– С. 3.

9. Трешкин С.Е. Аметов М.Б. Современная состояние тугаев Каракалпакстана и их охрана. – Нукус: Каракалпакстан, 1994.– С. 6.

10. Буркацкая С.И. Гигиена труда женщин при работе с ядохимикатами. – Москва.: Медицина, 1980.– С. 24.

11. Shodmetova Y.Ijtimoiy ekologiyaga kirish.– Toshkent: O‘qituvchi, 1994.–B. 172.

12. O‘z ITTN MA, R-837-fond, 41-ro‘yxat, 5950-ish, 30-varaq.

13. O‘z ITTN MA, R-837-fond, 41-ro‘yxat, 6238-ish, 1-varaq.

14. Аметов М.Б. Деградация природной среды низовьев Амударьи и пути её преодоления // Вестник ККО АН РУ, №3, 2001. С. 5.

15. Murtazayeva R. O‘zbekiston tarixi. II – jild (XIX asr II yarmi – 1991 yil avgust). – T.:O‘zMU, 2015. –B.363

16. Маматкулов А. Региональная экономическая политика Советского Союза в 60-80 года XX века и роль Узбекистана в ней // Вестник науки и образования. – М., 2017. –№ 10(34). – С.14.

ПРАВНИЧА РЕКОДИФІКАЦІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Вереша Роман Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
в.о. завідувача кафедри кримінального та
адміністративного права
Академії адвокатури України

Як відомо, в Україні процес адаптації (апроксимації, гармонізації – залежно від контексту) українського законодавства до законодавства Європейського Союзу (ЄС) триває вже більше десятиліття. В останні роки Україна зробила низку вирішальних кроків у напрямку інтеграції до ЄС, хоча процес інтеграції все ще продовжується всупереч усім перешкодам, зумовленим російським неспровокованим вторгненням. Так, український законотворчий процес останнім часом все частіше розглядається в прив'язці до європейської правотворчості – як невід'ємна складова загальноєвропейської правотворчої традиції [1]. Разом з тим, на сьогодні і протягом декількох попередніх років, як українська так і європейська системи права зіштовхуються с рядом екстраординарних за своєю природою викликів.

Це – військова агресія з боку рф зараз, і численні кризи у різних сферах людської життєдіяльності, зумовлені пандемією – трьома роками раніше. У таких умовах правова рекодифікація стає особливо актуальною, оскільки законодавство має бути адаптоване до нових обставин та потреб суспільства.

В умовах військової агресії Україна стикається з необхідністю зміцнення обороноздатності та захисту прав громадян. Це може вимагати внесення змін до законодавства, наприклад, у галузі оборони, безпеки, прав людини та міжнародного гуманітарного права. Так, питання рекодифікації українського військового законодавства підіймалося ще до початку повномасштабної агресії рф в 2022 р. [2]. Аналізуючи точки зору, які існують у науковому середовищі, щодо перспектив кодифікації військового законодавства, сучасні дослідники відмічали, що профільне законодавство включає десятки законодавчих актів, які на їх погляд потребують рекодифікації. Ці акти, з одного боку, відбивають динамічні процеси, з другого боку, породжують ряд протиріч і розходжень, що ускладнює реалізацію різних правових норм чи створює передумови для їх недотримання, неналежного виконання або цілеспрямованих зловживань [2]. Як зазначають національні фахівці у галузі військового права, до переліку актуальних проблем у сфері кодифікації по відповідному напрямку можна віднести проблему фрагментарності теоретичних основ військового права, неповноту сформованості предмету, методу, принципів та інститутів військового права, які мали б закласти необхідне підґрунтя для рекодифікації. Крім того, до ряду таких проблем слід віднести термінологічні неузгодженості між поняттями

«військове законодавство» і «законодавство у сфері оборони України», проблеми регламентації кодифікаційної техніки, трансформаційні процеси і реформи у військовому секторі а також ряд інших питань, як вузькоспеціалізованих, так і таких, які поширюються на всю законотворчу сферу [3].

Наразі досить обґрунтованою виглядає аргументація деяких українських дослідників, які стверджують, що рекодифікація в перспективі може здійснюватися у двох основних напрямках. Перший напрямок, полягає у систематичній обробці чинних законодавчих актів з метою заміни поточного законодавства новим законодавчим актом, що охоплює споріднену сферу правовідносин. Другий - спрямований на впорядкування чинного законодавства, його систематизацію та усунення прогалин у праві, а також колізій між правовими нормами. Беручи до уваги, що у теоретичному аспекті кодифікацію законодавства можна розглядати як форму, засіб чи метод систематизації, процес рекодифікації законодавства в оборонній сфері доцільно розпочати з визначення підходу, який лежатиме в основі рекодифікації, та завдання стосовно обсягу та форми результатів рекодифікації [4]. Останнім часом стає все більш очевидним, що країни ЄС також можуть зіткнутися з загрозою військової агресії або терористичними загрозами. Це може вимагати координації правових заходів між країнами-членами Європейського Союзу та посилення співробітництва у сфері безпеки та оборони. Втім, наразі серед європейських країн ініціатив з рекодифікації безпосередньо обумовлених цією загрозою немає.

Окремим викликом глобального характеру для ЄС і України стала пандемія COVID-19. Поширення пандемії виявило вразливість української системи охорони здоров'я та соціального захисту. Це призвело до необхідності вжити екстрених заходів та змін у законодавстві для боротьби з поширенням вірусу, захисту громадського здоров'я та підтримки економіки. З подібними викликами під час пандемії зіткнувся Європейський Союз та його члени. Нові виклики вимагали координації заходів між країнами-членами, внесення змін до законодавства в галузі охорони здоров'я, економічної підтримки та забезпечення соціальної справедливості. Слід зазначити, що значущих ініціатив щодо рекодифікації законодавства як процесу який потребує тривалого часу для обговорення, оцінки експертних думок, суспільно-політичної дискусії ані в Україні, ані в ЄС в цей період не було. В умовах військової агресії та пандемічних викликів процес рекодифікації законодавства може охоплювати прийняття тимчасових або надзвичайних заходів, посилення гарантій прав громадян, поліпшення системи охорони здоров'я, а також посилення міжнародного співробітництва для забезпечення безпеки та стабільності. Разом з тим, доцільність її проведення в умовах особливих правових станів має визначатися на основі зважених політичних рішень, і мати переконливе обґрунтування, оскільки процес рекодифікації може бути тривалим, а увага законотворця може бути прив'язана до вирішення більш оперативних питань.

Список літератури:

1. Довгерт А. С. Рекодифікація цивільного права: питання загальної частини пандектної системи у діалозі з німецькими вченими. Нове українське право. 2023. № 1. С. 20-27. <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/421>
2. Коломієць В. М., Зайцев М. М., Чунаков Р. В. Перспективи кодифікації військового законодавства України у реаліях сьогодення, 2021. https://er.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/34-_Kolomiyets-Zajtsev-CHunakov.pdf
3. Dorssom E. I. Flexible Law: The Impact of Legislative Resources on Policy Adoption. Doctoral dissertation, University of Missouri-Columbia, 2022. <https://www.proquest.com/openview/c1d92d372d8da26d1ee9a50af97d06b9/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
4. Ordoñez H. A., Ordoñez C. C., Ordoñez J. A., Urbano F. A. Jurisprudence search in Colombia based on natural language processing (NLP) and Lynked Data. INGE CUC. 2020. № 16 (2). P. 277-284. <https://revistascientificas.cuc.edu.co/ingecuc/article/view/3317>

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ ПОКАЗНИКІВ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Троян В.І.

старший викладач кафедри менеджменту і публічного адміністрування
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Рудаченко О.О.,

д.е.н., професор кафедри підприємництва та бізнес адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Угоднікова О.І.

к.е.н., доцент кафедри туризму та готельного господарства,
Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова

Соціально-економічний потенціал територіальних громад є ключовим аспектом для розробки ефективних стратегій регіонального розвитку. Оцінка та моніторинг цього потенціалу потребують комплексного підходу до збору, обробки та аналізу даних, що забезпечує формування інформаційно-аналітичного простору. Цей розділ присвячений дослідженню процесу створення інформаційно-аналітичного простору для оцінки соціально-економічного потенціалу територіальних громад [1].

Інформаційно-аналітичний простір можна визначити як систему, що Інформаційно-аналітичний простір (ІАПр) можна визначити як інтегровану систему, що об'єднує інформаційні ресурси, аналітичні методи і технології для збору, обробки, аналізу та візуалізації даних. Цей простір забезпечує всебічний підхід до обробки інформації, що дозволяє глибше розуміти соціально-економічний потенціал територіальних громад. Основна мета ІАПр – створити ефективний інструмент для підтримки прийняття обґрунтованих рішень на основі достовірних і актуальних даних.

Компоненти інформаційно-аналітичного простору включають інформаційні ресурси, аналітичні методи і технології обробки даних. Інформаційні ресурси охоплюють дані, отримані з різних джерел, таких як державні статистичні служби, соціологічні опитування та адміністративні звіти. Аналітичні методи включають статистичні та економічні моделі, що дозволяють виявити тренди, патерни і взаємозв'язки між різними показниками. Технології обробки даних, зокрема бази даних і інструменти візуалізації, забезпечують зберігання, аналіз і

графічне відображення інформації, що робить її зрозумілою і доступною для користувачів [2].

Формування інформаційно-аналітичного простору базується на принципах цілісності та актуальності. Принцип цілісності передбачає інтеграцію даних з різних джерел і забезпечення їхнього узгодженого використання для досягнення поставлених цілей. Принцип актуальності полягає в необхідності постійного оновлення інформації для відображення останніх змін і тенденцій. Зокрема, регулярне оновлення даних і адаптація аналітичних методів до нових умов є ключовими для забезпечення ефективності ІАПр.

Інформаційно-аналітичний простір є потужним інструментом для аналізу і моніторингу соціально-економічного потенціалу територіальних громад. Він сприяє створенню обґрунтованих управлінських рішень і розробці стратегій розвитку на основі детального аналізу і актуальної інформації.

Формування інформаційно-аналітичного простору для оцінки соціально-економічного потенціалу територіальних громад є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу до збору, обробки і аналізу даних. Запровадження сучасних технологій і методів дозволяє підвищити ефективність управлінських рішень і сприяє сталому розвитку територіальних громад.

Список літератури

1. Шацька З. Я. Трансформація системи управління підприємством в період глобальних змін. Ефективна економіка. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6029> (дата звернення 04.08.2024).
2. Патицька Х. (2019). Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів. 209 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ В МАРКЕТИНГУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Хомідов Мухаммадйусуф Хісомович

здобувач магістерського рівня вищої освіти,
Київський національний університет технологій та дизайну

Динамічні зміни, що відбуваються в сучасному соціально-економічному просторі зумовлюють необхідність дослідження сучасних тенденцій та викликів в маркетингу індустрії гостинності та пошуку нових маркетингових стратегій. Глобалізація, розвиток цифрових технологій, зміна споживчих вподобань і зростаюча конкуренція змушують підприємства індустрії гостинності переглядати свої маркетингові стратегії та адаптуватися до нових умов. Сьогодні важливо не лише надавати якісні послуги, але й розуміти очікування клієнтів, створюючи унікальний та персоналізований досвід. Впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, мега дані та автоматизація процесів, стає ключовим фактором успіху. Окрім того, стрімкий розвиток цифрових технологій вніс суттєві корективи у маркетингові стратегії, змусивши підприємства швидко адаптуватися до нових реалій, зокрема, через розвиток онлайн-послуг та впровадження нових стандартів обслуговування.

Основними тенденціями розвитку маркетингу в індустрії гостинності, що створюють певні виклики для підприємств готельно-ресторанного бізнесу є: персоналізації послуг; цифрова трансформація; вплив соціальних медіа; сталість та екологічна відповідальність підприємств; нові підходи до формування досвіду клієнта; мобільні технології та автоматизації бізнес-процесів; зростаюча конкуренція та необхідність диференціації послуг [1-6].

Персоналізація послуг. Персоналізація є однією з ключових тенденцій у маркетингу індустрії гостинності, яка суттєво впливає на рівень задоволеності клієнтів і їхню лояльність. Готелі та ресторани активно використовують дані про своїх гостей для створення індивідуальних пропозицій, які враховують їхні особисті вподобання, попередні замовлення, та специфічні потреби. Наприклад, на основі історії відвідувань та поведінки клієнтів можна рекомендувати улюблені страви, пропонувати спеціальні пакети послуг або організувати події відповідно до інтересів гостя. Також персоналізовані підходи охоплюють комунікацію – готелі та ресторани адаптують свої маркетингові повідомлення та канали зв'язку для кожного клієнта, забезпечуючи більш точний та ефективний вплив. Це не лише підвищує задоволеність від обслуговування, але й зміцнює емоційний зв'язок між клієнтом та брендом, сприяючи повторним візитам і формуванню довготривалої лояльності.

Цифрова трансформація. Швидкий розвиток технологій суттєво вплинув на маркетингові стратегії в індустрії гостинності, призвівши до масового впровадження цифрових інструментів. Сьогодні онлайн-бронювання, мобільні додатки, штучний інтелект для обслуговування клієнтів та аналізу даних стали

невід'ємною частиною сучасного маркетингу. Онлайн-бронювання забезпечує зручність і доступність, дозволяючи клієнтам легко резервувати послуги. Мобільні додатки стають платформами для взаємодії з гостями, персоналізації послуг та надання спеціальних пропозицій. Штучний інтелект допомагає автоматизувати рутинні операції, аналізувати великі обсяги даних і передбачати поведінку клієнтів, що значно підвищує ефективність обслуговування. Використання цифрових інструментів також сприяє оптимізації операційних процесів, зниженню витрат і покращенню управління ресурсами. Загалом, впровадження цих технологій дозволяє підприємствам гостинності не тільки відповідати сучасним вимогам ринку, але й створювати конкурентні переваги, які сприяють підвищенню якості клієнтського досвіду.

Соціальні медіа та лідери думок. Соціальні медіа стали невід'ємною складовою маркетингових стратегій у індустрії гостинності, значно впливаючи на спосіб взаємодії готелів та ресторанів зі своєю аудиторією. Активна співпраця з інфлюенсерами дозволяє закладам ефективно просувати свої послуги, створюючи автентичний та привабливий контент, який збільшує охоплення аудиторії. Особливе значення в цьому контексті має візуальний контент, зокрема на платформах, таких як Instagram, де естетичні зображення готелів, ресторанів та їхніх страв здатні значно вплинути на сприйняття бренду. За допомогою привабливих фото та відео, бренди можуть створювати емоційний зв'язок з потенційними клієнтами, демонструючи атмосферу, унікальні пропозиції та високий рівень обслуговування. Це не лише зміцнює імідж бренду, але й сприяє залученню нових клієнтів та підвищенню лояльності існуючих. У підсумку, соціальні медіа стали потужним інструментом, який допомагає готелям та ресторанам залишатися конкурентоспроможними в умовах сучасного ринку.

Стійкість та екологічна відповідальність. Сучасні споживачі все частіше звертають увагу на стійкість та екологічну відповідальність, що значно впливає на їхні рішення при виборі готелів та ресторанів. Відповідаючи на цей тренд, багато закладів впроваджують еко-дружні ініціативи, спрямовані на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Наприклад, зменшення використання пластику через заміну одноразових виробів на багаторазові або біорозкладні аналоги стало стандартом для багатьох закладів. Крім того, впровадження енергоефективних технологій, таких як світлодіодне освітлення, системи рекуперації тепла та використання відновлюваних джерел енергії, допомагає значно скоротити енергоспоживання. Важливим аспектом є підтримка місцевих виробників, що сприяє скороченню вуглецевого сліду та розвитку місцевої економіки. Готелі та ресторани також надають гостям можливість робити екологічно свідомий вибір, пропонуючи органічні продукти, вегетаріанські меню та послуги з відповідального туризму. Ці зусилля не лише відповідають очікуванням сучасних споживачів, але й підвищують репутацію бренду та сприяють довгостроковому успіху.

Досвід клієнта (Customer Experience). Управління клієнтським досвідом стало ключовим напрямком маркетингової діяльності в індустрії гостинності. Готелі та ресторани активно працюють над створенням унікальних та незабутніх

вражень для своїх гостей, зосереджуючи увагу на високому рівні обслуговування, зручності та комфорті. Сучасні інтерактивні технології, такі як віртуальна та доповнена реальність, активно впроваджуються для покращення клієнтського досвіду. Наприклад, віртуальні тури дозволяють потенційним гостям ознайомитися з інтер'єром готелю чи ресторану перед бронюванням, а доповнена реальність може використовуватися для інтерактивних меню або рекомендацій щодо страв. Ці інновації не лише роблять перебування у закладі більш приємним і комфортним, але й створюють позитивний імідж бренду, який відповідає сучасним очікуванням споживачів.

Мобільні технології та автоматизація. Мобільні технології набувають все більшої значущості в маркетингу індустрії гостинності, трансформуючи способи взаємодії підприємств з клієнтами. Мобільні додатки для бронювання дозволяють зручно і швидко здійснювати резервування номерів або столиків, отримувати інформацію про послуги та акції, а також управляти своїми бронюваннями. Чат-боти, інтегровані в мобільні платформи, забезпечують миттєву підтримку клієнтів, відповідаючи на запитання, обробляючи запити та надаючи інформацію у режимі реального часу. Такі рішення автоматизують багато рутинних процесів, що підвищує ефективність роботи та знижує навантаження на персонал. Вони також покращують загальний клієнтський досвід, забезпечуючи зручний доступ до послуг та швидку реакцію на потреби гостей. В результаті, використання мобільних технологій допомагає підприємствам бути більш оперативними та адаптивними, що є важливим фактором успіху в конкурентному середовищі гостинності.

Зростаюча конкуренція та необхідність диференціації. Індустрія гостинності є надзвичайно конкурентним середовищем, де підприємства постійно стикаються з викликом виділитися серед численних конкурентів. Для досягнення успіху в таких умовах компанії змушені шукати шляхи диференціації, які дозволять їм привернути увагу клієнтів і створити довготривалу лояльність. Це може включати впровадження інноваційних маркетингових кампаній, які не лише привертають увагу, але й залишаються в пам'яті споживачів. Наприклад, використання нових технологій, таких як віртуальні тури або інтерактивні події, допомагає створити унікальний досвід для клієнтів.

Окрім того, пропозиції та послуги, що відрізняються від стандартних, можуть включати персоналізовані пакети, спеціальні заходи або ексклюзивні продукти. Важливо також створювати неповторний бренд, який відображає унікальність та цінності підприємства. Це може бути досягнуто через цілісну концепцію бренду, що охоплює візуальний стиль, атмосферу обслуговування та комунікаційні стратегії. У підсумку, такі стратегії допомагають бізнесу не лише виділитися на фоні конкурентів, але й сформувати сильний і впізнаваний бренд, який приваблює і утримує клієнтів.

Отже, сучасні тенденції та виклики в маркетингу індустрії гостинності ставлять перед підприємствами завдання постійної гнучкості, інноваційного підходу та швидкої адаптації до змінюваного середовища. Успішне

впровадження сучасних маркетингових стратегій, таких як персоналізація, інтеграція цифрових технологій, соціальні медіа та екологічна відповідальність, допомагає закладам не лише привертати нових клієнтів, але й зберігати їхню лояльність. Це включає створення унікального досвіду для кожного гостя, застосування нових технологій для покращення обслуговування, та акцент на стійкість як важливу цінність. Забезпечення високого рівня обслуговування, інноваційні пропозиції та сильний бренд сприяють стабільному розвитку і конкурентоспроможності підприємств в довгостроковій перспективі. Тільки шляхом постійного вдосконалення та відповідності сучасним вимогам індустрії, підприємства можуть забезпечити свій успіх і стійке зростання на ринку гостинності.

Список літератури

1. Максименко Н.В. Новітні тенденції маркетингу в індустрії гостинності. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 770 с. С.630-633. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/maksymenko3.htm
2. Ковальчук, С. (2024). Дослідження стану та тенденцій розвитку індустрії гостинності України. Трансформаційна економіка, (2 (07), 27-32. URL: <https://www.transformations.in.ua/index.php/journal/article/view/96>
3. Сучасні тенденції та стратегії відновлення індустрії гостинності після COVID-19 та карантинних обмежень: монографія [Електронний ресурс] / Г.О. Горіна, Г.А. Богатирьова, Ю.С. Дорош, Р.І. Дудченко та ін.; наук. ред. Г.О. Горіна. Кривий Ріг : Вид. ДонНУЕТ, 2023. 142 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2746/1/Gorina_1_Suchasni%20tendentsii%20ta%20stratehii.pdf
4. Баженова С., Пологовська Ю., Канцур І. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. Економіка та суспільство. 2022. No. 38. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-22>
5. Шинкар С., Перцович Т. Розвиток маркетингу в туризмі та готельно-ресторанному бізнесі у сучасних умовах. Економіка та суспільство. 2022. No. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-70>
6. Hospitality Marketing Trends: Discover the Latest General & COVID Related Trends. 2024. URL: <https://www.revfine.com/hospitality-marketing/>

GENETIC RESEARCH IN SURGERY AS A NEW DIRECTION OF PERSONALIZED MEDICINE

Igor Polianskyi,

doctor of medical sciences, professor,
Head of Department of Surgery No. 1 Bukovyna
State Medical University, Ukraine

Ivan Melnyk,

postgraduate student of the Department of Surgery No. 1 Bukovyna State Medical
University
University, Ukraine

Volodymyr Moskaliuk,

Assistant of the Surgery Department, Institute of Medical Studies, University of
Opole, Poland

Personalized medicine, which selects treatment methods taking into account the individual characteristics of the course of the disease, is a new direction of modern medicine. It is based on the study of variants of the gene structure that regulate the nature and severity of those physiological and pathological processes that determine the individual features of the development and course of the disease.

They are carried out at the beginning of treatment and make it possible to predict with high probability the features of the development of the disease, the risk of various complications. Based on them, a personalized treatment tactic is selected, which determines the use of such methods of surgical intervention and means of peri- and postoperative treatment, which will allow to correct unfavorable factors of the pathogenesis of the disease, prevent the development of complications and achieve favorable treatment results.

We used this approach for some surgical diseases.

Thus, the study of the SERT gene, which regulates serotonin activity, made it possible to identify its unfavorable variants, in which the patient has a high probability of postoperative intestinal paresis due to low serotonin activity [1,2]. This necessitates a change in treatment tactics - expanding indications for stoma removal to various methods of intestinal intubation [3], to the use of methods of securing the line of sutures and anastomoses [4].

In acute peritonitis, studies of the interleukin 1 β gene made it possible to identify its variants, in which there is a high probability that the inflammatory process will progress relentlessly through the peritoneal cavity due to the hyperactivity of this proinflammatory cytokine [5,6]. This forces us to radically change treatment tactics: the nature of surgical intervention, the wide application of the principle of "damage control surgery" [7], to justify the scope and methods of postoperative treatment [8] in order to interrupt the progression of the inflammatory process.

Studies of genes that regulate the activity of matrix metalloproteinases (the MMP-1 gene) allowed us to identify those variants in which there is a high probability that the course of the wound process will be complicated by purulent-destructive processes, which will require new, in addition to standard, wound treatment methods, in the first place low-intensity laser irradiation [9], sorption methods [10], a personalized complex of medicinal preparations that reduce the excessive activity of tissue proteolytic activity.

With other variants of the MMP-1 genotype, there is a high probability of distortion of regeneration processes with formation keloid scars, which requires a personalized selection of drugs to correct the processes of connective tissue formation.

Thus, genetic studies make it possible to predict the course of diseases and the development of complications in a specific patient, to develop and apply preventive treatment methods that will prevent or reduce the manifestations of complications, and improve the results of treatment.

References

1. Пат. 76483 Україна, МПК А61В 1/00. Спосіб прогнозування виникнення порушень функціонального стану кишечника при поєднаній патології / Полянський І.Ю., Москалюк І.І., Федів О.І., Москалюк В.І.; заявник Буковинський державний медичний університет. – № u201206112; заявл. 21.05.2012; опубл. 10.01.2013, Бюл. № 1.

2. Пат. 94259 Україна, МПК А61В 5/00. Спосіб оцінки моторно-евакуаторної функції кишечника / Полянський І. Ю., Москалюк В. І., Васкул В. М.; заявник Полянський І. Ю., Москалюк В. І., Васкул В. М. – № u201404112; заявл. 16.04.2014; опубл. 10.11.2014, Бюл. № 21.

3. Пат. 94270 Україна МПК А61В 17/00. Спосіб антеградної інтубації кишечника / Полянський І.Ю., Москалюк В.І., Мороз П.В., Войтів Я.Ю.; заявник Буковинський державний медичний університет. – № u201404740; заявл. 05.05.2014, опубл.10.11.2014. Бюл. №21.

4. Polyanskyi I.Yu., Moskalyuk V.I. Treatment tactics in patients with genetically determined disorders of intestinal contractility // Archives of clinical medicine. – 2014. – No. 2 (20), Part 2. – P. 95–96.

5. Polyanskyi I.Yu., Moroz P.V. Genetic aspects of severity of the inflammatory process in acute peritonitis. Clinical and experimental pathology. No. 1. 2014. P. 108-112.

6. Polianskyi I.Yu., Moroz P.V. Peculiarities of immunological and metabolic disorders in case of diffuse peritonitis with different variants of $il1\beta$ (-511 s/t) gene. German Science Herald. 2017. Vol. 3. P. 55-60.

7. Полянський ІЮ, Мороз ПВ, Максим'юк ВВ, Москалюк ВІ винахідники; БДМУ, патентовласник. Спосіб перитонеосорбції для лікування розповсюджених форм гострого перитоніту. Патент України № u201405570. 25.09.2014.

8. Polyanskyi I.Yu., Moskalyuk V.I., Andriets V.V., Moroz P.V. New approaches to diagnosis and treatment of acute peritonitis. Galician Medical Herald. 2016. Vol. 23, Part 2. P.121-124.

9. Polyanskyi I. Yu., Melnyk I. M. Use of low-intensity laser irradiation in the complex treatment of wounds // *Clinical anatomy and operative surgery*. – 2023. – Vol. 22, No. 4 (84). – P. 74–79. <https://doi.org/10.24061/1727-0847.22.4.2023.49>.

10. Polyansky I. Yu., Melnyk I. M., Moroz P. V., Andriets V. V. Sorption technologies in the treatment of inflammatory and destructive processes // *Clinical anatomy and operative surgery*. – 2024. – Vol. 23, No. 2 (86). – P. 32–42

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОТИВІРУСНИХ ПРЕПАРАТІВ ПІД ЧАС ЛІКУВАННЯ ЗАСТУДИ

Рева Тетяна Василівна

доцент, кандидат медичних наук,
доцент закладу вищої освіти кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб

Басняк Дарія Ярославівна

студентка 5 курсу, спеціальність 222 «Медицина»

Топорівська Єлизавета Миколаївна

студентка 5 курсу, спеціальність 222 «Медицина»
Буковинський державний медичний університет
Україна

Застуда (ГРВІ) — це симптомокомплекс, який спричиняється різними вірусами, включаючи риновіруси, парагрип та сезонні коронавіруси, і проявляється запаленням слизової оболонки верхніх дихальних шляхів. Важливо диференціювати застуду та грип, адже вони мають багато спільних симптомів, проте грип зазвичай переноситься важче і має тенденцію частіше спричиняти супутні ускладнення. Захворювання на грип викликають саме віруси грипу, тому для точної їх диференціації необхідно застосовувати спеціальні тести. Так як простуда є одним з найпоширеніших захворювань (дорослі у середньому хворіють 4-6 разів на рік, діти – 6-8) і виявляється у будь-який сезон [1], то вибір препаратів, які допомагали б одужанню і мали прямий ефект на причину захворювання, є досить актуальним. Препаратами, що безпосередньо впливають на етіологію застуди, є противірусні засоби, і важливо розуміти, чи дійсно є ефективним їх використання у випадку захворювання на ГРВІ.

Метою дослідження було провести аналіз наукових досліджень, що стосуються використання противірусних препаратів при застуді, та порівняти ефективність противірусних препаратів та інших методів лікування застуди. Для досягнення поставленої цілі і реалізації визначених завдань проведено пошук літератури для збору та аналізу інформації щодо використання проттивірусних препаратів під час застуди. За основу взяті наукові статті та тези, що представлені в PubMed, Google Scholar та на сайті американського центру контролю і профілактики захворювань.

За результатами проведеного літературного огляду наукових досліджень щодо ефективності противірусних препаратів під час застуди було виявлено, що інтерферон має профілактичну ефективність як проти експериментальної, так і проти природної застуди, але подібне тривале користування інтерфероном викликає появу кров'янистих виділень з носа як побічний ефект. [2]

Більш сучасні дослідження зазначають, що, попри розвиток сучасної фармацевтичної продукції та винайдення нових противірусних препаратів,

досить важко передбачити, чи можливо отримати позитивний ефект при лікуванні вірусних захворювань навіть новітніми противірусними препаратами через високу схильність вірусів до мутацій та перебудов власного геному. [3]

Для лікування пацієнтів під час нещодавньої пандемії SARS-CoV-2, поширеного застосування набули такі препарати, як озельтамівір, фавіпіравір, уміфеновір, лопінавір, ремдесивір, гідроксихлорохін, хлорохін, азитроміцин, аскорбінова кислота та кортикостероїди. Деякі з цих препаратів мають вплив на цитокіни, пригнічуючи так званий «цитокіновий шторм», який вважається головною причиною перших хвиль смертності SARS-CoV-2. Більш того, ці препарати мають протизапальну дію, запобігаючи ураженню легень та сприяють уникненню полісистемних органних дисфункцій. Вони використовувалися в таких комбінаціях, як гідроксихлорохін та фавіпіравір/ритонавір/лопінавір тощо в комбінації з кортикостероїдами для досягнення синергічного ефекту. Ці комбінації були дуже дієвими в ранніх стадіях захворювання на SARS-CoV-2. [4]

Деякі дослідження зазначають, що використання фавіпіравіру дещо знизило термін госпіталізації та виписки (з 14-15 днів до 10-11), проте не вплинуло на тривалість захворювання у пацієнтів, що лікувалися амбулаторно. Щодо госпіталізованих пацієнтів, використання фавіпіравіру покращувало стан пацієнтів швидше, ніж застосування уміфеновіру, а також сприяло вищому рейтингу виживаності, ніж призначення ремдесивіру. Особливо гарні результати відзначалися при комбінованій терапії з тоцилізумабом, проте їх застосування в парі значно підвищувало ризик гіперурикемії в порівнянні з підняттям рівня сечової кислоти при застосуванні препаратів окремо. [5]

Безперечно, лікування діагностованих вірусних захворювань противірусними препаратами є більш поширеним та краще дослідженим, ніж лікування ГРВІ, адже пацієнти мають тенденцію рідше звертатися за медичною допомогою, вважаючи застуду не вартим уваги захворюванням і часто вдаючись до самолікування, переважно симптоматичного. Тож враховуючи частоту та поширеність серед усіх верств населення, противірусний препарат вибору при лікуванні ГРВІ має бути якомога безпечнішим, тобто спричиняти якнайменше побічних ефектів, при цьому маючи високу лікувальну ефективність. Одним з таких препаратів, згідно зі знайденим в процесі вивчення питання дослідженням, можна вважати препарати йота-карагінану в формі назального спрею, які, зі слів автора, не мають побічних ефектів, крім тих, які стосуються застосування назальних спреїв загалом, і не спричиняє подразнень носа. [6]

Часта самодіагностика та самолікування звичайної застуди серед населення є досить давньою тенденцією, тому досі є популярною методи народної медицини та лікування травами. До прикладу, в китайській медицині для лікування застуди та грипу використовують квіти медоносу, листя чебрецю, олію та листя перцевої м'яти та календулу, а в якості імуностимулюючої терапії – корінь ехінацеї, часник, евкаліпт, женьшень. [7] В залежності від поширення рослинності на різних територіях, трави, які застосовують при самолікуванні ГРВІ, дещо різняться. В Ірані для противірусної терапії застосовують квіти жимолості,

зелень чіретта та андрогравіс, в додаток до названих вище перцевої м'яти та календули. [8]

Висновки.

Наразі використання противірусних засобів є більш поширеним у лікуванні конкретних вірусних захворювань, таких як SARS-CoV-2 та грип, проте при звичайній застуді (ГРВІ), через поширені самодіагностику та самолікування, скринінг населення та діагностика ГРВІ працівниками медичних установ є ускладненою, якщо у пацієнтів не виникає подальших ускладнень. Тому застосування противірусної терапії повинне бути безпечним та не має викликати більше ускладнень, ніж приносити користі. Препаратом вибору може бути йота-карагінан-вмісний назальний спрей, проте, враховуючи поширеність та частоту захворювання і тенденцію до самолікування, вивчення потреби застосування противірусних препаратів для лікування звичайної застуди варто продовжувати, адже, якщо брати до уваги сучасні дослідження, як-от з препаратами йота-карагінану, вони мають потенціал скоротити гострий період захворювання та пришвидшити одужання.

Список літератури:

1. Common cold, Graham Worrall, MB BS MSc FCFP - <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3215607/>
2. Antivirals for the common cold Tom Jefferson David Tyrrell Version published: 23 July 2001
3. Yin, H., Jiang, N., Shi, W., Chi, X., Liu, S., Chen, J. L., & Wang, S. (2021). Development and effects of influenza antiviral drugs. *Molecules*, 26 (4), 810.
4. Kivrak, A., Ulaş, B., & Kivrak, H. (2021). A comparative analysis for anti-viral drugs: Their efficiency against SARS-CoV-2. *International immunopharmacology*, 90, 107232.
5. Hung, D. T., Ghula, S., Aziz, J. M. A., Makram, A. M., Tawfik, G. M., Abozaid, A. A. F., ... & Huy, N. T. (2022). The efficacy and adverse effects of favipiravir on patients with COVID-19: A systematic review and meta-analysis of published clinical trials and observational studies. *International Journal of Infectious Diseases*, 120, 217-227.
6. Eccles, R. (2020). Iota-carrageenan as an antiviral treatment for the common cold. *The Open Virology Journal*, 14 (1).
7. Shahrajabian, M. H., & Sun, W. (2023, October). Chinese Medicinal Plants with Antiviral Activities for Treatment of the Common Cold and Flu. In *Biology and Life Sciences Forum* (Vol. 26, No. 1, p. 27). MDPI.
8. Shahrajabian, M. H., & Sun, W. (2024). Iranian traditional medicine (ITM) and natural remedies for treatment of the common cold and flu. *Reviews on Recent Clinical Trials*, 19 (2), 91-100.

СКРИНІНГОВЕ ЛАБОРАТОРНЕ ОБСТЕЖЕННЯ ПАЦІЄНТІВ З ПТСР ІЗОЛЬОВАНОГО, КОМБІНОВАНОГО ПЕРЕБІГУ ТА АЛКОГОЛЬНОЮ АДИКЦІЄЮ

Фітькало О.С.

доцент, канд. мед. наук

Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького

Алкогільна залежність – проблемне коморбідне захворювання, яке безпосередньо пов'язане з поліневропатією, енцефалопатією, кардіоміопатією, патологією печінки, депресивними та судомними станами, порушеними формами поведінки.

Хронічна алкогільна інтоксикація неминує призводить до виникнення структурних і функціональних змін у різних органах і системах організму, проте, основною мішенню токсичної дії етанолу, в спектрі соматичних патогномонічних ускладнень АЗ, є печінка. Тому вагомим маркером наявності даного захворювання вважаються біохімічні показники.

Скринінгові біохімічні параметри функціонального стану печінки вказують на те, що пацієнти з наявністю АЗ характеризувались помірно збільшеним в 2,0 рази від норми вмістом трансаміназ сироватки, що може вказувати на початок формування алкогільного ураження печінки (табл. 1). За рівнем індексу де Рітиса групи пацієнтів статистично не відрізнялись. Комбатанти з ізольованим перебігом ПТСР відрізнялись істотно меншими значеннями АСТ ($56,1 \pm 4,06$ проти $77,1 \pm 3,78$ та $79,9 \pm 3,21$ од.; обидва $p < 0,05$) та АЛТ ($62,2 \pm 3,97$ проти $93,2 \pm 2,27$ та $98,0 \pm 1,12$; обидва $p < 0,05$), а також загального білірубину ($12,08 \pm 0,55$ проти $14,11 \pm 0,70$ мкмоль/л; $p < 0,05$), ніж особи з алкогільною залежністю (АЗ), тоді як білок-синтетична функція печінки не змінювалась (табл. 2). Не було виявлено міжгрупових відмінностей у параметрах метаболічного фону – вмісті глюкози крові натще та показниках ліпідного метаболізму, хоча рівні загального холестерину (ЗХС), ХС-ЛПНЩ, ХС-ЛПВЩ та ХС-ЛПНЩ були помірно підвищеними та свідчили про помірний кардіоваскулярний ризик (ЗХС $5,17-6,19$ ммоль/л; ХС-ЛПНЩ $3,36-4,11$ ммоль/л; ХС-ЛПВЩ $1,03-1,55$ ммоль/л) (табл. 2).

Таблиця 1 - Трансамінази сироватки та індекс де Рітиса

Показники	ОГ1	ОГ2	АЗ
АСТ (од)	$56,1 \pm 4,06^{1,3,4}$	$77,1 \pm 3,78^{2,3}$	$79,9 \pm 3,21^{4,5,6}$
АЛТ (од)	$62,2 \pm 3,97^{7,8,9,10}$	$93,2 \pm 2,27^{7,11,13}$	$98,0 \pm 1,12^{8,12,14}$
АСТ/АЛТ	$0,90 \pm 0,77$	$0,82 \pm 0,81$	$0,81 \pm 0,72$

Примітка: ^{1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14} - $< 0,05$

Таблиця 2 - Скринінгові лабораторні обстеження пацієнтів з посттравматичними стресовими розладами ізольованого перебігу (ОГ1) та комбінованими з алкогольною залежністю (ОГ2)

Показники	ОГ1, n = 150	ОГ2, n = 124	A3, n = 156	Істотні p
1	2	3	4	5
Печінкові				
Білірубін заг., мкмоль/л	12,08 ± 0,55	14,11 ± 0,70	12,62 ± 0,53	p _{ОГ1-ОГ2} <0,05
Заг. білок, г/л	74,51 ± 0,37	74,98 ± 0,41	75,16 ± 0,36	
Альбумін, г/л	38,11 ± 0,28	38,40 ± 0,36	38,86 ± 0,30	
Периф. кров				
НВ, г/л	129,49 ± 1,02	132,54 ± 1,10	130,42 ± 0,93	p _{ОГ1-ОГ2} <0,05
Еритроцити, 10 ¹² /л	4,61 ± 0,04	4,58 ± 0,05	4,60 ± 0,04	
Лейкоцити, 10 ⁹ /л	8,15 ± 0,13	8,38 ± 0,15	8,39 ± 0,13	
ШОЕ, мм/год	10,82 ± 0,53	10,99 ± 0,58	10,58 ± 0,52	
Тромбоцити, 10 ⁹ /л	321,95 ± 3,13	244,27 ± 3,53	243,14 ± 2,87	p _{ОГ1-ОГ2} <0,001 p _{ОГ1-ПГ} <0,001
Інтоксикація				
Сечовина, ммоль/л	5,42 ± 0,09	5,38 ± 0,11	5,67 ± 0,09	p _{ОГ2-ПГ} <0,05 p _{ОГ1-ПГ} <0,05
Креатинін, мкмоль/л	69,17 ± 0,88	68,79 ± 1,06	71,57 ± 0,89	p _{ОГ2-ПГ} <0,05 p _{ОГ1-ПГ} <0,05
Метаболічні				
Глюкоза, ммоль/л	5,60 ± 0,04	5,58 ± 0,04	5,65 ± 0,04	
Заг. холестерин, ммоль/л	6,14 ± 0,04	6,09 ± 0,04	6,17 ± 0,04	
ХС-ЛПВЩ, ммоль/л	1,46 ± 0,01	1,46 ± 0,01	1,47 ± 0,01	
ХС-ЛПНЩ, ммоль/л	3,45 ± 0,05	3,41 ± 0,05	3,44 ± 0,04	
Коеф. атерогенності	3,20 ± 0,02	3,18 ± 0,02	3,21 ± 0,02	
Гормони				
Тестостерон, нмоль/л (норма до 40)	21,66 ± 0,27	21,98 ± 0,35	22,62 ± 0,31	

Синдром ендогенної інтоксикації визначали за рівнями сечовини та креатиніну крові. Він мав максимальне вираження у пацієнтів алкогольною залежністю, хоча обидва скринінгові параметри знаходились у межах норми в усіх групах (табл. 2).

Що стосується характеристик периферійної крові, то за умов ізольованого ПТСР (ОГ1) спостерігались істотно нижчий вміст гемоглобіну (129,49 ± 1,02 проти 132,54 ± 1,10 г/л; p_{ОГ1-ОГ2} < 0,05) та вища кількість тромбоцитів (321,95 ±

3,13 проти $244,27 \pm 3,53$ та $243,14 \pm 2,87 \cdot 10^9/\text{л}$; обидва $p < 0,001$), ніж у комбатантів з поєднанням ПТСР з АЗ чи з ізольованою АЗ. За кількістю лейкоцитів крові та ШОЕ групи були тотожними, що може свідчити про відсутність активного запального синдрому та, відповідно, активності алкогольного гепатиту серед осіб з АЗ.

Висновок. Отже, поєднаний з АЗ перебіг ПТСР характеризувався істотно вищими значеннями обох трансаміназ (в межах 2,0 разів від норми) та вищим вмістом загального білірубіну; вищою кількістю гемоглобіну та нижчим вмістом тромбоцитів крові. Як ізольований, так і поєднаний перебіг ПТСР незалежно від АЗ супроводжувались помірним кардіоваскулярним ризиком за скринінговими параметрами ліпідограми. Синдром ендогенної інтоксикації був максимально вираженим за умов ізольованої АЗ.

Список літератури

1. Фітькало О.С. Прогнозування формування алкогольної залежності в осіб із посттравматичним стресовим розладом. Укр.мед.часопис.№6(158)2023.С.84-86.
2. Артемчук АП. Проблема коморбізму алкогольної хвороби та клініко-патогенетичне обґрунтування комплексних терапевтичних програм : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня докт. мед.наук : спец.14.01.17 «Наркологія». Київ, 2005:49 с.

HOW TO DEVELOP READING LITERACY IN COMPUTER SCIENCE LESSONS THROUGH SOLVING NON-STANDARD PROBLEMS?

Uzakbayev Nurlybay

Master of Science in Engineering
Nazarbayev Intellectual School, Kazakhstan

Introduction

The education system in Kazakhstan and many other countries is undergoing significant changes aimed at improving the quality of education and developing key skills among students. In the context of reforms aimed at updating the content of educational programs, the focus has shifted towards developing critical thinking, analytical abilities, and reading literacy. The goal is not only to impart knowledge but also to cultivate skills that will help students successfully tackle complex tasks in exams and real-life situations.

One of the problems identified in the educational process is the inattentive reading of problem conditions, which leads to mistakes and decreased academic performance. According to the PISA study, Kazakhstan ranked 61st in reading literacy, and this result has not changed since 2018. The importance of developing reading literacy becomes evident in light of such data, highlighting the need for effective methods to address this issue.

Currently, educational practices often involve the use of Type A tasks, which are standard practical tasks. These tasks do not contribute to the development of reading literacy because students can solve them using a template, without paying due attention to the details of the conditions. As a result, students make simple but critical errors, negatively affecting their performance. For example, a task requiring the sum of numbers from 1 to N can lead to errors if students misinterpret the value of N as a natural number, even though the condition specifies an integer.

This study proposes the introduction of Type B tasks, which are Olympiad-style and require a deeper analysis of the conditions. These tasks help develop skills in attentive reading and critical analysis, which should, in turn, assist students in completing standard tasks and improving their exam results.

Literature Review

Modern research emphasizes the importance of developing reading literacy and critical thinking in students. Studies by B.S. Gershunskiy and T.S. Ushakova highlight that the ability to correctly interpret the textual conditions of problems is a key component of successful learning. According to Gershunskiy, "Correct understanding of the problem's textual condition and precise interpretation of its elements are necessary for successfully solving problems of any complexity level" [1].

The literature confirms that many students' problems are related to insufficient attentiveness and superficial reading of conditions. As Ushakova notes, "Superficial

reading leads to underestimating the importance of individual details, which results in errors in problem-solving and lowers the overall level of students' preparation" [2].

To address these issues, methods that promote attentiveness and critical analysis are suggested. In particular, the works of authors such as K.A. Petrova and L.S. Ilyina demonstrate that the use of Olympiad-style tasks can significantly improve students' attentiveness and analytical skills. Petrova notes that "Olympiad tasks require a deeper analysis of the text and attention to detail, which contributes to the development of students' skills in attentive reading" [3].

Methodology

First Stage

The first stage involved a literature review on the problem of reading literacy and attentive reading of problem conditions. As a result of the analysis, key factors contributing to successful problem-solving were identified, and the main problems associated with superficial reading were highlighted.

Second Stage

At the second stage, Olympiad tasks were developed and implemented into the educational process. These tasks were specifically chosen to promote attentive reading and critical analysis. For clarity, here is an example of a Type B task:

Task: Write a program that finds the sum of all integers from 1 to N inclusive, where N is an integer. Note that N can be negative. In this case, the program must correctly handle the situation and output the sum of numbers from N to 1.

Task Analysis:

The task condition requires considering that N can be not only positive but also negative. If N is negative, it is necessary to correctly calculate the sum of numbers from N to 1. Solving the problem requires careful analysis of the condition and writing code that handles both situations.

Table 1: Comparison of Type A and Type B Tasks

Task Type	Description	Example	Purpose
Type A	Standard practical task, not developing reading literacy	Find the sum of numbers from 1 to N , where N is a natural number	Assessment of basic programming skills
Type B	Olympiad task requiring careful analysis of conditions and critical thinking	Write a program that finds the sum of all integers from 1 to N inclusive, where N is an integer. Note that N can be negative. In this case, the program must correctly handle the situation and output the sum of numbers from N to 1.	Development of reading literacy and analytical skills

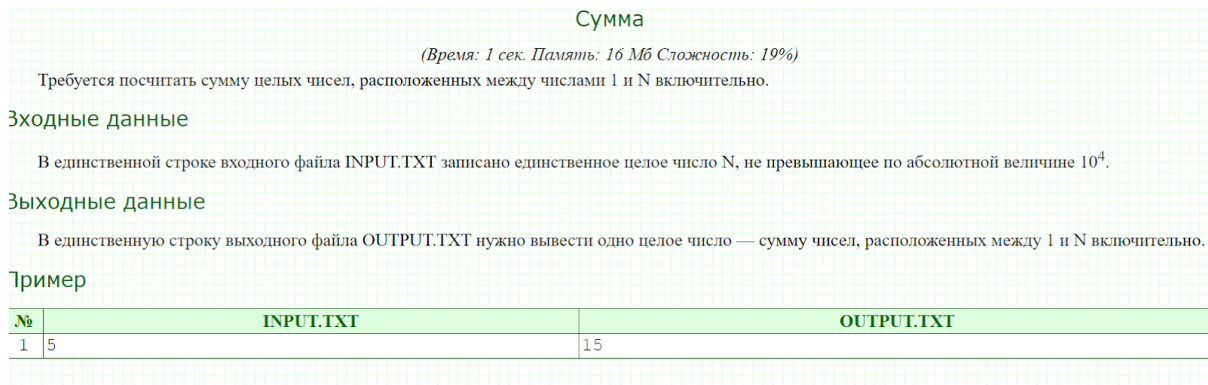

Figure 1. Type of Olympiad task.

Third Stage

In the third stage, data collection and result analysis were conducted. Changes in students' attentiveness and their performance in academic assessments after the introduction of Olympiad tasks were analyzed. Both qualitative and quantitative methods of analysis were used to assess the effectiveness of the proposed approach.

Results and Discussion

The analysis showed that the introduction of Olympiad tasks significantly affected students' attentiveness when reading problem conditions. Students became more careful about the details of the conditions, which was reflected in the improvement of their academic performance.

Experiments confirmed the hypothesis that the use of Olympiad tasks contributes to the development of reading literacy and critical thinking. The results demonstrate that using such tasks helps students cope more effectively with the demands of summative assessments.

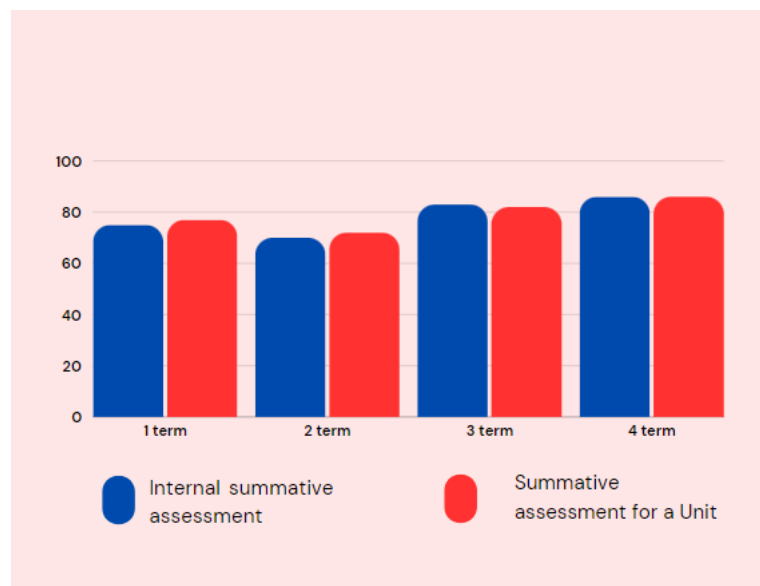

Figure 2.

The graph below shows the change in students' average performance before and after the introduction of Olympiad tasks. The data shows a significant improvement in performance, confirming the effectiveness of the proposed methodology. After completing the first quarter and analyzing the results, it was decided to introduce the use of non-standard tasks starting from the second quarter. As seen from the graphs,

the results in the second quarter were lower than in the first. This temporary decline can be explained by students adapting to the new, more complex types of tasks requiring attentive reading of conditions and deep analysis.

However, starting from the third quarter, the results began to improve rapidly. High scores in the third and subsequent quarters show that the introduction of non-standard tasks has become an effective method for developing reading literacy. Additionally, the content of questions during the summative assessments (ISA and SAU) was focused on Olympiad-style tasks, which further contributed to the improvement of students' analytical and critical thinking skills.

Conclusion

The study confirmed the hypothesis that using Olympiad tasks in computer science lessons promotes the development of reading literacy and improves academic performance. Implementing this approach can become an effective tool for enhancing the quality of education and increasing students' academic success.

References

1. Gershunskiy, B.S. *Theory and Practice of Problem Solving in Education*. "Nauka" Publishing, 2020.
2. Ushakova, T.S. *Methods for Improving Students' Attentiveness and Reading Literacy*. "Obrazovanie" Publishing, 2019.
3. Petrova, K.A. *Olympiad Tasks as a Means of Developing Critical Thinking*. "Prosveshchenie" Publishing, 2021.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МУЗИКАНТА

Галина Олексіївна Нагорна,

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної педагогіки і психології,
професор кафедри теорії музики та композиції,
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової

Основним способом функціонування професійного мислення здобувачів ОС «Бакалавр» і ОС «Магістр» виступає стратегія і тактика відношень цілісного процесу музично-теоретичного дослідження. Ця узагальнена розумова дія представляє ієрархічну систему різноманітних видів діяльності, спрямованих на досягнення свого кінцевого результату у вигляді професійних ідей, суджень, умовиводів, виражених у теоріях, концепціях, системах, спрямованих на визначення предметів професійної взаємодії, створення власної методології і технології процесу дослідження музичного мистецтва.

Основним критерієм істинності професійного мислення майбутнього музиканта є його діяльність, тобто ієрархія видів діяльності, в якій кожен наступний вид містить попередній, і де кожен з видів діяльності представляє частину єдиного цілого – дослідницької самокритичної діяльності особистості. У цьому полягає реалізація принципів єдності загального і особливого, простого і складного. Таким чином, здійснюється зв'язок особистісно-діяльнісного і критеріально-ціннісного підходів до дослідження і формування у здобувачів професійного мислення. Він виявляється у тому, що критеріально-ціннісний підхід застосовується лише на основі особистісно-діяльнісного. Зазначені стратегічні підходи подібні в тому, що базуються на системному підході, який є методологічною основою всього дослідження професійного мислення учасників дослідно-експериментальної роботи.

Викликає інтерес дослідження, в якому не тільки підкреслюється значущість еластичних систем, але й розкривається їх динамічність через такі ознаки, як: короткотермінові коливання, періодичні спалахи, довгі цикли тяглості, кульмінації й спаду (1, с. 118).

З огляду на викладене вище, можна зробити висновок про те, що реалізація особистісно-діяльнісного підходу до формування професійного мислення музиканта полягає у виробленні стратегії і тактики відношень цілісного процесу музично-теоретичного дослідження в ході професійної взаємодії з предметами цього дослідження. Дані стратегія і тактика відношень розкривають зміст професійного мислення респондента, віддзеркалюючи його комплексність, засновану на принципі єдності критичного і творчого мислення.

Виокремлюються три основні види стратегії і тактики відношень професійної взаємодії з предметами дослідження: методологічна та технологічна тактики і ціннісно-методологічна стратегія. У свою чергу, методологічна тактика виражається такими підвидами, як: інформаційно-критеріальний і мотиваційно-критеріальний. Технологічна тактика має такі підвиди, як: інформаційно-критеріальний і інформаційно-контекстуальний. Нарешті, ціннісно-методологічна стратегія представлена такими підвидами, як: мотиваційно-концептуальний і мотиваційно-контекстуальний.

Критичний підхід до дослідження об'єктів, суб'єктів, фактів, явищ обставин процесу дослідження музичного мистецтва зумовлює чутливість піддослідного до його контексту, розкриття ним змісту цього процесу, який полягає в багаточисленних зв'язках і залежностях компонентів, що його утворюють. Тому навчання музично-теоретичних дисциплін відбувається як оволодіння контекстом цілісного процесу дослідження музичного мистецтва, де об'єктом дослідження постає система функціонуючих у ньому відношень обставин професійної взаємодії.

Майбутні музиканти одержують настанову на таке дослідження, яке поєднує піддослідних з контекстом процесу музично-теоретичного дослідження і дозволяє виробляти критику і самокритику знайдених або створених у ньому відношень предметів професійної взаємодії, тобто привести самокоригуючі методи в дію.

Таким чином, стратегія і тактика професійної взаємодії, що має в комплексі методологічну і ціннісну спрямованість, акумулює на основі особистісно-діяльнісного критеріально-ціннісний підхід до дослідження професійного мислення музиканта. Вироблення такої стратегії і тактики є реалізація на практиці методології критеріально-ціннісного підходу. З іншого боку, використання методології критеріально-ціннісного підходу здійснюється на основі узагальненого уміння виробляти стратегію і тактику відношень цілісного процесу музично-теоретичного дослідження.

Список літератури

1. Медовз Д. Мистецтво мислити системно. Розв'язання проблем від особистого до глобального масштабу / Донелла Медовз ; пер. з англ. Ю. Шекет. – Х. : Віват, 2023. – 304 с.

КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Галущенко Вікторія Іванівна

доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти і реабілітації
кандидат пед. наук Державного закладу
«ПНПУ ім. К.Д.Ушинського»

Куруч Олена Олександрівна

Магістр II року навчання
м. Одеса, Україна

Проблема розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ не втрачає своєї актуальності протягом багатьох років, адже саме в цьому віці дитина оволодіває комунікативними навичками в силу особливої чутливості до мовленнєвих явищ, інтересу до осмислення мовленнєвого досвіду, спілкування. Закон України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти», «Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку» наголошують на обов'язковій логопедичній допомозі дітям із ЗНМ [1; 3; 5]

Питаннями корекції лексико-граматичної сторони мовлення у дошкільників у різні часи займалися Л. Єфименкова, Н. Жукова, Р. Левіна, Н.Льбіна, Н. Чевельова, Л.Трофименко, Ю.Рібцун. Аналіз спеціальної педагогічної, логопедичної літератури та педагогічної практики свідчить про збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями психофізичного розвитку (зокрема мовлення), що зумовлює труднощі в оволодінні програмами навчання і виховання дітей дошкільного віку, трансформується у недостатню мовленнєву підготовку дітей до школи і недоліки пізнавальної діяльності, поведінки та особистості дитини в цілому. Діти з порушеннями мовлення, а серед них і 8 діти із ЗНМ, належать до неоднорідної та численної групи, для якої оволодіння усним мовленням – шлях розвитку, адаптації, інтеграції [1; 3; 4; 5]

Мета статті - розкрити особливості використання засобів ігрових технологій у розвитку зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Мова, мовлення відіграє найважливішу роль у розвитку психіки дитини, пізнавальної діяльності, поняттєвого мислення. Одним з найпоширеніших мовних порушень є загальне недорозвинення мовлення. Це системне порушення мовленнєвої діяльності у дітей з нормальним слухом та первинно збереженим інтелектом. При цьому мовленнєвому порушенні уповільнюється розвиток психіки дитини, спостерігаються відхилення в емоційно-особистісній сфері, зокрема замкнутість, емоційна нестійкість, почуття неповноцінності,

невпевненість у собі. У дітей цієї групи зустрічаються порушення у моторній та мотиваційній сферах; різноманітні труднощі, що виникають у процесі оволодіння інформативною, виразною та лексико-граматичною сторонами зв'язного висловлювання, а саме в програмуванні змісту розгорнутих висловлювань та їхнього мовного оформлення [3; 5]

Для висловлювань (переказу, різних видів оповідань) характерні: порушення зв'язності та послідовності викладу, смислові пропуски, виражена ситуативність та фрагментарність, низький рівень вживаної фразової промови. Виходячи з цього, формування зв'язного мовлення дошкільнят із загальним недорозвиненням мови набуває першорядного значення у загальному комплексі корекційних заходів [1; 4]

Аналіз стану розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ показав наявність у логопедичній практиці різних підходів до корекції мовних порушень. Розглянуті авторські технології мають свої особливості, але поєднує їх наявність спеціальної системи фізичних вправ у розвитку психоемоційної, психомоторної сфери дітей із ЗНМ, що в результаті дає позитивну динаміку у розвитку зв'язного мовлення.

Незважаючи на різноманітність існуючих авторських методик у корекційній роботі, технології моторного та мовного розвитку у дітей з мовними порушеннями є відкритими для подальшого збагачення новими методичними прийомами [2; 4; 5]

Керуючись даними досліджень провідних логопедів, приходимо до висновку, що корекційна робота має будуватися з урахуванням провідних ліній мовного розвитку (фонетики, лексики, граматики, зв'язного мовлення) і забезпечувати інтеграцію мовного та фізичного розвитку дитини.

На підставі аналізу даної проблеми було сплановано та проведено дослідження, спрямоване на вивчення можливості оптимізація розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами речерухових вправ з елементами психогімнастики як корекційно-педагогічної технологією, що стимулює інтенсивне формування моторної та мотиваційної сфер дитини розвиває інформативну, виразну, лексико-граматичну сторони мови та забезпечує психосоматичний комфорт освітнього середовища [3]

Для вирішення експериментальних завдань як діагностичний інструментарій використовувалася методика В.Глухова. Комплексне обстеження за методикою дозволяє отримати цілісну оцінку мовної здібності дитини на різних формах мовних висловлювань - від елементарних (складання фрази) до найскладніших (складання оповідань з елементами творчості) В. Глухів велику увагу приділяє наочному матеріалу. Величезну роль у виконанні завдань грає дорослий, задаючи питання, що наводять. Необхідність такого втручання можна пояснити тим, що при виконанні більшої частини завдань дитині потрібно фантазувати від придумування одного пропозиції, додумування кінця оповідання до цілої розповіді. Хоча в цій методиці використовуються ті ж засоби обстеження, оповідання відрізняються великою часткою дитячого авторства [1; 3; 5]

Як кількісну обробку результатів використовується рівневий і бальний підхід до аналізу продуктів текстової діяльності У дослідно-експериментальному дослідженні взяли участь двадцять дітей експериментальної групи.

При аналізі емпіричних даних виявлено, що з мовним недорозвиненням значно відстають від дітей, що нормально розвиваються, за рівнем володіння засобами фразової мови, обмежує їх можливості у складанні інформативно повноцінного повідомлення. Складаючи закінчення оповідання, вони переважно використовували короткі фрази в 1-4 слова, і рідко розгорнуті фрази – в п'ять і більше слів.

Узагальнюючи матеріал з вивчення стану зв'язного мовлення, ми зробили такі висновки:

- діти відчувають значні труднощі у оволодінні основними видами зв'язкової монологічної мови: переказом; складанням оповідання по серії сюжетних картинок з попереднім розташуванням їх у послідовності сюжету; складанням оповідання-опису; складанням оповідання за заданим початком;

- підсумки виконання завдань всіх серій дозволяють як основні причини несформованості умінь та навичок зв'язного мовлення виділити порушення операцій, що забезпечують смислову організацію текстового повідомлення та операцій, що забезпечують його лексико-синтаксичне оформлення.

Порушення операцій простежується у несформованості вміння: передавати смислову програму заданого тексту; виділяти більшу програму цілого тексту; встановлювати тимчасову послідовність зображених на картинках подій; знаходити та розвивати задум; впізнавати зв'язкові висловлювання; вибору слів, переважно дієслівної лексики; вибору засобів міжфразового зв'язку; чергування комунікативно сильних та комунікативно слабких речень в оповіданні.

На підставі наявного практичного запиту було складено комплекс вправ, націлених на розвиток інформативної, виразної, лексико – граматичної сторін мови та забезпечення психосоматичний комфорт освітнього середовища у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ

Як завдання розвитку зв'язного мовлення (навчання переказу і складання оповідання) в дітей віком визначено такі:

1. Розвиток вміння сприймати літературний твір, усвідомлюючи порядок із змістом та елементи художньої виразності.
2. Цілеспрямований вплив на активізацію та розвиток вищих психічних функцій.
3. Закріплення та розвиток у дітей навичок мовної комунікації.
4. Формування планування розгорнутих висловлювань.
5. Формування у дітей навичок використання у зв'язкових висловлюваннях засобів художньої виразності.
6. Навчання оформленню висловлювань з дотриманням лексико-граматичних та фонетико-фонематичні норми.
7. Розвиток навичок контролю та самоконтролю за побудовою зв'язкових висловлювань.

Новизна комплексу вправ «Розмовники» полягає у паралельному включенні до корекційно-розвиваючі заняття системи речерухових вправ з елементами психогімнастики та інноваційних методів розвитку зв'язного мовлення: метод аналогії Синектика, метод креативного мовного моделювання, метод маленьких чоловічків, метод живих картин, квест розваг.

В якості основного методу обрано креативний тренінг, що сприяє розвитку швидкості, гнучкості та оригінальності мислення, уміння планувати та організовувати свою діяльність, переходу від наочно-дійового до наочно-образного мислення, формування конструктивних уявлень.

Спираючись на враження від прочитаних творів, діти створюють пластичні та словесні образи. У розділ увійшли завдання на заміщення предметів, створення рухово-мовленнєвих казок за допомогою жестів, супроводжуються звуком, графічних малюнків, виразних рухових імпровізацій. В ході креативних ігор народжуються неймовірні історії, назви небачених країн і тварин, формуються навички конструктивного вираження емоцій, розвиваються пізнавальна діяльність, здатність до природної комунікації, що відіграє велику роль у загальному психічному розвитку дитини.

Для відстеження особистісних результатів діти створюють «Щоденник успіху». «Щоденник» сприяє розвитку рефлексії, допомагає накопичувати та оцінювати індивідуальні досягнення учасників програми. Протягом заняття дитина може заробити до восьми балів (лексем) за:

- Осмисленість та повне розуміння тексту;
- Послідовність та зв'язність;
- Повнота, тобто. відсутність суттєвих перепусток у висловлюванні;
- Лексика (використання словника автора чи вдала заміна деяких слів синонімами);
- Грамотність (граматичний устрій, правильна побудова пропозицій, дотримання норм узгодження);
- Самостійність (без підказок);
- Повільність (відсутність пауз), виразність.

Після закінчення всіх занять кількість лексем підраховувалася, і визначався лідер серед "розмовників". Ведення «Щоденника успіхів» сприяє вирішенню наступних завдань:

- підтримка мотивації діяльності;
- заохочення активності та самостійності;
- формування вміння ставити цілі;
- планувати та організовувати власну діяльність.

Таким чином, розроблений нами комплекс логопедичних занять з розвитку зв'язного мовлення засобами мовленнєво-рухових вправ з елементами психогімнастики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення дозволив не лише кількісно, а й якісно змінити рівень розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Список літератури

1. Галущенко В.І. Застосування інноваційних логопедичних технологій у корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення / В.І.Галущенко // *Актуальні питання корекційної освіти* (педагогічні науки): збірник наукових праць: вип. 7, у 2 т./ за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова.– Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2016. – Т.1. – 452 с.
2. Дара С. Корекційні заняття з логопедії у дошкільних закладах. Частина перша. / С. Дара Тернопіль: Мандрівець, 2017. – 335 с.
3. Рібцун Ю. В. Корекційно-розвиткова складова у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами / Ю. В. Рібцун // *Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 червня 2018 р.). – К. : Наша друкарня, 2018. – С. 140–143
4. Марченко І.С. Сучасні логопедичні технології у подоланні мовленнєвих розладів у дітей із порушеннями психофізичного розвитку / І. С. Марченко // *Логопедія* : Науково-методичний журнал. – 2015. – № 1. – С. 41–44.
5. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія / Л. І. Трофименко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 104с.

ХУДОЖНІЙ ТЕКСТ У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОПРАГМАТИКИ

Голікова Наталія Сергіївна

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

У мовознавстві ХХІ ст., орієнтованому на теорію антропоцентризму, спостерігаємо поглиблений інтерес до всебічного вивчення мови художнього тексту / дискурсу. Дослідження ідіолектів українських письменників є об'єктом інтегративної лінгвостилістики, а також низки таких новітніх дисциплін, як: лінгвопрагматика, когнітивна лінгвістика, концептологія, етнолінгвістика, лінгвокультурологія тощо. Завдяки застосуванню нових методів і підходів до інтерпретації мовних явищ науковці мають змогу унаочнити новації художників слова в національній лінгвокультурі, виявити характер функціонування художньо-естетичної стильової норми української мови в ХХ – на початку ХХІ ст., окреслити мовно-концептуальний простір художніх текстів, удокладнити емоційно-аксіологічне поле індивідуально-авторської мовотворчості прагматичними і стилістичними виражально-зображальними засобами.

Загалом будь-який художній текст оприявлює низку індивідуально-стилістичних письменницьких рис, які потрібно розглядати в різних площинах мовознавчого аналізу. Як надскладне структурно-семантичне й комунікативно-когнітивне утворення він є втіленням вербального повідомлення, що передає предметно-логічну, естетичну, образну, емоційну й оцінну інформацію, цілісно об'єднану в ідейно-художньому змісті тих чи тих текстів української літератури. На нашу думку, для типологічно-структурного опису складників художнього тексту / дискурсу варто залучити, крім традиційного – *лінгвостилістичного* аспекту, низку інших важливих науково-дослідницьких парадигм, зокрема *лінгвопрагматичний* аналіз, оскільки художній дискурс – це діалогічна, світоглядна, смислова, семіотична взаємодія автора та численних реципієнтів, останні з яких мають змогу оцінювати результат авторської мовотворчості [6, с. 41].

Отже, на загальному індивідуально-авторському мовно-стилістичному тлі художнього тексту завжди виразно проступають його емоційно-оцінні компоненти, що становлять особливу лінгвопрагматичну систему тексто-дискурсивних маркерів. Якщо специфічною рисою сучасної інтегративної лінгвостилістики є функціональний підхід до вивчення мовних одиниць, які становлять художній текст, а також усебічне дослідження авторської словотворчості з урахуванням як інтра-, так і екстралінгвістичних – психологічних, етичних, соціально зумовлених тощо – особливостей мовомислення письменника, що сприяє пізнанню загальних законів художньої

творчості та своєрідності ідіолекту того чи того митця, то *функціональна лінгвопрагматика* зі свого боку має конкретніше завдання – вивчати усвідомлюваний, мотивований і продуманий вибір чітко оформлених мовних структурно-семантичних одиниць: слів, висловів і синтаксичних конструкцій.

Уважаємо, що лінгвопрагматика, спираючись на традиційні галузі лінгвоукраїністики, зокрема на лексикологію, граматику, синтаксис, стилістику, досі формує власний об'єкт і предмет дослідження, удосконалює й розроблює специфічні методи й методики студіювання фактичного матеріалу. Для всеохопного опису лінгвоаксіологічних засобів художнього тексту в межах науки нерідко застосовують такі методи лінгвопрагматичного аналізу, як: *дискурс-аналіз* – для виявлення прагматичного потенціалу стилістем, їхньої здатності впливати на адресата, *контекстуально-інтерпретаційний метод* – для виокремлення ймовірних читацьких стратегій рецепції художнього тексту та його складників; *метод текстової ідентифікації* різних маркувальних текстових одиниць, зокрема *інтертекстем* і *фольклоризмів*, для фіксації та виявлення прагматичної спроможності багатьох «чужих» слів у художніх текстах та ін.

Основні методи інтегративно-прагмастилістичного аналізу різнотипних мовних репрезентантів явищ антонімії та синонімії, що пронизують лексико-семантичну систему сучасної української літературної мови й водночас становлять своєрідний каркас для конструювання багатьох тропеїчно-риторичних мовних засобів, було успішно застосовано в наших попередніх дослідженнях, основною джерельною базою для яких слугували прозові художні твори П. Загребельного [див., зокрема: 1; 3; 4; 5]. Доведено, що близькозначні слова в мові белетристики прозаїка найчастіше формують стилістичні фігури – *ампліфікації* та *градації*, що неодмінно привертають увагу адресатів, викликаючи у їхній свідомості низку індивідуально-прагматичних асоціацій та оцінок щодо цілісних контекстуально-синтагматичних поєднань на зразок: *Я (Богдан) блукав по світах, сидів аж у королівському кабінеті, відправляв уряд писаря військового, бачив гніви, незгоди; властолюбства, роздвоєння, заздрощі, ворожнечі, чвари з кровопролиттям та інші, подібні до сих, злопригоди й непотребства, і щодалі з скорботою сердечною впевнювався, що навіки порушено на землі зв'язок часів і зв'язок доль людських, життя і смерті людської* [8, с. 103]. Нагромадження синонімів *гніви, незгоди, властолюбства, роздвоєння, заздрощі, ворожнечі, чвари, злопригоди, непотребства*, узуальних та оказіональних за походженням, у філософському за змістом лінійному контексті з роману «Я, Богдан» П. Загребельного розшифруємо як авторський намір привернути увагу до негативних суспільних явищ, що були характерні для панівної польської влади у часи Богдана Хмельницького і з якими важко було миритися козакам.

Основні теоретичні положення, сформовані в межах лінгвопрагматичного напрямку, що актуалізує вивчення взаємодії комунікантів у процесі спілкування, певною мірою вдається застосувати, аналізуючи «поведінку» персонажів художніх творів, представлену найчастіше в діалогах або в авторських

характеристиках героїв тих чи тих творів. Наприклад, в лінійному контексті з роману «Роксолана» П. Загребельного зафіксовано один із виявів мовно-комунікативної девіації, спричиненої порушенням семантико-прагматичної стратегії щодо формування своєрідного «комунікативного паспорта людини» [2, с. 17] – портретної характеристики персонажа, репрезентованої ампліфікаційним рядом контекстуальних синонімів: ...*молодий шах-заде нікого не хотів бачити, нічого не пам'ятав, забував, що він султанський син, взагалі був непам'яттю, небуттям, димом, імлюю, примарністю* [7, с. 630]. У рецепції читачів «комунікативний шум» можуть створювати слововживання *непам'ять* і *небуття*, у будові яких заперечний префікс *не-* «перекреслює» наявність фактів – важливих атрибутів життя будь-якої людини, номінованих цими словами, і в такий спосіб семантично зближує їх з лексемами *дим*, *імла*, *примарність*, що мають у структурі своїх значень спільні диференційні семи ‘газоподібність’, ‘нечіткість’, ‘уявність’, а також суб’єктивно породжувані прагматичні смисли на зразок ‘несправжність’, ‘імовірність існування’ тощо.

Отже, у сучасній лінгвоукраїнітиці проблема комплексного студювання мови художніх текстів залишається однією з найактуальніших. Уважаємо, що лінгвопрагматична константа у межах загального дослідницького поля є найменш розробленою, а отже, вимагає підсилення з боку представників науки, які вивчають текстотворчі складники української прози, поезії, драматургії.

Список літератури

1. Голікова Н. Лінгвопрагматика мовостилю Павла Загребельного. *Культура слова*. Київ: ВД Дмитра Бураго, 2015. Вип. 82. С. 71–77.
2. Голікова Н. С. Мовно-комунікативні девіації в українському соціокультурному просторі. *Український смисл* : зб. наук. праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. С. 15–27.
3. Голікова Н. С. Прагматичний компонент у структурі контекстуальних синонімів (на матеріалі роману «Зло» П. Загребельного). *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. Вип. 4. С. 42–45.
4. Голікова Н. С. Прагматика мовностилістичних засобів у романі «Зло» П. Загребельного. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького національного університету*. Кривий Ріг: ДВНЗ «КНУ», 2014. Вип. 11. С. 164–172.
5. Голікова Н. С. Семантичні та прагматичні маркери контекстуальних антонімів у художньо-літературному дискурсі. *Питання з лексикології і граматики української мови*. Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. Вип. 15. С. 177–185.
6. Голікова Н. С. Художній дискурс П. А. Загребельного: лінгвокогнітивний і прагмастилістичний аспекти: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2019. 530 с.
7. Загребельний П. А. Роксолана : історичний роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2013. 800 с.
8. Загребельний П. А. Я, Богдан. Харків : Фоліо, 2008. 672 с.

ІМЕННИКИ ІСПАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Шовкопляс Юлія Олексіївна

кандидат філологічних наук
доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету

Американський варіант англійської мови формувався під впливом іспанської мови, що зумовлено їх контактами, які заклалися ще в XVII столітті [7, с. 344]. Вплив іспанської мови на американський варіант англійської мови відзначали багато лінгвістів [3–5; 6; 9; 11].

Відмітною рисою граматичної системи іспанської мови є наявність в ній обов'язкової категорії роду: всі іспанські іменники належать або до чоловічого, або до жіночого роду. На відміну від іспанської, в сучасній англійській мові іменники не мають граматичної категорії роду, що виражаються численними морфологічними маркерами.

При надходженні до американського варіанта англійської мови іменники іспанської мови з іменниками відбулися наступні процеси:

вони повністю втратили ознаки категорії роду;

було запозичено з двома родовими закінченнями (*амер. англ. mestizo, mestiza* – метиз, метизка, *brujo, bruja* – чаклун, чаклунка);

було запозичено в одному з родів, зазвичай чоловічому, хоча в іспанській мові існує два окремих слова, що відрізняються за родами (*амер. англ. amigo* – друг, подруга, *ісп. amigo, amiga*; *амер. англ. lardon* – розбійник, розбійниця, *ісп. lardon, lardona*).

Як свідчать приклади, в двох варіантах запозичуються, перш за все, іспанські запозичення, що позначають одне поняття – назву особи, яка розрізняється за статтю. В той же час нами були відзначені запозичення іспанських іменників, що розрізняються за родами за своєю семантикою, наприклад:

aroma – акація, що пахне, *aroma* – квітка акації;

granadillo – страстоцвіт, *granadilla* – американське дерево.

Основна кількість запозичених із іспанської мови слів утворюють множину відповідно до правил англійської граматики. Однак, існують іспанізми, які утворюють множину шляхом додавання закінчення *-es* в англійській мові, наприклад:

danzon – *danzones* – іспанський танець;

chiman – *chimanes* – священник, шаман.

Це свідчить про збереження іспаномовної моделі утворення множини в англійській мові, оскільки, як відомо, в англійській мові закінчення *-es* додається лише до іменників із закінченнями *-s*, *-ss*, *-sh*, *-ch*, *-tch*.

Деякі іменники іспанського походження також мають дві форми множини, але зберігають при цьому тільки форму однини, тобто форма однини та множини

у них співпадає, або утворюються множину за допомогою закінчень -s, -es, наприклад:

*farol – farol, faroles – поза матадора в корриді,
jaguar – jaguar, jaguars – ягуар.*

Більшість іменників, що закінчують на голосну, утворюють множину за англійським зразком, хоча деякі із них, подібно до іменників на приголосну, утворюють множину за двома варіантами:

форма множини та однини співпадають, множина утворюється за допомогою закінчення -s (*puma, pumas – пума, кугуар, loco – loco, locoes – астрагал*).

Іспанізми, що закінчуються на -o, найчастіше мають два варіанти множини, наприклад:

*latigo – latigos, latigoes – хлист, батіг;
dago – dagos, dagoes – людина іспанського чи італійського походження;
cimarron – cimarrons – cimarrones – збіглий (про невільника);
capeador – capeadors, capeadores (капеадор, учасник кориди).*

Більшість іспанських іменників беруть участь у формуванні в американському варіанті англійської мови сталих виразів моделі N+N, наприклад:

*potato beetle – колорадський жук, potato digger – той, хто копає картоплю;
coyote hole – мінна камера, coyote willow – різновид верби.*

Деякі іспанізми взагалі не вживаються самостійно в лексичній системі американського варіанта англійської мови, наприклад:

soledad pine – сосна Торрі, від ісп. soledad – самотність.

Іменники іспанського походження беруть участь у творенні нових одиниць в американському варіанті англійської мови. Ці одиниці є не тільки словосполученнями, але й дериватами, сформованими

афіксально (*pintid, pellotine, guerrilaism, peyotist, curarization*);
конверсією (*tango – to tango, cinch – to cinch, garotte – to garotte, quirt – to quirt, silo – to silo, palisado – to palisado, brocade – to brocade, renegade – to renegade*);

словоскладанням (*coconut*);

скороченням (*frontennis – fronton+tennis, potato – potato+tomato, cocomat – coconut+mat*).

Зауважимо, що останні із наведених прикладів утворено шляхом телескопії. Вказаний спосіб творення лексичних одиниць набуває все більшої продуктивності в американському варіанті англійської мови, на чому наголошують українські та зарубіжні лінгвісти [1, с. 34; 11, с. 122].

Крім того, деякі дієслова, які утворились в американському варіанті англійської мови шляхом конверсії від іспаномовних запозичень мають декілька значень, наприклад:

cajon – to cajon – робити каньон, входити або витікати в каньон;

rancho – to rancho – жити або працювати на ранчо, бути фермером, вирощувати щось на ранчо.

Деривативні здібності іспанських запозичень американського варіанта англійської мови різної ще й донині потребують детального вивчення.

При відтворенні термінів перекладач повинен враховувати контекст, в якому вони вживаються.

Список літератури

1. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАіС, 2007. 228 с.
2. Іспансько-український – українсько-іспанський словник / укл. В. Сахно. Ірпінь : Перун, 2017. 608 с.
3. Мірошник С. О. Використання іспанської лексики в американській лінгвокультур. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. №. 21. С. 362–368.
4. Немус О. А., Бялик В. Д. Зовнішні та внутрішні запозичення англійської мови. Наукові записки. Серія : Філологічні науки. 2018. С. 27–35.
5. Шовкопляс Ю. О. Лінгвальні особливості засвоєння іспанських запозичень англійською мовою США. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. VII (56). Issue 190. P. 48–52.
6. Krapp G. P. The English Language in America. Vol. 1. N. Y. : The Century Co., 1925. 377 p.
7. Larson M. L. Borrowings in the English Language. Lanham and N. Y. : University Press of America, 1984. 586 p.
8. Longman Dictionary of American English / 5th ed. London : Pearson Education, 2014. 1368 p.
9. Mencken H. L. The American Language. An Inquiry into Development of English in the United States. New York : Knopf, 1941. 769 p.
10. Merriam-Webster's Word-for-Word Spanish-English Dictionary. Springfield : Merriam-Webster, 2021. 672 p.
11. Pyles T. Words and Ways of American English. N. Y. : Random House, 1952. 310 p.

DEVELOPMENT OF RELATIONS BETWEEN THE STATE AND RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN UZBEKISTAN

Tashbaeva G. Y.,

Doctoral student

Namangan Institute of Engineering and Technology
(Namangan, Uzbekistan)

Abstract: This article discusses the development of the relationship between the state and religious organizations in Uzbekistan. In recent years, Uzbekistan has implemented large-scale reforms in the field of religion, which embody new approaches and principles of state religious policy in the country and in this regard, the role of state policy in ensuring interreligious and interethnic peace and harmony in society is shown, as well as the conditions created by the state for conducting interfaith dialogue and observing the rights and freedoms of religion of citizens.

Keywords: freedom of conscience, cooperation, religious organizations, the relationship between the state and religion, religious life, religious values, national traditions and customs.

Uzbekistan's achievement of political sovereignty has led to a radical reform of all spheres of state and society, including a rethinking of state-religious relations based on new principles. Speaking about a just civil society, the first President of the Republic of Uzbekistan, Islam Karimov, emphasized that "If we want to build a just state, a free society, we must remember that the ways to achieve this noble goal coincide with millennial religious beliefs. And when we talk about the willingness, if necessary, to sacrifice one's life in the name of a great goal, it becomes obvious that the roots of a just state and religion are common" [5]. In the context of building a legal, democratic state, the government of Uzbekistan has set itself the goal of building pragmatic and mutually beneficial relations with religious institutions while preserving the secular character of the state, ensuring and strengthening tolerance, restoring the spiritual heritage and national values of the people. As Islam Karimov points out in his work "On the path of spiritual revival", "The revival of the spiritual and religious foundations of society, the culture of Islam, which accumulated thousands of years of experience in the moral formation of our people, was an important step towards self-determination, the acquisition of historical memory, cultural and historical unity" [6].

In order to implement the tasks set, the government has developed appropriate legislation regulating religious relations. The adoption of the Law "On Freedom of Conscience and religious Organizations" and the Constitution of the Republic of Uzbekistan created a real basis for the legal consolidation of relations between State authorities and religious institutions, the definition of religious rights of citizens and the regulation of the activities of religious organizations. These documents proclaim the secular nature of the state, formulated in the concept of the separation of religion

and religious organizations from the state, the delimitation of the spheres of activity of authorities and religious institutions.

At the same time, they guarantee State protection of citizens' rights to freedom of religion and religious beliefs. Uzbekistan is home to many nationalities that are traditionally identified with various faiths. Taking into account the growing influence of religious associations in society, the role in uniting various social forces, the influence of the latter on the formation of spiritual, cultural and state traditions of the people, the government has embarked on a course to organize dialogue and fruitful cooperation with faiths. The Government has created comprehensive opportunities for believers of all religions to peacefully coexist on the territory of Uzbekistan. If in 1990 there were 211 religious organizations operating in Uzbekistan, today 2,350 religious organizations and 16 religious denominations have already been registered. In normative legal acts, religious organizations are assigned a number of rights and freedoms, in particular the "right to carry out charitable activities; to use state property and real estate provided to them on a contractual basis by state bodies for conducting religious rituals; has the right to create religious educational institutions for the training of clergy and religious personnel necessary for them; to establish and maintain freely accessible places of worship or religious rites, as well as to maintain places of pilgrimage; to establish publishing, production, restoration and construction, agricultural and other enterprises, as well as charitable institutions (shelters, hospitals) in accordance with the legislation of the Republic of Uzbekistan; to establish international relations in order to organize pilgrimages; to train religious ministers and organize pilgrimages to sacred places" [4]. This legal framework has consolidated the rights and freedoms of citizens to conduct divine services, religious rites and rituals, create religious societies, educational institutions, mosques, churches, synagogues, monasteries, make pilgrimages to holy places and much more.

As part of the religious reforms, religious buildings of worship, including mosques, madrassas, churches and synagogues, were returned to representatives of faiths to perform religious rites and rituals. In accordance with the decrees of the first President, a number of objects were transferred to the Orthodox and Catholic diasporas, including St. Alexis Cathedral, Lutheran Church, Polish church in Tashkent and Armenian Church in Samarkand. Cardinal changes in the sphere of religious freedom are associated with the activities of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev. As the head of state noted: "... currently, interethnic and interfaith tensions are increasing in different regions of the world, nationalism and religious intolerance are rearing their heads. By destroying States and dividing societies, they become the ideological base for radical groups and movements. In such a difficult situation, it is becoming increasingly important for us to further strengthen friendship and mutual understanding between people of different nationalities and religions in the country. Of course, this serves as a solid guarantee of peace and tranquility on our land, the basis for increasing the creative potential of our people, their confidence in the future....." [2]. From the first days as head of government, he continued a consistent policy of liberalization in the field of religion, the development of a culture of tolerance and

humanity, strengthening interfaith harmony, and creating the necessary conditions to meet the religious needs of the population.

A vivid example of a pragmatic policy is a number of decrees, resolutions of the head of state and the government of the republic, as well as special resolutions and declarations in the field of regulation of religious relations. In particular, the Presidential decree "On measures to improve the activities of the Committee on Religious Affairs under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan", "On additional measures to improve the activities of the religious and educational sphere", the Decree "On measures to radically improve activities in the religious and educational sphere". In addition to the current regulatory legal acts, a new version of the Law "On Freedom of Conscience and Religious Organizations" came into force on July 5, 2021. Compared with previous editions, it contains a qualitatively new, liberal approach to the activities of religious organizations, religious education and ensuring freedom of conscience in the country. In accordance with the Law, the procedure for registration and termination of the activities of religious organizations is simplified; the ban on wearing religious robes in public places is lifted. In the field of education, religious education receives an official professional status.

Currently, the cooperation of the state with religious organizations in Uzbekistan is currently being transformed, entering a new stage of development, where state authorities actively cooperate with religious organizations in matters of culture, education, and society. The liberal policy of President Shavkat Mirziyoyev has become an important factor in activating the process of interaction and social harmony in society, as well as establishing a constructive dialogue between the state and religious associations.

References:

1. Конституция Республики Узбекистан. – Ташкент: Узбекистан, 2023.
2. Выступление Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева на встрече, посвященной 25-летию образования Республиканского интернационального культурного центра. <https://president.uz/ru/lists/view/198>.
3. Закон Республики Узбекистан «О свободе совести и религиозных организациях» от 14 июня 1991 г. <https://lex.uz/docs/65025/>.
4. Закон «О свободе совести и религиозных организациях» от 1 мая 1998 г. <https://lex.uz/docs/65089?ONDATE>.
5. Каримов И. А. Родина священна для каждого. - Ташкент.: Ўзбекистон, 1996, - С. 36-37.
6. Каримов И. А. На пути духовного возрождения. – Ташкент.: Ўзбекистон, 1998, - С. 8.

СТРЕССПЕН КҮРЕСУ СТРАТЕГИЯСЫ

Даут Томирис Айдынқызы
6В03103- Психология, 3 курс студенті,
Астана Халықаралық Университеті
Астана, Қазақстан

Копинг-стратегия (ағылшын тілінен аударғанда to cope with-қандай да бір жағдайды басқара білу, жеңе алу, шығу жолын таба білу қабілеті) – адамның өмірлік қиын жағдайлардан шығудың қажетті тәсілін қолдану болып табылады. «Копинг» түсінігі (ағылшын тілінде coping) бала дамуының дағдарыстарын зерттеуде алғаш рет психологиялық әдебиеттерде 1962 жылы пайда болды. 4 жыл өткеннен кейін 1966 жылы Р. Лазарус өзінің «Психологиялық стресс және оны игеру үрдісі» атты еңбегінде «копинг» түсінігін әртүрлі жағдайлар негізінде қалыптасқан стресстерді жеңу үшін саналы түрде қолданылатын тәсіл деп сипаттама берген. Ол копингті «адамның шамадан тыс ресурсы ретінде бағаланатын ішкі немесе сыртқы спецификалық талаптармен күресудегі когнитивті және мінез-құлықтық аумақта жүретін үзіліссіз өзгермелі қадам» ретінде қарастырды[1]

Копинг түсінігінің мазмұны қоршаған орта мен адамның өзара әрекеттесуі жағдайындағы талаппен сәйкестену үшін, индивидпен қабылданатын когнитивті және мінез-құлықтық күш болып қалды. Индивид стресстік жағдайға ырықты және ырықсыз түрде әсер ете алады. Ырықсыз реакциялар – саналы бақылауды талап етпейтін, бірнеше рет қайталанған және нәтижелі, оңтайлы меңгеру арқылы үйренген, сондай-ақ темпераменттегі жеке дара айырмашылықпен шартталған[1] Копинг – бәрінен бұрын адамның стресс кезеңіндегі психоәлеуметтік бейімделуіне индивидумның қолдау көрсетуінің тәсілі. Ол өзіне стрессті күшейтетін жағдайды әлсірету немесе азайту үшін құрастырылатын когнитивті, эмоционалды, мінез-құлықты өзіне қосып алады. Р. Лазарус бойынша копинг-индивидтің мәселені шешуге ұмтылысы, егер қоршаған орта талабы, оның өзін-өзі жақсы сезінуі үшін маңызды болса (мәселен, қауіппен байланысты, сонымен қатар үлкен сәттілікке бағытталған жағдайлар), осы талаптар индивидтің бейімделуге мүмкіндігін белсендендіреді. Осы негізде, копинг мінезқұлық талаптарды қанағаттандыратын ресурстар мен қоршаған орта талаптары арасындағы балансты сақтау немесе қолдау бойынша тұлғаның іс-әрекеті. Бұл тәсіл индивидумның стресске алаңдаушылығы немесе стресске жауап қайтаруы болып табылады [5].

Вебер мінез-құлық копингісін психологиялық алдын ала қалыптасуы жағдайға адамды барынша, мүмкіндігінше бейімдеу, меңгеру тәсілдерін игеруге көмектесу, талапты жеңілдетуден тұрады деп көрсетеді. Копингтің міндеті адамның әлеуметтік қарым-қатынасқа қанағаттануы, психикалық және физикалық денсаулығының игіліктенуін қолдау. Тәжірибелік тұрғыда копинг бейімделу үшін индивидуммен қолданылатын стратегия ретінде түсіндіріледі.

Копинг- стратегияларының көптеген әртүрлі классификациялары бар. Сіз қолданыстағы 400 копинг туралы ақпаратты таба аласыз. Ең танымал классификация американдық психолог Ричард Лазарға тиесілі. Проблемаға бағытталған копинг стратегиялар.

Бұл түрге келесі стратегиялар кіреді:

Ақпаратты іздеу және іс-әрекеттерді жоспарлау. Копингтің бұл түрі мәселе туралы көбірек ақпарат алуға және оны шешу үшін іс-қимыл жоспарын жасауға ұмтылуға негізделген.

Қиындықтарды белсенді түрде жеңу. Бұл стратегияны қолданатын адам проблеманың өздігінен жойылуын күтпейді, бірақ оны шешудің жолдарын іздейді. Белсенді позиция өзіңізді сенімді және бақылаушы сезінуге көмектеседі.

Стресстік жағдайда табысқа жету үшін мақсаттарыңызды жоспарлау немесе қайта бағалау. Бұл жоспарларды өзгерту, мерзімдерді ауыстыру немесе ресурстарды қайта бөлу болуы мүмкін.

Әлеуметтік қолдау-жақын адамдарға, достарға немесе әріптестерге көмек. Бұл стратегия басқа адамдардан көмек, кеңес немесе сараптамалық пікір іздеуді білдіреді.

Оқиғаларды неғұрлым қолайлы түрде қайта бағалау. Жағдайға екінші жағынан қараңыз. Бұл оны шешудің жаңа, тиімдірек жолдарын табуға көмектесуі мүмкін. Ағымдағы мәселені шешу үшін өткен табысты тәжірибені пайдалану.

Бұл әдістер уақытша көмекші деп те аталады, өйткені олар проблемаларды шешуге емес, оларға байланысты эмоционалды шиеленісті азайтуға бағытталған. Рас, кейбір жағдайларда стресстік жағдайдан шығудың жолын табу үшін құмарлықтың қызуын азайту қажет болуы мүмкін. Сонымен қатар, егер дағдарысты шешу сізге байланысты болмаса, эмоционалды бағытталған стратегиялар қажет.

Эмоционалды бағытталған күреске мыналар жатады:

Эмоцияларды ашу-кейде стресстен арылу үшін эмоцияларды шығару керек-сөйлеу, боксқа бару, жылау.

Қашықтықты сақтау маңыздылықты азайтуға көмектеседі. Мысалы, сіз осы жағдайдың жағымды жақтарын табуға немесе басқа тапсырмаға ауысуға тырысуға болады. Сондай-ақ, егер жағдай маңызды болмаса, онда сіз оның шешімін кейінге қалдыруға тырысуға болады.

Әзіл, жағдайды әзілдеуге тырысу.

Релаксация - бұл әдіске терең тыныс алу әдістері, медитация, йога және демалудың басқа түрлері жатады.

Стресстің жалпы сипаттамасы;

Стресстік жағдай дененің стресстік физикалық және психикалық күйі ретінде сипатталады. Жалпы алғанда, минималды дозаларда дененің оңтайлы жұмыс режимін сақтау үшін стресс қажет, бірақ шамадан тыс мөлшерде ол адамның әл-ауқаты мен тиімділігіне теріс әсер етеді, осылайша психосоматикалық ауруларды тудырады.

Стресс туралы ілімнің негізін қалаушы-канадалық патолог және эндокринолог Ханс Селье, оның идеяларына сәйкес, стресс теріс факторлардың әсеріне жауап ретінде дененің тұрақтылыққа жетуіне түрткі болады.

Селье стресстің екі түрін анықтады:

Эустресс-оң әсер ететін стресс
Дистресс – стресс

Стресс үш фазадан тұрады:

Мазасыздық кезеңі
Қарсылық кезеңі
Сарқылу кезеңі

Бір қызығы, тұрақты психикасы бар адамдар мазасыздық кезеңін жеңе алады, осылайша стресстің пайда болуын болдырмайды. Егер біз осы шақ туралы айтатын болсақ, онда стресс эмоционалды және ақпараттық болып табылады. Біріншісі адам өмірінің эмоционалды компонентімен, ал екіншісі оған түсетін ақпараттың көптігімен байланысты. Бірақ стресс қандай болса да, оның тұлғаға әсері көп жағдайда бірдей. Стресстің адамға әсерін зерттеу барысында оның қиын өмірлік жағдайлармен күресу туралы сұрақ туындады және күресу теориясы пайда болды.

Әр адамға сәйкес келетін және кез-келген жағдайда пайдалы болатын әмбебап күрес стратегиялары жоқ. Ең жақсы тәсілді таңдау үшін бірнеше факторларды ескеру қажет.[8]

Жағдайдың ерекшеліктерін ескеру және стратегияларды өзгерту

Өмірлік жағдайлар әртүрлі болғандықтан, бірдей өнімді стратегиялар азды-көпті жеңіске жетуі мүмкін. Сондықтан бейімделу әдістерін таңдап қана қоймай, оларды қолдануға икемді тәсілді дамыту маңызды. Стратегияларды дұрыс таңдаудың маңыздылығы ғылыми зерттеулерде де расталады. Мысалы, бір экспериментте күресуді таңдауда икемділік танытатын адамдар стрессті жеңудің бейімделу әдістерін үйренгендерге қарағанда психикалық күйде артықшылықтарға ие болды. Біріншісінде депрессия кезінде жағдай бірден жақсарды және нәтижелер эксперимент аяқталғаннан кейін төрт айға созылды.

Көптеген жағдайларды нәтижеге негізгі ықпал жасауда копинг-стратегияның алғашқы екі тобы әсер етеді, копинг-стратегияның үшінші тобы үш негізгі қасиетке ие: олар өзгеруі мүмкін емес және шынайы өмірде өзгерісті туындатуы мүмкін жағдайларды реттеуге мүмкіндік беретін әлеуметтік мүдде мен білімге тәуелді емес. Бейімделгіштік механизмін қолдану денсаулық жағдайының нашарлауымен байланысты ғана емес, сонымен қатар субъективті денсаулықтың кепілі (30 жасқа дейін денсаулық жағдайын алғаш бағалаудан кейін) [6].

М. Мак Край мен П. Кост зерттеулерінде меңгерудің анағұрлым эффективті стратегиясын қолдану тұлғалық өзгерістерге ықпал етуді бақылауда төмендетілген жағдайда да бақыт сезімін бастан кешірумен және өмірге қанағаттанумен байланысты стратегияның қайсысы болса да, эффективтілігі таңдау тобындағы барлық қатысушылармен бірдей орташа бағаланды. Зерттелушілер мәселені шешу үшін анағұрлым эффективті деп сенім, қолдау

іздеу, рационалды әрекет, сезімдерді көрсету, бейімделу және юмор; «әрекеттену» үшін эффективтілігі төмен болып бағаланған стратегиялар: дұшпандық, шешім қабылдай алмаушылық, фантазиядан кету; стрессті субъективті төмендетуге юмор, қолдау іздеу, стресс нәтижесінде өзін өзі жетілдіру, сенім деп сипаттады. Керісінше, стрессті күшейту жаулық (дұшпандық), шешім қабылдай алмау, өзін-өзі кінәлауды белгіледі.[7]

Эмоцияға копинг-стратегия ретінде күлкінің ықпалын терең зерттеуді Н.Куйпер мен Р. Мартин жүргізді. Олар стресстің жоғарғы деңгейін сирек күлетін адамдарда кездесетін негативті аффектің басымдылығымен байланысты деп анықтама берді. Көп күлетін адамдардың өмірлік стрессінің күшеюі негативті аффектің өсуіне әкелмейді. Осыдан басқа, көп күлетін ер адамдарда стресстің күшеюі позитивті аффектің туындауына негіз болған. Стрессордың деңгейі мен юморы эмоционалды күйінудің алғышартына тәуелсіз болып шықты. Демек, адамда неғұрлым юмор сезімі дамыса, соғұрлым ол стресстік жағдайда эмоционалды күйінуге бейім. Юмор мен күнделікті стресстің деңгейінің өзара әрекеттесуі зерттелінушідегі соматикалық симптомдардың санын анықтауға негіз болады.

Қысым немесе қиын жағдайдағы психологиялық игіліктенудің маңызды алғышартының сапасы копинг-стратегияның екі типімен қарастырылады – мәселеге бағытталған, яғни мәселені белсенді шешуге ұмтылу, және қашқақтау, бұл мәселелі жағдайдан қашу, ушықтыру, кету. Біріншісі екіншісінен қарағанда үлкен көлемде стрессордың психологиялық денсаулығы мен сәтті бейімделуіне байланысты. Осыдан басқа қашқақтау копингі есірткі қолдану мен маскүнемдікке тәуекелділіктің маңызды факторы болып табылады. Дистрессті төмендету мен психологиялық игіліктенудің маңызды факторы копинг-стратегиясының әртүрлілігі. Копинг-стратегияның әр түрлілігінде, әртүрлі емес копинг қолданатын зерттелушілер де стресстің сол бір деңгейіне алаңдайды.

Дегенмен олардың психологиялық игіліктен жоғары болады. С.Ченг және М.Чеунг копинг-стратегияның икемділігінің критерийін болжайды: олардың болжамы бойынша адамдардың стресспен күресе алу, стрессті жеңе білу қабілетінің анағұрлым эффективті болуы әртүрлі туындаған жағдайға байланысты болады (басқарылатын және басқарылмайтын), сонымен қатар адамның жағдайға сай копинг-стратегияны қолдануына байланысты деген [4].

Копинг-стратегия және іс-әрекет эффективтілігі. Бірқатар зерттеулердің көрсетуі бойынша сәтсіз және сәтті спортшылар, студенттер, оқушылар іс-әрекет түріне сәйкес қиын жағдайларды әр түрлі шешеді. Үшінші сыныпта қолдау алу және іздеу үш жыл бойында баланың мектептегі сәттілігін шарттайды, сонымен қатар сары уайымға салынуды төмендетіп және әлеуметтік күзіреттілікті жоғарылатады. Е.А. Шепелева зерттеулерінде оқудағы қиындықпен белсенді күресу стратегиясы (және субъективті мектептегі игіліктен) оқу үлгерімімен байланысты, ал эффективтілігі төмен копинг-стратегия әрекетсіздік және бір іс-әрекеттен екіншіге ауысу – негативтілік ретінде сипатталады.

Басқа қырынан алып қарағанда қатарластарымен қарым-қатынастағы қиын жағдайды шешуге қолданылатын өнімді копинг-стратегия әлеуметтенудің сәттілігімен байланысты; конструктивті копинг-стратегияны қолданатын жеткіншектерді қатарластары адекватты қабылдайды. Т.О. Гордеев пен Е.А. Шепелев Ресей жеткіншектеріндегі оқудағы сәттілік пен копинг-стратегиямен байланысты мінездің анықталған гендерлік спецификасын анықтаған.

Қыздарда қиындықтарды шешу стратегиясы академиялық үлгірмеушіліктің алғышарты, ал ер балаларда қиындықтармен белсенді күресу стратегиясын қолдану оқу үлгерімімен байланысты емес, осыдан барып оның негативті алғышарты «жанама іс-әрекет» стратегиясы болып табылады деп көрсетеді. С. Браун және оның әріптестерінің кәсіби іс-әрекетінің материалында копинг-стратегия іс-әрекет нәтижелілігіне эмоцияның негативті ықпал етуінің модераторы болып табылады. Көбінесе басқа адамдарға негативті эмоцияны шығару, негативті эмоциялардың жағымсыз әсерін күшейтеді. Өзін-өзі бақылау стратегиясы екі жақты әсерге ие. Бір жағынан, негативті эмоцияда негативті эффектті төмендетті, екінші жағынан, іс-әрекет нәтижесіне негативті әсерін тигізді. Мәселеге тұрақталу іс-әрекет нәтижелілігіне позитивті ықпал етеді. Копинг түсінігінің мазмұны қоршаған орта мен адамның өзара әрекеттесуі жағдайындағы талаппен сәйкестену үшін, индивидпен қабылданатын когнитивті және мінез-құлықтық күш болып қалды. Индивид стресстік жағдайға ырықты және ырықсыз түрде әсер ете алады. Ырықсыз реакциялар – саналы бақылауды талап етпейтін, бірнеше рет қайталанған және нәтижелі, оңтайлы меңгеру арқылы үйренген, сондай-ақ темпераменттегі жеке дара айырмашылықпен шартталған.

Қолданылған әдебиеттер;

1. <https://skillbox.ru/media/growth/coping-strategies/>
2. <https://www.hmkpnb.ru/news/4833/>
3. Татьяначенко Н.П. Развитие понятия «копинг» в отечественной и зарубежной психологии. – М., 2006.
4. Крупник Е.П. Психологическая устойчивость личности как методологическая категория. – М.: МПГУ, 1999.
5. Дементий Л.И. К проблеме диагностики социального контекста и стратегий копингповедения // Журнал прикладной психологии, 2004. №3. – С. 54–59.
6. <https://articlekz.com/kk/article/31145>
7. Гиссен Л.Д. Время стрессов. – М.: «Физкультура и спорт», 1990.
8. Апчел В.Я., Цыган В.Н. Стресс и стрессоустойчивость человека. – СПб.: «Речь», 1999.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Фесун Галина Стефанівна,

канд. політ. наук, доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Фесун Анна Леонідівна

лікар-інтерн, «Міська дитяча клінічна лікарня»
Чернівецької міської ради

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, 300 мільйонів жителів нашої планети страждають від захворювань пов'язаних з психікою. У зв'язку з цим широко обговорюється проблема збереження та зміцнення здоров'я в умовах сучасного суспільства представниками різних професій, як психологи, лікарі, екологи тощо [6]. Не зважаючи на високі досягнення у галузі медицини, ХХІ ст. характеризується зростанням числа соматичних та психічних захворювань.

Загальновідомо, що здоров'я людини на 50% залежить від способу життя, на 20% від навколишнього середовища, на 20% від генотипу та лише на 10% від рівня розвитку медичних послуг. Тому медицина не здатна суттєво вплинути на здоров'я людини. То ж виникає необхідність знаходити ефективні засоби, які були би спрямовані на збереження соматичного, психічного та психологічного здоров'я людини (за Н. Ковтун) [4].

Здоров'я людини характеризується повнотою прояву життєвих сил, всебічною та довготривалою соціальною активністю та гармонійністю розвитку особистості. Ця комплексна категорія включає всі прояви людини, характеристики її фізичної та психічної активності.

Психічне здоров'я – це стан душевного благополуччя людини, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів та можливістю свідомої регуляції поведінки і діяльності [6]. Даючи характеристику поняття психічного здоров'я, ВООЗ виділяє такі компоненти: усвідомлення постійності та тотожності свого фізичного та психічного здоров'я, сталості, цілісності, ідентичності свого «Я»; постійність та однаковість переживань у подібних ситуаціях, уміння конструктивно вирішувати конфліктні ситуації; критичне ставлення до себе та своєї діяльності; адекватність поведінки та психофізіологічних реакцій на стимули навколишнього середовища; визнання соціальних норм та їх дотримання, здатність керувати своєю поведінкою відповідно до встановлених норм, прийнятих у суспільстві; планування власного життя та реалізація задумів, досягнення мети, здатність бути «автором свого способу життя»; здатність змінювати спосіб поведінки відповідно до змін у життєвих ситуаціях, успішно адаптуватися до нових умов; рефлексія як особлива

форма діяльності, спрямована на осмислення та прогнозування власної активності та наслідків своїх вчинків; здатність до мобілізації вольових зусиль, вольова активність (за В. Комптон) [4].

Американський психолог А. Елліс серед ряду критеріїв психічного та психологічного здоров'я виділив: особистий інтерес, соціальний інтерес, самоконтроль, високу стійкість до фрустрації, гнучкість, прийняття невизначеності, орієнтацію на творчі плани, наукове мислення, прийняття себе самого таким, яким є, схильність до поміркованого ризику, відповідальність за власні емоційні стани та розлади [11].

На думку, В. Леві важливим показником психічного здоров'я є самооцінка. Зокрема, автор виділяє кілька видів психічного здоров'я:

1. «Безпросвітність». Стан людини тяжкий, болісно катастрофічний. Зовсім не такий, як має бути у повноцінної здорової людини. Людина не керує своїм станом.

2. «Рідкісні пробіски». Здебільшого людина почувається не так, як їй хотілося б. Лише зрідка бувають моменти, коли людина відчуває гармонію в собі, між собою та світом.

3. «Зперемінним успіхом». Людина не зовсім задоволена собою, але не звикла і не хоче постійно нарікати і «хникати», то ж зазвичай думає: всяке буває.

4. «У порядку». Здебільшого людина задоволена собою. Лише в окремі моменти відчуває, що зберігати контроль над своїм станом стає важче, але за потреби може досить легко привести себе в норму.

5. «Повний блиск». Людина повністю контролює себе, незалежно від умов. На свій розсуд задає собі певний тонус. Коли це необхідно, високо працездатна, водночас коли є можливість, насолоджується відпочинком та спокоєм [11].

Покращити внутрішній стан допомагає саморегуляція – управління своїми психічними процесами та поведінкою. На основі саморегуляції формується мудре ставлення до життя, що відображає такі принципи: вміння відрізнити головне від другорядного; внутрішній спокій; емоційну зрілість та стійкість; знання міри у впливі на події; вміння підходити до проблеми із різних точок зору; готовність до будь-яких несподіваних подій; сприйняття дійсності такою, якою вона є, а не такою, якою хотілося б її бачити; прагнення виходу за рамки проблемної ситуації; спостережливність; далекоглядність; прагнення зрозуміти інших; вміння отримувати позитивний досвід із усього, що відбувається.

На сьогодні пограничні між нормою та патологією розцінюються різні форми психологічної дезадаптації. Вони зумовлені складними соціальними та економічними життєвими обставинами, а також пов'язані з військовими діями, вибухами і катастрофами, які прийнято визначати, як так звані посттравматичні стани. Суїцидальні тенденції, схильність до зловживання алкоголем чи наркотиками, психотропними препаратами, кримінальна поведінка – всі ці види соціально-психологічної дезадаптації набувають певного емоційно-поведінкового забарвлення, що тісно пов'язані з характеристиками особистості (за О. Чабан) [10].

Психічне здоров'я є складним поняттям, що представляє цілісну підсистему

особистості. У різних авторів існують різні критерії визначення поняття «психічне» і «психологічне здоров'я людини». Проте здебільшого вони схожі у тому, що ставиться акцент на характеристики особистісних аспектів, що визначають, насамперед, рівень благополуччя у ставленні до себе, до діяльності та соціальних норм. Причому однаково враховується як емоційний аспект, так і поведінковий, характеризується рівень активності та саморегуляції людини.

Психологічне здоров'я відображається у таких характеристиках, як адекватне сприйняття соціальної дійсності; інтерес до навколишнього світу; адаптація до фізичного та соціального середовища; спрямованість на суспільно корисну діяльність; вихованість; інтерес до навколишнього світу; адаптація до умов, що виникли; культура споживання; альтруїзм; емпатія; свобода у виборі власної поведінки; власна відповідальність за вибір способу життя (за А. Борисюк) [1].

Серед критеріїв психічного та психологічного здоров'я простежується змістова близькість, що показує взаємозв'язок між психічними, соціальними та фізичними чинниками. Найбільш характерними ознаками проблем у сфері психічних процесів є: неадекватне сприйняття свого «Я»; нелогічність; зниження пізнавальної активності; хаотичне, некритичне мислення; стереотипність; підвищена сугестивність. Такі психічні стани включають безпричинний гнів; ворожість; підвищену тривожність; пристрасть до шкідливих звичок; уникнення відповідальності; пасивність; їй властива втрата інтересу, любові до близьких; пасивна життєва позиція. Таким людям властива неадекватна самооцінка; не виправдано гіпертрофований самоконтроль; слабка воля. У соціальній сфері – притаманне неадекватне сприйняття та відображення навколишньої дійсності; дезінтегрована поведінка; конфліктність; ворожість до оточення; прагнення влади (за О. Главник) [2].

У сучасній психології використовуються два терміни: «психічне здоров'я» та «психологічне здоров'я». Термін «психологічне здоров'я» введено до термінологічного словника сучасної психологічної науки [7]. На думку вчених, термін «психічне здоров'я» описує окремі психічні процеси і механізми, а термін «психологічне здоров'я» характеризує людину в цілому, тісно пов'язане з вищими проявами людського духу, дозволяє виокремити і підкреслити психологічний аспект проблеми психічного здоров'я на відміну від медичних, соціологічних, філософських [7].

Проблема тлумачення психологічного та психічного здоров'я постає у працях таких українських учених, як: А. Борисюк, О. Главник, Т. Титаренко, О. Чабан [1; 2; 8; 10]. Більшість науковців схиляються до думки, що психологічне здоров'я є здатністю особистості до самореалізації, самоактуалізації, адекватного самосприйняття, ставлення до себе та навколишнього світу. Важливою складовою психологічного здоров'я особистості є міжособистісні стосунки, наявність сенсу життя (А. Маслоу, В. Франкл) [9; 12].

Психологічне здоров'я робить особистість самодостатньою, забезпечує інструментами самопізнання, самосприйняття та саморозвитку у взаємодії з оточуючими людьми. На думку А. Маслоу, психічне здоров'я передбачає прагнення людей розвивати свій потенціал через самоактуалізацію, умовою якої

є знаходження людиною вірного уявлення про самого себе, а по-друге, це прагнення людини до гуманістичних цінностей, що проявляється у прийнятті інших, автономії, спонтанності, сприйняття прекрасного, почутті гумору, альтруїзмі, бажанні змінити світ, схильності до творчості (за А. Маслоу) [9].

На думку В. Франкла порушення психічного здоров'я пов'язане з втратою для людини сенсу життя, відчуття внутрішньої порожнечі. СENS життя за В. Франклом це пошук сенсу в конкретній ситуації. Для будь-якої людини «життя тримає напоготові» якусь справу, виконуючи яку вона набуває відчуття повноти життя (за В. Франклом) [12].

Основними критеріями здоров'я є функціональна безпека органів та систем організму, висока пристосовуваність до середовища та соціального оточення, у тому числі збереження звичного самопочуття. Визначаючи рівень психічного здоров'я особистості прийнято використовувати різні критерії. Більшість авторів сходяться на думці, що до найбільш інформативних варто відносити: 1) відповідність суб'єктивних образів відображеним об'єктам дійсності та характер реакцій на зовнішні подразники; 2) відповідний віку рівень зрілості особистості, зокрема емоційно-вольової та пізнавальної сфер; 3) адаптивність у мікросоціальних відносинах, здатність свідомо планувати життєві цілі та зберігати активність у їх досягненні (за Т. Титаренко) [8].

Критеріями психологічного здоров'я, навпаки, є розвинена рефлексія, стресостійкість, уміння знаходити власні ресурси у складних ситуаціях, повнота емоційно-поведінкових проявів особистості, опора та власна внутрішня сутність, самоприйняття і здатність справлятися зі своїми емоційними проявами без шкоди для інших, об'єктивність щодо самого себе, як чітке уявлення про свої сильні та слабкі сторони, наявність цінностей, які містять конкретні цілі та надають сенсу теперішньому та майбутньому у діяльності людини. То ж основним критерієм психологічного здоров'я є характер та динаміка основних процесів, що розкривають психічне життя особистості.

Психологічне здоров'я людини – це правильне сприйняття дійсності, адекватна реакція на події, здатність оцінювати власну та чужу поведінку, відстоювати власну думку в конфліктах, брати відповідальність. Іншими словами, – це вміння та якості, які людина використовує кожного дня. Звісно, рівень розвитку і вираженість залежно від вроджених особливостей може бути різним, велике відхилення від норми викликає дискомфорт і позначається на загальному стані здоров'я людини. Однак цей зв'язок формується за принципом, який відомий у математиці як «обов'язкова, але недостатня умова» – психічне здоров'я є необхідною та обов'язковою, але недостатньою умовою психологічного здоров'я. Наявність невирішених психологічних проблем, порушення особистісного розвитку, відсутність самореалізації роблять неможливим формування психологічного здоров'я людини (за О. Чабан) [10].

Дослідники з проблем здоров'я людини визнають такі проблемні аспекти психологічного здоров'я особистості, як низький рівень задоволеності собою, схильність до заниженої самооцінки, низький рівень здатності до психологічної близькості, проблеми ціннісного характеру тощо (А. Борисюк) [1]. Змінити

ситуацію можна лише за умови активної та свідомої участі самої людини, яка має бути зацікавлена в особистісному зростанні та розвитку, у творчій самореалізації та професійному зростанні.

З урахуванням єдності біологічних і соціально-психологічних механізмів, що визначають адаптовану і дезадаптовану діяльність, слід розглядати і питання діагностики так званих «нових» хвороб другої половини ХХ століття, що належать до пограничних станів. Насамперед це посттравматичні стресові розлади (ПТСР) та соціально-стресові розлади (ССР) (за О. Чабан) [10].

Зокрема, бадьора, весела, життєрадісна людина, хворіючи на неврастенію, стає похмурою, малотовариською, недовірливою, у неї з'являється втомлена, розслаблена хода. Основна причина розвитку неврастенії – перевтома внаслідок непосильної роботи, тривалої розумової напруги, нездорових, «невисловлених» відносин між рідними та близьким оточенням. Все це постійно «тисне» на людину і викликає у неї невротичні порушення. Захворювання може виникнути у людей з різним типом нервової діяльності, частіше у слабого типу, рідше у сильного типу нервової системи. Протікає хвороба нерівномірно, періодично настає ремісія чи погіршення залежно від зовнішніх умов чи соматичних захворювань людини (за Т. Титаренко) [8].

Істеричний невроз передбачає надзвичайну яскравість уявлень про навколишній світ, емоційні забарвлення переважають над розсудливістю, порушуючи тим самим пропорційність реакції людини на життєві події. Зазвичай людина, яка страждає на істеричний невроз, прагне привернути увагу оточуючих, зображує себе нещасною, скривдженою або, навпаки, звеличує власні здобутки, значно перебільшує їх. При цьому можна відзначити штучність, театральність, нерідко фальш у поведінці такої людини, що ніби постійно «грає» вигадану нею самою роль. Вважається, що у разі «невротичного зриву» загострюються всі риси істеричного характеру, особливо посилюються театральність, навмисність вчинків, поведінки (за М. Ігнатов) [3].

У балансі психічного життя людей, які страждають на істерію, першочергову роль відіграють зовнішні враження, людина не заглиблена у свої внутрішні переживання. Вона не забуває того, що відбувається навколо, але її реакція на навколишнє середовище є вкрай своєрідною. Істерію називали раніше «великою притворницею», «великою симулянткою», маючи на увазі не навмисну симуляцію, а мимовільне, несвідоме копіювання оточуючих (за М. Ігнатов) [3].

Психастенія означає у перекладі з грецької мови «душевну слабкість» (на відміну від неврастенії – «нервової слабкості»). Вона розвивається переважно у людей з «розумовим» типом психічної діяльності і як би є протилежна істерії. Хворі скаржаться на те, що все що їх оточує сприймається ними «як уві сні», власні дії, рішення, вчинки здаються недостатньо ясними і точними. Звідси – постійна схильність до сумнівів, нерішучість, невпевненість, тривожно-недовірливий настрій, боязкість, підвищена сором'язливість, тяжке відчуття власної неповноцінності. Раніше психастенію називали «божевіллям сумніву» (за О. Главник) [2].

Особливим видом неврозів є нав'язливі стани. Вони можуть зустрічатися як

при неврастенії, так і при психастенії, але в ряді випадків є самостійним симптомокомплексом (синдромом). Для цього неврозу характерна поява думок, спогадів, страхів, бажань, безглуздість та нереальність яких хворі розуміють, але позбутися, «відв'язатися» від них не можуть. З огляду на це, у таких людей поступово змінюється поведінка. Найчастіше зустрічаються нав'язливі страхи (фобії): хворі бояться смерті від певної причини, бояться темряви, закритих просторів (наприклад, театрального залу, через що не відвідують театр), гострих предметів (якими вони нібито можуть завдати собі порізів), рукостискання або дотику до дверей (щоб не заразитися), почервоніння обличчя та багато іншого (за А. Борисюк) [1]. Страхи накладають певний відбиток на поведінку хворих, які роблять захисні від нав'язливих станів дії – ритуали. Страх захворіти, наприклад, на рак спонукає хворих ходити від лікаря до лікаря, не вірячи, що вони здорові, наполегливо просити зробити їм операцію. До особливого виду фобій відносяться нав'язливі побоювання, які пов'язані з професією. Так, наприклад, в акторів іноді розвивається страх, що на сцені вони забудуть текст ролі, впадуть в оркестрову яму тощо. Спроби подолати ці стани зазвичай супроводжуються задишкою, рясною пітливістю, розширенням зіниць, блідістю обличчя та іншими вегетативними проявами.

Феномен пограничних форм психічних розладів значною мірою є умовним, але часто зустрічається на сторінках наукових публікацій. Головним чином це поняття використовується для поєднання не різко виражених порушень, що межують зі станом здоров'я і відокремлюють його від власне патологічних психічних проявів, що супроводжуються значними відхиленнями від норми (за А. Борисюк) [1].

Пограничні стани характеризуються відсутністю психотичної симптоматики, що визначає патологічну структуру хворобливого стану; наростаючого недоумства; особистісних змін, типових для психічних захворювань (шизофренія, епілепсія тощо). Пограничні психічні порушення можуть виникати гостро або розвиватися поступово, їх перебіг може мати різний характер і обмежуватися короткочасною реакцією відносно тривалим станом, хронічним перебігом. З огляду на це, а також на основі аналізу причин виникнення у клінічній практиці виділяють різні форми та варіанти пограничних станів.

У сучасній Міжнародній класифікації психічних та поведінкових розладів (МКХ-10) пограничні психічні розлади розглядаються головним чином у розділах F4 («Невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади»), F5 («Поведінкові синдроми, пов'язані з фізіологічними порушеннями та фізичними факторами»), F6 («Розлади зрілої особистості та поведінки у дорослих») та деяких інших [6].

Пограничні розлади особистості – це група досить специфічних, нечітко виражених проявів порушення психіки, що межують зі станом здоров'я і відрізняються від власне патологічних психічних проявів тим, що супроводжуються значними відхиленнями від норми. До пограничних психічних розладів відносять різні варіанти невротичних реакцій, реактивні стани, неврози, патологічний розвиток особистості, психопатії, а також широке коло розладів

при соматичних, неврологічних та інших захворюваннях. Вони об'єднують групу, що характеризуються переважанням проявів так званого невротичного рівня порушень психічної діяльності. Їх відмінними властивостями є: переважання невротичного рівня патологічних проявів протягом захворювання; взаємозв'язок з вегетативними дисфункціями, порушеннями нічного сну та соматичними проявами; збереження критичного ставлення до свого стану. У виникненні пограничних розладів провідна роль приділяється психогенним факторам пограничних розладів особистості (за Н. Комптон) [5].

На основі вище викладеного матеріалу постає питання формування у людини осмисленого ставлення до власного здоров'я як до найвищої цінності, стійких мотивів його збереження, що на сьогодні має бути важливим суспільним завданням.

Список літератури

1. Борисюк А. С. Психічне здоров'я як соціально-психологічна проблема / А. Борисюк // *Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць*. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. – № 5(16). – С. 27–30.
2. Главник О. П. Як допомогти дітям і молоді у збереженні психічного здоров'я. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2005. – Кн. 8. – 116 с.
3. Ігнатов М. Ю. Психічне здоров'я населення України з точки зору фахівців соціальної психіатрії / М. Ігнатов, М. Маркова, С. Табачников // *Охорона здоров'я України*. – 2002. – № 1. – С. 14 – 17.
4. Ковтун Н. В. Міжнародний досвід оцінювання якості життя населення і можливості його використання в Україні / Н. Ковтун, І. Романюк // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. – 2013. – № 134. – С. 32-37.
5. Комптон В. До тристоронньої факторної структури психічного здоров'я: суб'єктивне благополуччя, особистісне зростання та релігійність / В. Комптон // *Журнал психології*. – 2001. – № 5. – Вип. 135. – Р. 486–500.
6. МКХ-10: Клас У. Розлади психіки та поведінки https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%9A%D0%A5-10:_%
7. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424 с.
8. Титаренко Т.М. Життестійкість особистості: соціальна необхідність та безпека / Т. Титаренко, Т. Ларіна. – Життестійкість особистості: соціальна необхідність та безпека [Електронний ресурс] / Т. Титаренко, Т. Ларіна. – Режим доступу до ресурсу: http://www.psyllife.com.ua/sites/default/files/readdownloads/Zhiznestoykost_lichnosti.pdf
9. Франкл Віктор. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / В. Франкл. – Харків, 2023. – 160 с.
10. Чабан О. С. Психосоматична медицина: Аспекти діагностики та лікування / О. Чабан, О. Хаустова. – К.: ТОВ «ДСГ Лтд», 2004. – 96 с.
11. Felce D. Quality of life: its definition and measurement / D. Felce. – Res. Dev. Disabil. – 1995. V. 16 (1). P.51– 74.

12. Maslow, Abraham H. (1996). «Critique of self-actualization theory». In Hoffman, Edward (ed.). *Future visions: The unpublished papers of Abraham Maslow*. Thousand Oaks, CA: Sage. p. 26–32. ISBN 978-0761900511

PASSIVE FIRE PROTECTION IN HYDROCARBON FIRE CONDITIONS

Saienko Natalia,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
National University of Civil Defence of Ukraine

Anastasia Slita,

Student
National University of Civil Defence of Ukraine

Passive fire protection systems and materials are essential for the protection of steel structures handling hydrocarbons such as oil, petroleum products and natural gas. A hydrocarbon fire is characterized by a rapid temperature rise of up to 1100 °C in the first 5 minutes after ignition and a heat flux of about 150-200 kW/m², which negatively affects the strength and integrity of unprotected steel structures, leading to fire spread and premature destruction of load-bearing structures.

Effective fire protection materials can save lives in the event of a hydrocarbon fire or explosion, providing valuable additional time for evacuation and the start of emergency services. In addition, such fire protection materials can prevent or minimize the destruction of load-bearing structures before the arrival of the fire brigade [1-3].

The principle of passive fire protection in hydrocarbon fires is to isolate the fire-resistant structure from the fire. The insulation acts as a thermal barrier, slowing the rate of heating of the steel and providing the time required by the design to extinguish the fire before the structure is destroyed.

There are two main types of materials for protecting steel structures in a hydrocarbon fire:

- lightweight cement coatings;
- reactive paint and varnish coatings.

Cement-based coatings are relatively inexpensive fire-resistant materials, but require application in several layers, installation of a special reinforcing mesh, priming of the mesh pins, and special impregnation for applying the topcoat. Such coatings are used in dry rooms where the protected surfaces are not subjected to strong vibration loads. Such coatings should not be used in wet areas. This is due to the fact that moisture can penetrate under the fire protection layer and cause corrosion.

Intumescent coatings work on different principles [4-6]. Instead of forming a relatively thick physical barrier between the flame and the protected structure, intumescent coatings swell under the influence of high temperature, forming a foam coke that forms a thermal barrier. Increasing in volume and decreasing in density, intumescent coatings slow down the heating of the structure and extend the time before the loss of bearing capacity. The structure, strength, adhesion, density and volume of the foam coke layers directly affect the suitability of the coating for hydrocarbon fire conditions. The swelling of the original coating can be 10 times greater, which reduces

the thermal conductivity of these layers and protects the surface from heating and burning.

Intumescent coatings are actually applied in the same way as traditional paints and varnishes, preventing the possibility of moisture between the coating and the substrate and, consequently, corrosion under the flame retardant layer.

Swelling is usually achieved by using three components:

- a carbon source (usually pentaerythritol or dipentaerythritol)
- porophore (usually melamine, solid chlorine paraffin);
- an inorganic catalyst acid source (usually ammonium polyphosphate).

Intumescent fireproofing materials based on epoxy and acrylic binders remain relevant for the protection of metal structures in a fire, during which the hydrocarbon combustion mode is realized. The peculiarity of acrylic binders is that they are thermoplastic materials and under conditions of rapid heating up to 1100 °C undergo a rapid transition to a highly elastic state, which leads to the material flowing off the surface of the structure, and only three-dimensional cross-linked polymers, primarily epoxy, retain the mass of flame retardants and gas-forming agents for a time sufficient for the effective formation of foam.

Due to the structure of the epoxy polymer, such coatings have a significantly lower coefficient of swelling (usually no more than 10) and, as a result, require a rather large thickness compared to the thickness of acrylic coatings used to achieve the same fire resistance limits. However, this is fully compensated for by the high strength of the foam coke, which is capable of protecting the metal not only in the conditions of a conventional hydrocarbon fire, but also, for example, when exposed to an open flame.

The thermal degradation of epoxy intumescent coatings is conventionally divided into three stages, which is within acceptable limits consistent with the generally accepted mechanism of thermal degradation of the system: ammonium polyphosphate (PFA): melamine: pentaerythritol [7]:

0-200 °C – slow weight loss, mainly due to water evaporation and release of polyphosphoric acid and ammonia from PFA;

200-550 °C – intensive weight loss due to the reaction between the components, which leads to volatile products and the formation of a porous structure of the fire protection layer;

550-800 °C – slow mass loss of the created foam coke, the decomposition rate of which depends on the nature of the flame retardant.

The importance of research in this area is due to the urgent need of the Ukrainian construction industry for reliable fire protection products that meet the requirements and standards of the EU for fire protection of strategically important facilities.

References

1. Bessarabov V., Taran N., Pridatko S., Vakhitova L., Prudchenko A. Розроблення вогнезахисного покриття для умов вуглеводневої пожежі з покращеними реологічними характеристиками. Вісті Донецького гірничого інституту. 2019. №1. С. 103-115.

2. Jimenez M., Duquesne S., Bourbigot S. Characterization of the performance of an intumescent fire protective coating. *Surface and Coatings Technology*. 2006. Vol. 34 (201). P. 979-987.

3. Новак С., Добростан О., Пустовий М. Вплив температурного режиму пожежі на проміжок часу збереженості вогнестійкості сталевих конструкцій. *Науковий вісник: Цивільний захист та пожежна безпека*. 2023. Vol. 1 (15). С. 18-31.

4. Bourbigot S., Duquesne S. Fire retardant polymers: recent developments and opportunities. *J. Mater. Chem*. 2007. Vol. 22 (17). P. 2283-2300.

5. Григоренко О. М., Золкіна Є. С. Дослідження спучування вогнезахисних епоксидних покриттів, модифікованих металовмісними добавками. *Проблеми пожежної безпеки*. 2018. №43. С. 31-37.

6. Березовський А. І., Маладика І. Г., Саєнко Н. В., Попов Ю. В. Визначення міцносних характеристик теплоізолюючого спученого шару вогневібростійких покриттів для протипожежного захисту металевих виробів. *IV міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика гасіння пожеж та ліквідації надзвичайних ситуацій»*: Черкаси. 2012. С. 172-177.

7. Шологон В. І., Вахітов Р. А., Калафат К. В., Таран Н. А., Бессарабов В. І., Вахітова Л. М. Модифікація та армування епоксидних покриттів інтумесцентного типу. *Технології та інжиніринг*. 2023. № 3 (14). С. 77-88.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ У ТЕХНОЛОГІЯХ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Клімов М.В.,
директор ТОВ «Миколаївмолпром»

Ліснюк В.Л.,
директор департаменту ІТ ТОВ «Фудреформ»

Буячок Т.В.,
директор ФГ «Father's Wine»

Проблематика питання щодо удосконалення технології м'ясних виробів із використанням вторинної молочної сировини полягає в пошуку оптимальних способів інтеграції молочної сировини в процес виробництва м'ясних продуктів. Основні виклики включають збереження органолептичних властивостей м'яса, забезпечення стабільності продукту під час зберігання, а також відповідність вимогам безпеки та якості. Необхідно також враховувати економічну ефективність впровадження нових технологій та адаптацію виробничих процесів до використання вторинної сировини, що може вимагати додаткових ресурсів і модернізації обладнання.

Вторинна молочна сировина є не лише цінним джерелом білків та інших поживних речовин, але й ефективним компонентом для створення більш здорових та екологічно чистих продуктів. Її застосування дозволяє оптимізувати технологічні процеси, знижуючи собівартість виробництва, та водночас підвищити біологічну цінність кінцевого продукту.

В даний час у виробництві продуктів харчування спостерігається прагнення до заміщення традиційних технологій на інноваційні, які дозволяють отримувати продукти харчування з поліпшеними складом. При цьому не повинно спостерігатися погіршення споживчих властивостей продуктів, зниження засвоюваності інших харчових речовин, а також змін у смаку, ароматі, свіжості та терміні їх зберігання.

Важливою проблемою харчової промисловості в сучасних умовах є залучення до господарського обороту місцевих сировинних ресурсів, створення маловідхідних і безвідхідних технологій. Провідна роль у вирішенні цієї проблеми відведена харчовій промисловості.

Перспективним напрямом розширення асортименту м'ясних виробів є використання вторинної сировини отриманої при переробці молока. Адже традиційні способи переробки молока у вершкове масло, сир і казеїн неминуче пов'язані з отриманням побічних продуктів – знежиреного молока, сколотини і молочної сироватки, які відносяться до вторинних сировинних ресурсів. Їх загальні ресурси складають понад 70% від об'єму молока, що переробляється.

При цьому на харчові цілі використовується лише 30% вторинної молочної сировини [1]. Значну частину вторинної молочної сировини становить знежирене молоко, вихід якого складає понад 90% від маси незбираного молока, що переробляється. Так, при виробництві $1 \cdot 10^3$ кг вершкового масла вивільнюється $20 \cdot 10^3$ кг знежиреного молока [2]. Також слід зазначити, що в Україні в рік виготовляється біля $9,98 \cdot 10^7$ кг вершкового масла, що формує щорічний ресурс знежиреного молока в Україні в об'ємі $19,96 \cdot 10^8$ кг.[3]. У процесі переробки молока до вторинної молочної сировини переходить від 50 до 72,8 % сухих речовин молока.

Вторинна молочна сировина є джерелом білків високої харчової цінності, які за своїми властивостями наближаються до «ідеального» білка, а харчові продукти з її використанням, при достатньому рівні споживання, відіграють провідну роль у покритті потреб організму людини в білкових речовинах.

Вторинна молочна сировина являє собою сировину з невеликим вмістом молочного жиру. В молочній сироватці в середньому міститься 0,2...0,9% жиру, а в сепарованій – 0,1...0,2%. Жир в сироватці знаходиться в більш диспергованому стані, ніж в незбираному молоці, що позитивно впливає на біохімічні процеси, які відбуваються в організмі людини [4]. В усіх видах вторинної молочної сировини міститься значна кількість вуглеводів, що представлені в основному у вигляді дисахариду – лактози. Окрім лактози вторинна молочна сировина містить моносахариди та олігосахариди, масові частки яких невеликі порівняно з масовою часткою лактози.

Мінеральний склад вторинної молочної сировини містить повний комплекс мінеральних речовин, у тому числі всі мікроелементи незбираного молока. В ролі макроелементів виступають катіони Na^+ , K^+ , Ca^{2+} , Mg^{2+} та інші, а також аніони фосфатів, цитратів, хлоридів, сульфатів, карбонатів. Ці елементи не тільки беруть участь в багатьох обмінних процесах, а й підтримують сольову рівновагу знежиреного молока та скотин, стабілізуючи їх колоїдний стан [4, 5]. До вторинної молочної сировини переходять водо- та жиророзчинні вітаміни незбираного молока.

Поряд з харчовою цінністю вторинна молочна сироватка і продукти, отримані з її використанням, мають дієтичні й лікувальні властивості [1, 5]. При розробці нових технологій продуктів харчування важливу роль відіграють функціонально-технологічні властивості (ФТВ) сировини, тому доцільно враховувати ці властивості вторинної молочної сировини, що суттєво впливають на якісні характеристики харчових систем на її основі. Широке застосування вторинної молочної сировини в харчових технологіях зумовило глибоке вивчення ФТВ казеїнових та сироваткових білків, що обумовлено наявністю полярних груп ($-\text{NH}_2$, $-\text{COOH}$, $-\text{NH}$, $-\text{CO}$, $-\text{OH}$ та ін.) і неполярних радикалів та залежать від ступеня термічної денатурації, залишкового вмісту ліпідів і фосфоліпідів, вмісту кальцію, величини рН і ступеня гідролізу білків.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що вторинна молочна сировина є цінною в харчовому відношенні, багатим джерелом БАП, а функціональні властивості сироваткових білків та білків казеїнової фракції

можуть бути використані при виробництві нових видів м'ясної продукції, що дозволить збагатити харчову і біологічну цінність виробів, підвищити споживання повноцінного білка та збільшити використання вторинної молочної сировини на харчові цілі.

Таким чином, удосконалення технології харчових продуктів, зокрема м'ясних виробів, за допомогою вторинної молочної сировини сприяє створенню інноваційних продуктів, які відповідають вимогам сучасних споживачів, орієнтованих на якість та здоровий спосіб життя. Це відкриває нові перспективи для розвитку м'ясопереробної галузі, забезпечуючи не лише підвищення ефективності виробництва, але й раціональне використання ресурсів, що є важливим кроком у напрямку сталого розвитку харчової промисловості.

Список літератури

1. Технологія харчових продуктів із заданими властивостями на основі вторинної молочної та рослинної сировини: монографія / В.А. Гніцевич, Р.П. Никифоров, Н.А. Федотова, Н.В. Кравченко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2014. - 336 с.
2. Соломон А. М., Полевода Ю. А. Вплив показників якості молока на продукти харчування. Техніка, енергетика, транспорт АПК. 2019. № 4 (107). С. 33–39.
3. Спілка молочних підприємств України: головна подія року. Молочна промисловість. 2017. № 4 (39). С. 10–12.
4. Шурчкова Ю. П. Фракційний склад білків та термостійкість молока в залежності від різних способів обробки. Молочна промисловість. 2018. № 2. С. 57–59.
5. Сирохман І. В. Якість і безпечність харчової продукції традиційних та інноваційних технологій : підручник. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2020. 504 с.

Scientific publications

MATERIALS

The I International Scientific and Practical Conference
«Science, scientists and learning: contemporary challenges of 2024»

Krakow, Poland. 100 p.
(September 02-04, 2024)